

Univerzita Karlova v Praze
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

***Role neziskových organizací
v oblasti integrace cizinců
(Hl. m. Praha)***

Vedoucí práce:

PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.

Autor:

Dina Sládková

Praha 2008

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 12. 5. 2008

.....

podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Mirjam Moravcové, DrSc. za cenné rady a připomínky a za její vstřícný a nadšený přístup, který mi vždy dodával chuť do další práce.

Dále bych chtěla poděkovat občanskému sdružení Slovo 21 a jeho zaměstnancům za spolupráci, jmenovitě Barboře Šubrtové, Bulgan Rico a Dragoljubu Matićovi.

OBSAH

1. Úvod	6
I. Teoretická část	7
2. Nestátní neziskové organizace	8
2.1. Neziskový sektor.....	8
2.1.1. Poslání NNO:.....	9
2.1.2. Vlastnosti NNO:.....	10
2.2. Typy NNO.....	12
2.2.1. Občanské sdružení (o.s.):.....	12
2.2.2. Nadace a nadační fond:.....	13
2.2.3. Obecně prospěšná společnost (o.p.s.):.....	13
2.2.4. Církevní právnická osoba:.....	14
3. Cizinci	15
3.1. Cizinci.....	15
3.1.1. Cizinci, uprchlíci, občané:.....	16
3.1.2. Motivace migrantů:.....	17
3.2. Historie migrace u nás.....	18
3.3. Současná situace v ČR.....	21
3.3.1. Situace v Praze:.....	23
4. Integrace	26
4.1. Pojem integrace.....	26
4.2. Integrace cizinců.....	27
4.2.1. Integrace cizinců v ČR:.....	29
4.3. Roviny integrace.....	31
4.3.1. Integrace kulturní:.....	31
4.3.2. Integrace sociálně-ekonomická:.....	34
4.3.3. Integrace občansko-politická:.....	35
4.4. Oblasti integrace cizinců.....	36
4.4.1. Bydlení:.....	37
4.4.2. Vzdělávání a jazyk:.....	38
4.4.3. Zaměstnání a povolání:.....	40
4.4.4. Společenská integrace:.....	42
4.4.5. Zdravotnictví a sociální služby:.....	42
4.4.6. Náboženství a kultura:.....	43
4.4.7. Právní postavení:.....	45
4.4.7.1. Pobytový status:.....	45
4.4.7.2. Státní občanství:.....	46
4.4.7.3. Politická a zájmová participace a sdružování:.....	47
4.5. Překážky integrace.....	49
4.6. Předpoklady úspěšné integrace.....	51
II. Empirická část	53
5. Metodologie	54
5.1. Výzkumná strategie a výzkumné otázky.....	54
5.1.1. Případová studie:.....	54
5.1.2. Výzkumné otázky:.....	55
5.2. Výběr případu.....	55

5.3. Metody sběru dat	56
5.3.1. Analýza dokumentů:	57
5.3.2. Rozhovor pomocí návodu:	58
5.4. Hodnocení kvality výzkumu	58
5.5. Etické otázky výzkumu	59
6. Přehled NNO	60
6.1. Berkat – KC InBáze	61
6.2. Centrum pro integraci cizinců (CIC)	61
6.3. Centrum pro otázky migrace (COM)	62
6.4. Český helsinský výbor (ČHV)	62
6.5. Člověk v tísni	63
6.6. Diakonie Českobratrské církve evangelické	63
6.7. Evropská kontaktní skupina (EKS)	64
6.8. Charita Česká republika – Arcidiecézní charita Praha	64
6.9. META – Sdružení pro příležitosti mladých migrantů	65
6.10. Multikulturní centrum Praha (MKC)	65
6.11. Organizace na podporu integrace menšin (OPIM)	66
6.12. Organizace pro pomoc uprchlíkům (OPU)	66
6.13. Poradna pro integraci (PPI)	67
6.14. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva	68
6.15. Poradna pro uprchlíky (PPU)	68
6.16. Slovo 21	69
7. Případová studie	70
7.1. Slovo 21	70
7.2. Slovo – bulletin pro cizince a o cizincích	71
7.2.1. O bulletinu:	71
7.2.2. Cíl a poslání bulletinu:	72
7.2.3. Obsah a náplň:	72
7.2.4. Náklad a distribuce:	72
7.2.5. Problémy:	73
7.3. Rodina od vedle	74
7.3.1. O projektu:	74
7.3.2. Cíl a smysl projektu:	74
7.3.3. Cílová skupina:	75
7.3.4. Tým organizátorů:	76
7.3.5. Příprava a průběh setkání:	77
7.3.6. Získávání účastníků:	78
7.3.7. Motivace účastníků:	79
7.3.8. Jednotlivé ročníky projektu:	80
7.3.8.1. První ročník:	80
7.3.8.2. Druhý ročník:	81
7.3.8.3. Třetí ročník:	82
7.3.8.4. Čtvrtý ročník:	83
7.3.9. Problémy:	83
7.3.10. Financování projektu:	85
8. Závěr	86
9. Seznam použité literatury	89

10. Přílohy	93
Příloha č. 1:	93
Příloha č. 2:	94
Příloha č. 3:	95
Příloha č. 4:	96
Příloha č. 5:	97
Příloha č. 6:	98

1. ÚVOD

Do České republiky každým rokem přichází víc a víc cizinců, z nichž někteří se zde dlouhodobě či na trvalo usazují. Otázka jejich integrace do hostitelské společnosti, která je stále aktuálnější, je tak klíčovou pro spokojené soužití obou stran. Významnými aktéry v oblasti integrace cizinců jsou právě nestátní neziskové organizace.

Tato práce se proto zaměřuje na otázku úlohy a významu nestátních neziskových organizací při integraci cizinců do české společnosti a při vytváření vyvážené multikulturní společnosti.

Cílem výzkumu je nejprve teoreticky postihnout proces integrace cizinců do majoritní společnosti (I. část) a následně pak empiricky ukázat, jak a jakými prostředky k tomuto procesu přispívají neziskové organizace – na příkladu jedné konkrétní organizace, která je předmětem případové studie (II. část).

V teoretické části je nejdříve stručně načrtnuta problematika neziskového sektoru, kde jsou mj. představeny typy nestátních neziskových organizací a jejich charakteristika (kap. 2). Další kapitola se zabývá cizinci, jejich členěním podle druhu pobytu či uděleného statusu, představuje historii migrace na území České republiky a současnou situaci v ČR a v Praze (kap. 3). Kap. 4 pak zachycuje otázku procesu integrace cizinců do přijímací společnosti, představuje hlavní roviny a klíčové oblasti integrace, nejčastější překážky a naopak i předpoklady úspěšné integrace imigrantů.

Druhou část práce tvoří část empirická, kde jsou nejprve uvedeny metody, které jsem ve výzkumu používala (kap. 5), a prezentován přehled všech pražských neziskových organizací, které se zabývají integrací cizinců (kap. 6). V konkrétní případové studii (kap. 7) se pak zabývám vybranou neziskovou organizací (občanským sdružením Slovo 21), a jako podpřípady jsou předvedeny její dva hlavní projekty na podporu integrace cizinců, tj. projekt Rodina od vedle a bulletin Slovo.

Integrace cizinců je v této práci nahlížena z perspektivy etické (Uherek, 2005:3-4), tzn. z hlediska většinové společnosti a jejích institucí, nikoli z perspektivy emické, protože já jakožto výzkumník nepocházím ze skupiny, o níž tato práce pojednává, a případová studie nezahrnuje postoje a autentické výpovědi cizinců, nebyly provedeny rozhovory s klienty zkoumané neziskové organizace atd.

I. TEORETICKÁ ČÁST

2. NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE

2.1. NEZISKOVÝ SEKTOR

Pojem neziskový nestátní sektor, někdy také nahrazován ekvivalentem občanský sektor, třetí sektor¹ nebo sektor veřejně prospěšných či nevládních organizací, zahrnuje širokou škálu nejrozmanitějších organizačních forem, institucí a činností nestátního, avšak neziskového charakteru, které doplňují a rozšiřují činnost organizací veřejného sektoru a často s nimi také spolupracují (Dohnalová, Malina, 2006:466).

„Třetí sektor (...) vyrůstá z podhoubí občanské společnosti, která čerpá zdroje své existence z občanských postojů veřejnosti“², přičemž občanskou společnost lze definovat jako oblast „institucí, organizací a jedinců v prostoru mezi rodinou, státem a trhem, v prostoru, ve kterém se lidé mohou dobrovolně sdružovat s cílem prosadit společné zájmy“³. Duben (2001:190) definuje občanský sektor jako institucionalizované vyjádření života občanské společnosti.

Základním právním požadavkem a předpokladem otevřené občanské společnosti je uznání svobody sdružování a shromažďování občanů a svobody slova, které by měly být právně zakotveny v ústavě nebo v listině práv každé demokratické země (Duben, 1996:87).

Mezi organizace občanské společnosti tedy patří rozsáhlé spektrum organizací kulturních, sportovních, vzdělávacích, náboženských a duchovních, odbory, hospodářské komory, humanitární organizace, ženské organizace, studentské a rodičovské organizace, etnické, národnostní a krajanské organizace, zařízení sociální péče, politická hnutí, zájmové spolky jako filatelisté, včelaři, myslivci, rybáři, zahrádkáři, hasiči a mnoho dalších (Vajdová, 2005:24).

Na rozdíl od širokých definic občanské společnosti se však v České republice ujala spíše užší definice „nestátní neziskové organizace“ (NNO) (angl. *non-profit* nebo *non-governmental organizations* neboli *NGO's*), která zahrnuje pouze ty organizace, které mají právní formu občanského sdružení, nadace či

¹ První sektor je státní či veřejnoprávní, druhý sektor je soukromý neboli komerční a třetí sektor představuje právě nestátní neziskové organizace. Pro upřesnění: nestátní organizace (tedy všechny, které nepatří veřejnému sektoru) se dělí na ziskové (tj. komerční podniky) a neziskové (tj. organizace třetího sektoru) (Tomeš, 2002:261).

² Duben, 2001, str. 190.

³ Dohnalová, Malina, 2006, str. 475.

nadačního fondu, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby (Vajdová, 2005:22). I tato práce bude pojednávat právě výhradně o těchto typech organizací, které jsou podrobněji popsány v kapitole 2.2.

2.1.1. Poslání NNO:

NNO jsou primárně zaměřeny na poskytování určitých služeb nebo zboží, a to bez ohledu na zisk, protože jejich fungování spočívá na principu neziskovosti. NNO sice mohou „vytvářet určitý zisk, ale jeho použití musí být realizováno v souladu se základním posláním těchto organizací“⁴, tzn. že případný zisk nesmí být použit ve prospěch zakladatelů, členů, orgánů nebo zaměstnanců, ale musí být vložen zpátky do činnosti organizace (Dohnalová, Malina, 2006:466).

Hlavním úkolem a cílem NNO tedy není vytváření zisku (v důsledku čehož musí tyto organizace získávat finanční zdroje z dotací, darů apod.), nýbrž plnění daného poslání, které se zpravidla pohybuje v oblasti sociálních, občanských či dobročinných služeb (Dohnalová, Malina, 2006:463). Obecně je cílem všech organizací, které mají veřejně prospěšný charakter, „úsilí o změnu chování a jednání člověka včetně zlepšení kvality jeho života i změnu celé společnosti“⁵.

Většina NNO se tudíž neomezuje jen na poskytování příslušných služeb, ale usiluje o to, „aby konečný uživatel těchto služeb nebyl pouhým uživatelem, ale aktivním spolupracovníkem, což je podstatný rozdíl ve srovnání s komerční podnikatelskou organizací“⁶.

Společnost založená na občanském principu lidem umožňuje svobodně se sdružovat a vytvářet různorodé více či méně formalizované organizace různého typu a zaměření, jejichž prostřednictvím se jednotlivci i skupiny podílejí na řešení osobních, kolektivních či celospolečenských problémů (Duben, 1996:86). Právě tato dobrovolná a „přímá účast lidí na řešení nejrůznějších otázek dotýkajících se způsobu jejich života posiluje jejich vědomí odpovědnosti za sebe i za své okolí, pocit sounáležitosti s komunitou, místem či oblastí, což významnou měrou přispívá k rozvoji demokracie“⁷ a občanského uvědomění.

Organizace neziskového sektoru vytvářejí nejen demokratické a ekonomické hodnoty, ale „přispívají k rozvoji osobnosti člověka tím, že jej činí vzdělanějším,

⁴ Duben, 1996, str. 55.

⁵ Tamtéž, str. 127.

⁶ Tamtéž, str. 131.

⁷ Tamtéž, str. 86/87.

zdravějším, kulturnějším a lépe vycvoreným, což mu umožňuje lépe a spokojeněji žít“⁸.

Organizace občanského sektoru hrají klíčovou roli ve společnosti zejména také jako subjekty, které formulují názory, požadavky a přání obyvatel a transformují je do politických požadavků a konkrétních činů a fungují tedy jako jakýsi „narázník“ vůči státu a jeho orgánům (i vůči trhu a jeho mechanismu), který chrání jednotlivce i skupiny obyvatelstva před porušováním základních lidských práv ze strany státu, čímž fakticky plní ochránářskou funkci (Duben, 1996:89).

„Prostřednictvím jednotlivých aktivit a iniciativ probíhajících v (...) občanských organizacích se vlastně jednotlivci i celé skupiny procvičují v roli lidí znalých politiky a politiku vytvářejících“⁹.

NNO fungují také jako mechanismus včasného varování všude tam, kde jsou ohroženy základní demokratické hodnoty a principy, a vytvářejí tak prostor pro marginální skupiny obyvatel, které mohou právě jejich prostřednictvím formulovat svá práva, potřeby a oprávněné požadavky a upozorňovat na ně nejširší veřejnost i státní orgány (Duben, 1996:88).

2.1.2. Vlastnosti NNO:

Mezi základní specifické vlastnosti veřejně prospěšných organizací Duben (1996:56, 87-88; 2001:190-192) řadí následující charakteristiky.

Veřejně prospěšné organizace se zaměřují na uspokojování specifických potřeb specifických skupin obyvatelstva, mají dominantní věcně orientovaný cíl a jejich hlavním posláním je veřejně prospěšná činnost, která zpravidla souvisí přímo či nepřímo s rozvojem demokratických prvků a zásad ve společnosti.

Občanské organizace slouží buďto zájmům vlastních členů (v tom případě vznikají zpravidla na bázi podobných zájmů a aktivit, podobnosti osudu, způsobu života, profese, věku apod. a nazývají se vzájemně prospěšné organizace) nebo slouží veřejnosti a jejich hlavním posláním je veřejný prospěch a otevřenost všem, kteří jejich službu potřebují.

NNO existují odděleně od státního aparátu, mohou však usilovat o uplatnění určitého vlivu na formování veřejné správy a státní politiky a mohou být i finančně

⁸ Duben, 1996, str. 57.

⁹ Duben, 2001, str. 192.

podporovány státem a jeho orgány, ale jsou vždy právně a organizačně nezávislé na státním aparátu.

Co se týče vztahu NNO a státu, tak je třeba zdůraznit, že „občanské organizace nemohou v žádném případě převzít odpovědnost státu za poskytování určitých služeb občanům, zejména těch služeb, které jsou běžně zajišťovány prostřednictvím příslušných národních programů“¹⁰, jako např. programy ve zdravotnictví, v oblasti bydlení, sociální péče, vzdělávání apod. Mohou však dobře působit v roli prostředníků, kteří vládám ukazují a pomáhají hledat optimální řešení různých problémů. Jako všeobecný důvod pro vznik organizací třetího sektoru se často uvádí právě skutečnost, že poskytování určitých služeb státem není co do jejich rozsahu, kvality a flexibility uspokojivé.

Organizace neziskového sektoru mají specifickou organizační strukturu a rozmanitou formu a fungují ve zvláštních tržních podmínkách. Vyznačují se specifickými metodami při získávání potřebných finančních zdrojů a případný zisk je používán k rozvíjení veřejně prospěšné činnosti.

Kromě profesionálních pracovníků využívají tyto organizace ve velké míře i práci dobrovolníků. Právě dobrovolnost a společný zájem vykonávat veřejně prospěšnou aktivitu jsou charakteristickými rysy organizací třetího sektoru, které přispívají „k naplnění ‚prázdného prostoru‘ mezi státem a soukromým trhem“¹¹. Dobrovolné příspěvky občanů jsou velmi významné, ať už ve formě materiálních darů a podpor či v podobě neplacené práce a entuziasmu.

Duben (1996:58) vyjmenovává také vlastnosti, které odlišují veřejně prospěšné organizace od organizací v komerční, podnikatelské sféře, z nichž některé zde uvádím.

Zatímco hlavním cílem NNO je poskytování služeb a rozvíjení veřejně prospěšné činnosti, komerční podnikatelské subjekty usilují o dosažení optimálního zisku a rentability. Obecně se cíle veřejně prospěšných organizací jeví jako komplexnější a pluralistické a často jsou spíše všeobecné a méně konkrétní, což je běžnou chybou neziskových organizací, která může znesnadňovat plnění poslání.

Veřejně prospěšné organizace používají nejrůznější způsoby získávání finančních prostředků, např. členské poplatky, ceny, dotace, dary atd. U

¹⁰ Duben, 2001, str. 192.

¹¹ Duben, 1996, str. 87.

komerčních organizací naproti tomu existuje kapitálová forma, přímá úhrada za poskytnuté zboží a služby.

V NNO pracují jak profesionální odborníci za úplatu, tak i dobrovolní pracovníci bez nároku na finanční odměnu, zatímco komerční subjekty zaměstnávají téměř výlučně jen profesionální pracovníky za mzdu. Jak ovšem uvádí Vajdová (2005:35-36), velké množství organizací občanské společnosti spoléhá na práci dobrovolníků bez možnosti profesionálního zázemí, protože „pouze velké a zavedené organizace si mohou dovolit zaměstnávat fundraisera, kvalifikovaného účetního či právníka“¹². NNO se tedy obvykle opírají o dobrovolnost a mají jen potřebné minimum placených zaměstnanců, v důsledku čehož jim chybí některé profese, např. v oblasti fundraisingu, účetnictví, managementu nebo PR (Vajdová, 2005:36).

2.2. TYPY NNO¹³

2.2.1. Občanské sdružení (o.s.):

Občanská sdružení představují nejčastější typ právní formy NNO. V červnu 2003 bylo na MV ČR registrováno 53 832 občanských sdružení. Zákon o sdružování občanů¹⁴ uvádí, že občané mohou zakládat spolky, společnosti, svazy, hnutí, kluby, odborové organizace a sdružovat se v nich, přičemž k založení sdružení je nutný tříčlenný přípravný výbor.

V obecném smyslu jde o svobodné sdružování osob za určitým účelem nebo z důvodu společného zájmu a cíle, k jehož naplnění je efektivní a praktické spojit úsilí, činnost a příp. i majetek (vlastnictví nějakého majetku však není podmínkou). Část občanských sdružení také poskytuje sociální služby.

Občanská sdružení mohou získávat finanční prostředky potřebné k pokrytí nákladů a zajištění svého poslání z členských příspěvků, poplatků za služby poskytované klientům, z prodeje vlastních výrobků, pronájmu nemovitostí, úroků z úspor apod. Sdružení mohou být financována také z prostředků ziskové organizace, a to v případě, že založí obchodní společnost. Výdělečná činnost sdružení tedy není zakázána, avšak nesmí být hlavním cílem sdružení, nýbrž

¹² Vajdová, 2005, str. 36.

¹³ Volně převzato z: Dohnalová, Malina, Müller, 2003:101-105, Duben, 1996:114-117, Dohnalová, Malina, 2006:476, 445, 452, 477, 100.

¹⁴ Zákon č. 38/1990 Sb.

pouze prostředkem k dosažení cíle. Příkladem výtěžné činnosti může být třeba vydavatelská činnost, poradenská a vzdělávací činnost či prodej vlastních výrobků.

Mezi podnikání se neřadí jednorázové akce, jako např. výstavy, semináře, benefiční koncerty apod., ani služby poskytované sdruženími zdarma nebo za cenu, která slouží pouze k pokrytí nákladů.

2.2.2. Nadace a nadační fond:

Nadacemi rozumíme právnické osoby, které se zabývají charitativními, společenskými, kulturními nebo vědeckými aktivitami. Ve skutečnosti jde o účelové sdružení majetku, nikoli osob, které může mít podle zákona o nadacích a nadačních fondech¹⁵ dvě formy.

Obě formy mají stejný účel, který však naplňují rozdílným způsobem. Zatímco nadace je zakládána s dlouhodobou perspektivou, takže rozdělovány jsou pouze výnosy z nadačního jmění (které nesmí nikdy klesnou pod 500 tisíc Kč), nadační fond smí používat k dosažení svého účelu všechn svůj majetek (jehož výše není určena). Příspěvky od nadací na podporu obecně prospěšné činnosti mohou mít buď formu peněžní nebo věcnou a podpora směřuje buď k fyzickým osobám nebo občanským sdružením a obecně prospěšným společnostem, ale i ke státním institucím. Nadace na druhé straně také dostávají dary.

Činnost nadací i nadačních fondů se zaměřuje na dosahování obecně prospěšných cílů jako je kupř. rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv, přírody či kulturních památek, rozvoj vědy, vzdělávání atd. Nejvíce nadací podporuje vzdělávání, kulturu, sociální a zdravotní oblast, a naopak nejméně nadací se zabývá lidskými právy a rozvojem občanského sektoru.

V červnu 2003 bylo v České republice registrováno celkem 364 nadací a 916 nadačních fondů.

2.2.3. Obecně prospěšná společnost (o.p.s.):

Tento typ právnické osoby, který se zakládá na přijetí zákona o obecně prospěšných společnostech¹⁶, zajišťuje všeobecně prospěšné služby za předem stanovených a pro všechny uživatele stejných podmínek, podléhá nezávislé kontrole veřejnosti a je oddělen od státního aparátu.

¹⁵ Zákon č. 227/1997 Sb.

¹⁶ Zákon č. 248/1995 Sb.

Většina obecně prospěšných organizací vznikla až v roce 1998 díky možnosti transformace stávajících nadací. V červnu 2003 bylo v rejstříku zapsáno 122 subjektů. Za zmínku stojí fakt, že tato právní forma v zahraničí víceméně neexistuje, a v řadě zemí poskytují všeobecně prospěšné služby nadace. Veřejná prospěšnost znamená službu veřejnému blahu.

Obecně prospěšné společnosti působí v oblastech, v kterých se soukromým firmám nevyplatí podnikat, tj. v oblasti kultury, sportu, volného času, vzdělávání, zdravotnictví, sociálních službách, ekologie, komunitního rozvoje, občanskoprávní osvěty atd. Tyto organizace nahrazují státní instituce, reagují na nové situace a zavádějí neověřené postupy.

2.2.4. Církevní právnická osoba:

Církev a náboženské společnosti jsou chápány jako institucionalizované společnosti věřících, jako dobrovolné sdružení osob stejné náboženské víry v organizaci, která má strukturu, orgány, vnitřní předpisy a vykonává obřady.

Zařazení církví a náboženských společností do občanského sektoru není jednoznačné a lze se setkat s názorem, že by měly tvořit čtvrtý sektor. Je to dáno jednak státním financováním činnosti církví a jednak tím, že jejich posláním je kultivovat vztah k transcendentnu.

V České republice působí 25 církví a náboženských společností, které jsou registrovány na MK ČR podle zákona o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností¹⁷.

Činnost církve ve společnosti je nejen religiózní, ale také charitativní, humanitární a obecně vzdělávací. To je jeden z důvodů, proč se církevní účelová zařízení řadí do občanského sektoru. Dále pak skutečnost, že prokazují vysokou míru dobrovolnické práce, poskytují humanitární pomoc, zaměřují se na obecný prospěch a případný zisk nerozdělují mezi své členy či zakladatele, stejně jako všechny ostatní druhy neziskových organizací.

¹⁷ Zákon č. 308/1991 Sb.

3. CIZINCI

3.1. CIZINCI

Přestože pojem „cizinec“ může často ať už chtěně či nechtěně vyznívat pejorativně, protože vyrůstá z dávných stereotypů vyplývajících ze souvisejících slov „cizí“ či „cizák“, které evokují distanc a nepřátelství, budu jej v této práci často používat, avšak jako zcela neutrální pojem. Vedle toho budu pracovat i s označeními jako např. imigrant, (trvale usazený) přistěhovalec nebo „příchozí“ (Roubalová, Günterová, Kostlán, 2005), resp. příchozí migrant, které chápu v podstatě jako synonyma k pojmu cizinec.

Slovníky definují cizince jako osobu bez státního občanství státu, na jehož území pobývá (Dohnalová, Malina, 2006:127) nebo jako člověka pocházejícího z jiné země a náležejícího k jiné kultuře (Matoušek, 2003:41). Jako cizinec však může být vnímán nejen příslušník jiného státu, ale i člověk z jiné obce nebo jiné skupiny. Země, resp. společnost, do níž imigrant přichází, bude v této práci nazývána synonymy hostitelská, přijímací, většinová či majoritní nebo domácí.

Cizinci byli už odedávna vnímáni značně ambivalentně, na jedné straně jako bytosti posvátné a disponující čarovnou mocí, na straně druhé však jako bytosti ohrožující. Jejich přijetí do skupiny bylo možné jen prostřednictvím přijímacího rituálu, který sloužil k „odčarování“ cizince čili neutralizování jeho magické moci nebo jejímu využití ku prospěchu domácí společnosti (Gennep, 1997:34). Také v bibli můžeme najít doklady ambivalentního postoje vůči cizincům, kteří jsou jednak hosty a jednak představují potenciální ohrožení v podobě nákazy jinou vírou (Matoušek, 2003:41).

„Odhaduje se, že dnes žije asi 150 milionů lidí mimo svou mateřskou vlast, mimo zemi, kde se narodili nebo jejíž občanství nesou (...). Rozmístění mezinárodních migrantů je velmi nerovnoměrné (...). Sedm nejbohatších zemí světa (Německo, Francie, Velká Británie, Itálie, Japonsko, Kanada a USA) má na svých územích asi jednu třetinu světové populace imigrantů“¹⁸.

Další odhady tvrdí, že z celkového počtu imigrantů představují necelých 30 milionů uprchlíci a další nuceně vysídlené obyvatelstvo (Šišková, 2001:18).

¹⁸ Šišková, 2001, str. 18.

3.1.1. Cizinci, uprchlíci, občané:

Podle současných českých zákonů¹⁹ se cizinci legálně pobývající na území České republiky dělí na cizince s povoleným pobytem a uprchlíky, kteří zažádali o status uprchlíka (tj. žadatelé o azyl, resp. o mezinárodní ochranu), nebo tento status již mají (tj. azylanti) (Matoušek, 2003:41). Cizincem je „podle těchto norem každý, kdo z hlediska platného práva není občanem ČR“²⁰. Cizinec může na území ČR pobývat přechodně, krátkodobě, dlouhodobě nebo trvale na základě příslušných víz a povolení k pobytu.

Primárně lze tedy rozlišovat občany ČR a cizince, tj. ty, kteří nemají české státní občanství a některá další práva s ním spojená, a jejichž pobyt na území České republiky je regulován např. vízovou povinností. Cizinec navíc může být na rozdíl od občana z České republiky za určitých podmínek vyhoštěn (Šišková, 2001:31).

Jaksi mimo tyto dvě kategorie občana a cizince se nachází postavení uprchlíků, kteří jsou svým statutem „někde mezi zmíněnými kategoriemi. Nejsou totiž občany ČR se všemi právy a povinnostmi, ale jejich postavení je silnější než postavení cizince (nemohou být vyhoštěni, mají lepší přístup k zaměstnání apod.)“²¹.

Uprchlíkem je podle „Ženevské konvence OSN z roku 1951 někdo, kdo má opodstatněný strach z pronásledování z důvodů rasových, náboženských, národnostních, z důvodů příslušnosti k určité sociální skupině či skupině s určitým politickým názorem; nalézá se mimo zemi, jejímž je občanem nebo v níž běžně pobývá a nemůže či nechce se vrátit domů kvůli obavě z pronásledování. Československo přistoupilo k Ženevské konvenci až roku 1990“²², který lze označit za tzv. „rok jedna“ moderní československé a později české imigrační a integrační politiky (Günter, 2006:8) (více viz kap. 3.2.). ČR je jak zemí tranzitní, přes níž uprchlíci přecházejí do dalších zemí, tak zemí pro některé uprchlíky cílovou.

Většina žadatelů o azyl a uznaných uprchlíků pochází ze zemí, v nichž jsou dobře zdokumentovány případy vážných forem pronásledování. V posledních

¹⁹ Zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, a zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR.

²⁰ Matoušek, 2003, str. 41.

²¹ Šišková, 2001, str. 32.

²² Günter, 2006, str. 8.

patnácti letech to byly např. Bosna a Hercegovina, Kosovo, Bělorusko, Čečensko, Irák, Írán, Demokratická republika Kongo, Afghánistán, Arménie, Ázerbájdžán, Kuba a další země převážně východní Evropy, Afriky a Asie (Günter, 2006:9).

Se vstupem České republiky do Evropské unie začaly být rozeznávány dvě kategorie cizinců pobývajících v ČR: jednak občané zemí EU, Norska, Švýcarska, Islandu a Lichtenštejnska – zkráceně „občané EU“ – a jejich rodinní příslušníci, a jednak občané zemí mimo EU – zkráceně „občané třetích zemí“. Eventuální třetí kategorii cizinců v ČR tvoří cizinci bez ohledu na hranice EU, tj. registrovaní žadatelé o azyl, cizinci pobývající v ČR v rámci dočasné ochrany (jedná se o opatření při hromadném exodu kupř. v důsledku ozbrojeného konfliktu, živelné pohromy, soustavného porušování lidských práv v zemi původu atd.) a nelegálně pobývající cizinci (např. cizinci, kteří pobývají na území ČR po vypršení platnosti víz či povolení k pobytu nebo bez potřebných víz a povolení apod.) (Cizinci v ČR, 2007:20-21).

Občané zemí EU mohou pobývat na území České republiky buď jako registrovaní bez povolení k přechodnému nebo trvalému pobytu, nebo s povolením k přechodnému či trvalému pobytu. Občané třetích zemí mohou v ČR pobývat buď krátkodobě bez víz (obecně do 90 dní), nebo na základě krátkodobých víz do 90 dnů, nebo na základě víz nad 90 dní (přičemž maximální platnost tohoto víza je 1 rok a navazuje na něj povolení k dlouhodobému pobytu). Občané třetích zemí dále mohou setrvávat v ČR na základě povolení k dlouhodobému pobytu nebo k pobytu trvalému nebo s platným azylem. Rozsahem práv a povinností azyl odpovídá trvalému pobytu (Cizinci v ČR, 2007:20-21).

O typech pobytu a jejich legislativnímu rámci viz příloha č. 1 – Tabulka druhů pobytu.

3.1.2. Motivace migrantů:

Přistěhovalectví může být motivováno ekonomicky, tj. za účelem hledání zaměstnání, podnikání, zabezpečení rodiny nebo za účelem studia či získání praxe, nebo mohou být důvodem k migraci rodinné vazby, tj. imigrace za účelem sloučení rodiny. K hlavním důvodům migrace se řadí mj. i humanitární důvody jako např. nebezpečí pronásledování v zemi původu, válečný konflikt apod. (Život

cizinců v ČR, 2007:8). Nejčastější účely pobytu cizinců v České republice viz grafy 2 a 3 v kap. 3.3.

Motivace imigrantů k setrvání na území ČR se však v čase mění. Cizinci zpočátku často přicházejí s představou krátkodobého či časově omezeného pobytu, jejich setrvávání se ale postupem času z nejrůznějších důvodů prodlužuje a oni někdy setrvávají i desítky let ve stavu tzv. permanentního provizoria, kdy neustále uvažují o odchodu, a proto se nezabydlují, ale realizaci tohoto rozhodnutí pořád odkládají. V takové situaci je jejich motivace k integraci do hostitelské společnosti bohužel mizivá a klesá tedy i snaha vytvářet si nástroje k úspěšné integraci jako např. naučit se jazyk apod. (Uherek, 2005:4).

Výše zmíněná situace je charakteristická spíše pro azylanty, kteří si cílovou zemi nevybírají a často ani nechtějí opustit zemi původu. V případě ekonomické migrace je však situace trochu jiná, protože zde je motivace k integraci zesilována zejména faktem, že imigrant si danou zemi sám a dobrovolně vybral jako místo, kde chce pracovat a případně se i usadit (Uherek, 2005:5).

3.2. HISTORIE MIGRACE U NÁS

Migrace obyvatel zdaleka není fenoménem moderní doby, nýbrž „spoluutvářela dějiny lidstva od jeho prvopočátků do dnešních dnů“²³. Z kvantitativního hlediska dokonce současný pohyb osob nijak nepřevyšuje míru migrace v jiných dějinných obdobích, změnila se však povaha migrace. Zatímco Evropa byla po staletí v roli kolonizátora a miliony Evropanů odcházelo dobývat a osidlovat Nový svět a další kolonie, po druhé světové válce „migrační vlna obrátila směr a vyspělé evropské státy se ze zemí e-migrace proměnily na země i-migrace“²⁴.

Česká republika dlouho „patřila mezi země, které byly uzavřené před světem. Neměli jsme zkušenosti s velkým počtem národností, které se chovají jinak, respektují jiné hodnoty, opírají se o jiné tradice, jinak komunikují a mají jiná očekávání než my – Češi“²⁵. V období komunismu totiž docházelo pouze

²³ Barša, Baršová, 2005, str. 7.

²⁴ Tamtéž, str. 7.

²⁵ Šišková, 2001, str. 9.

minimálně k mezistátnímu pohybu obyvatel, takže komunistické země byly z etnického hlediska spíše homogenní.

A ačkoli česká společnost má „historickou zkušenost s žitím v multikulturním prostoru, když až do roku 1993 byla v novověku vždy součástí mnohonárodních států, současná imigrace ji staví před dosud neznámé otázky“²⁶. Nově přichozí cizinci se totiž od Čechů a tradičních národnostních menšin liší jak kulturně, tak také právním postavením, protože nejsou občany ČR.

V minulosti byly české země zdrojem hned několika emigračních proudů, jmenujme např. pobělohorskou emigraci, ekonomickou emigraci do USA v 19. století, emigraci před fašismem a následně před komunismem. V souvislosti s tím se často hovoří o jakémsi morálním dluhu, který má Česká republika vůči imigrantům jakožto země, která sama v minulosti vyprodukovala tisíce uprchlíků, kteří nacházeli útočiště v západních zemích (Günter, 2006:8).

V éře do roku 1989 byl kvůli relativní uzavřenosti tehdejšího komunistického Československa počet imigrantů velmi malý. V době totalitních režimů totiž migrace probíhala zejména uvnitř hranic jednotlivých států a pokud vůbec docházelo k mezinárodní migraci, tak se jednalo výhradně o řízené nebo násilné migrace obyvatel (Uherek, 2003a:193-194).

Významný mezník v historii tvoří léta 1989/90, kdy došlo k pádu Železné opony a tudíž k uvolnění do té doby nepropustných hranic východoevropských zemí a ke značnému zesílení spontánní mezinárodní migrace směřující z oblastí s nižší životní úrovní do oblastí s vyšší úrovní a do urbanizovaných center (Uherek, 2003a:194). Především však dochází k zásadnímu obratu v dosavadním emigračním charakteru dnešní České republiky – z původně vystěhovalecké země se v 90. letech 20. století stává nejprve země tranzitní a posléze i země pro mnoho skupin přistěhovalců cílová (Barša, Baršová, 2005:8).

Po roce 1989 (podobně jako po roce 1918 a 1945) došlo ke zvýšené imigraci, avšak na rozdíl od předchozích zlomových let zvýšená imigrace neustala s návratovou vlnou, nýbrž se proměnila v trvalý a relativně stabilní imigrační proud (Barša, Baršová, 2005:220). V prvním desetiletí po revolučním roce do ČR přišly statisíce cizinců za prací, podnikáním nebo z rodinných důvodů, z nichž někteří se

²⁶ Analýza situace a postavení cizinců, 2003, str. 1.

zde natrvalo usadily a vytvořily tak nové přistěhovalecké komunity, které se nadále rozrůstají, např. komunita vietnamská či ukrajinská (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:1).

Postkomunistické země obecně dodnes mají zjevné institucionální i individuální handicap vyplývající právě z jejich předchozí uzavřenosti a absence zkušeností s migrací, jako např. chybění právních norem i vlastní praktické zkušenosti s imigrací a minoritami, xenofobní postoje obyvatel, odtrženost od výzkumu mezinárodní migrace, v ČR navíc nefungující trh s byty a domy apod. (Šišková, 2001:28).

Konkrétní podobu a intenzitu zahraniční imigrace ovlivňovalo od 90. let mnoho faktorů, jednak pracovní migrace za socialismu (např. pobyt hostujících vietnamských dělníků, na který navázal rozvoj vietnamského podnikání), jednak dožívání starého vízového režimu, který umožňoval bezvízový styk s některými zeměmi starého socialistického bloku (mj. s Ukrajinou, který byl zrušen až v roce 2000), jednak nové ekonomické příležitosti, dále pak rodinné vazby a v neposlední řadě kulturní a jazyková blízkost, které podporovaly imigraci ze Slovenska a Ukrajiny. Vedle imigračních tlaků zevnějšku (tzv. „push“ faktorů²⁷) tedy působily i proimigrační tlaky zevnitř přijímajících společností (tzv. „pull“ faktory²⁸), a to zejména v podobě poptávky zaměstnavatelů po levnější pracovní síle ze zahraničí (Barša, Baršová, 2005:221).

Česká republika se s imigranty začala výrazněji setkávat až po roce 1989, tudíž i veškeré politické a praktické aktivity v oblasti problematiky postavení a integrace cizinců vznikají až v 90. letech 20. století. Zprvu jde však pouze o jednotlivé a dílčí zákony a programy, jako samostatná politika se integrační politika ustavuje až od roku 2000, kdy je přijata ucelená a komplexní Koncepce integrace cizinců na území České republiky (více viz kap. 4.2.1.).

A rovněž dochází k poměrně rychlému přizpůsobování českého práva požadavkům Evropské unie a k vytváření společné migrační a azylové politiky EU (Barša, Baršová, 2005:221). Od vstupu České republiky do EU, s nímž se pojí větší

²⁷ Šišková, 2001, str. 19.

²⁸ Tamtéž, str. 19.

ekonomická atraktivita ČR, lze navíc konstatovat zvýšený zájem imigrantů nejen z východu.

3.3. SOUČASNÁ SITUACE V ČR

Počet dlouhodobě nebo trvale usazených cizinců v ČR od počátku 90. let neustále roste a v roce 2006 přesáhl hranici 320 tisíc (přesně 321 456). Mírně přes 40% přistěhovalců má v České republice trvalý pobyt a mezi cizinci celkem je 40% žen (Cizinci v ČR, 2007:23).

Cizinci, kteří se započítávají jako součást populace ČR (tzn. cizinci s povolením k pobytu) tvořili na konci roku 2006 2,9% obyvatelstva, čímž se Česká republika zařadila mezi země s relativně nízkým podílem přistěhovalců²⁹ jako je Malta, Portugalsko nebo Slovinsko (Cizinci v ČR, 2007:24). Přestože je však počet cizinců stále relativně nízký, ČR patří k zemím s vysokou imigrační dynamikou, měřenou z hlediska průměrného meziročního nárůstu zahraniční populace (Barša, Baršová, 2005:220).

Věková struktura imigrantů se výrazně liší od věkové struktury populace ČR, což lze vysvětlit zejména ekonomickým pozadím imigrace do ČR – více než 50% všech imigrantů tvoří věkové skupiny v mladším produktivním věku (tj. 20 – 39 let). Naopak velmi malý podíl tvoří děti a osoby v poproduktivním věku. (Cizinci v ČR, 2007:24).

„O cizincích v žádném případě nelze mluvit jako o jedné masě osob se shodnými důvody příchodu a shodnými plány do budoucna“³⁰. Hlavním dělicím znakem je jednak pohlaví, protože ženy mnohem častěji přicházejí za svými manželi za účelem sloučení rodiny, a jednak státní příslušnost. Každé státní občanství je totiž specifické kupř. podílem osob s trvalým a dlouhodobým pobytem, podílem mužů a žen apod. (Cizinci v ČR, 2007:24).

Tak např. zatímco trvalý pobyt mělo 75% všech občanů Vietnamu, mezi občany Ukrajiny byl relativně nízký podíl osob s trvalým pobytem – pouze 25%. Vyšší počet žen pak byl zjištěn např. u občanů Mongolska (63%), Běloruska (57%)

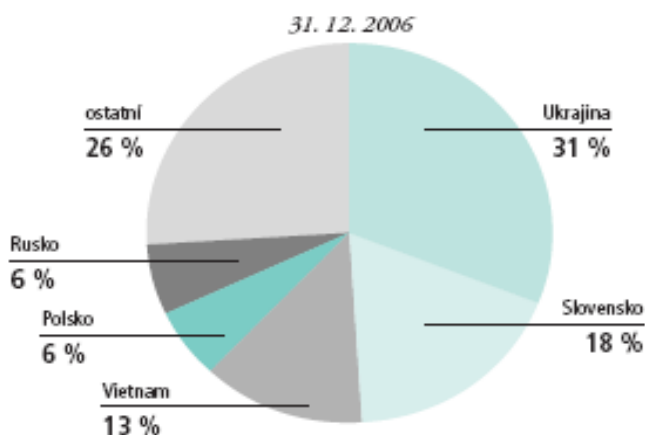
²⁹ Naopak nejvyšší podíly cizinců vykazují z evropských států Lucembursko s téměř 40%, Lichtenštejsko s téměř 35% a Estonsko s 25%. Mezi země s nejnižším podílem cizinců pak patří Rumunsko (0,1%), Bulharsko (0,3%) a Slovensko (0,5%) (Cizinci v ČR, 2007).

³⁰ Cizinci v ČR, 2007, str. 24.

a Ruska (53%), naproti tomu nadprůměrný podíl mužů byl zaznamenán u Rakušanů a Němců (téměř 80%) (Cizinci v ČR, 2007:24).

Zdaleka největší podíl cizinců představovali ke konci roku 2006 občané Ukrajiny (přes 30%), dále pak občané Slovenska (18,1%), Vietnamu (12,6%), Ruska (5,9%) a Polska (5,8%) (viz graf 1) (Cizinci v ČR, 2007:24).

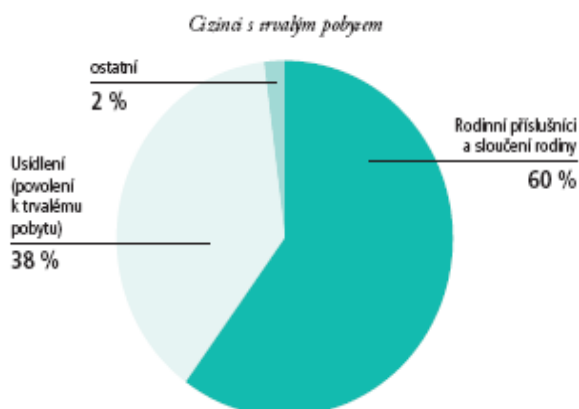
Graf 1: Nejčastější státní občanství cizinců v ČR ke dni 31.12. 2006:

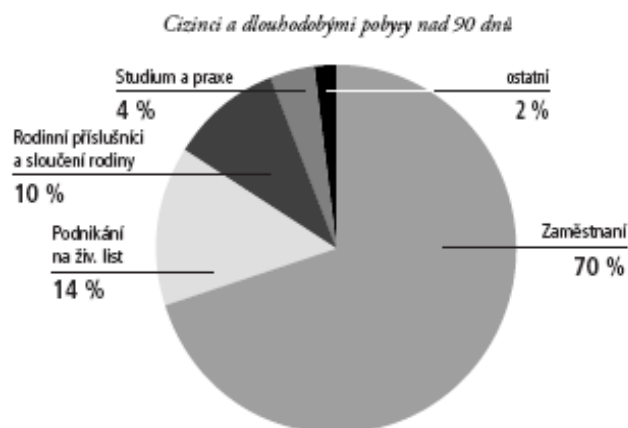
Zdroj: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1118-07>

Mezi nejčastější účely pobytu imigrantů patří v současné době zaměstnání (zejména u mužů) (tj. ekonomická migrace), dále pak sloučení rodiny (zejména u žen), podnikání na živnostenský list, studium či praxe nebo usídlení na základě trvalého pobytu (Cizinci v ČR, 2007:24). Viz grafy 2 a 3, které nabízejí srovnání účelů pobytu v závislosti na typu pobytu.

Graf 2: Účely pobytu cizinců s trvalým pobytem:

Graf 3: Účely pobytu cizinců s dlouhodobými pobyty nad 90 dnů:

Zdroj: <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/1118-07>

Co se týče uprchlíků, v roce 2007 požádalo v České republice o mezinárodní ochranu 1 878 cizinců z 67 zemí, což znamená, že oproti předchozímu roku, kdy o azyl požádalo 3 016 lidí, došlo téměř k 40ti procentnímu poklesu. Rovněž se snížil počet osob, kterým byl azyl udělen: zatímco v roce 2006 jej Česká republika udělila 268 osobám, v roce 2007 uspělo celkem 191 žadatelů. Již několik let jsou nejčastějšími žadateli o udělení azylu v ČR občané Ukrajiny (v roce 2007 jich bylo 293), na horních příčkách nově registrovaných žadatelů v roce 2007 se umístili také občané Turecka (213) a Mongolska (160). Téměř polovina všech žadatelů v loňském roce pocházela z asijských zemí (930), z evropských států požádalo o mezinárodní ochranu v České republice 619 lidí (<http://www.unhcr.cz/>).

Vedle osob, jejichž pobyt na území České republiky je legalizován, můžeme předpokládat relativně vysoký počet ilegálně pobývajících cizinců; přesnější údaje však lze těžko odhadnout.

Cizinci obecně jsou nejvíce koncentrováni v Praze a ve Středočeském kraji, ve zvýšené míře se také usazují ve větších městech a průmyslových oblastech. I v geografickém rozmístění cizinců lze nalézt specifika podle státního občanství, tak např. občané zemí sousedících s Českou republikou se obecně nejvíce soustřeďují v blízkosti hranic s daným státem, občané Ukrajiny jsou nejvíce zastoupeni pouze v Praze, Středočeském a Jihomoravském kraji, občané Vietnamu se naopak hojně usazují v česko-německém pohraničí, občané Ruska jsou značně zastoupeni v Praze, Středočeském a Karlovarském kraji (Cizinci v ČR, 2007:24).

3.3.1. Situace v Praze:

Spolu s tím, jak se Česká republika postupně stává přistěhovaleckou zemí, se Praha proměňuje v kosmopolitní metropoli. „V Česku existuje několik komunit přistěhovalců, které pozvolna dodávají Praze a dalším českým městům multikulturní glanc moderních evropských měst“³¹.

Cizinecké komunity působí na sociální klima městské společnosti, ovlivňují sociabilitu v městském prostoru a spoluutvářejí sociální diverzitu města. Město je obecně mnohem lépe uzpůsobeno k přijímání migračních skupin než jiné sídelní

³¹ Černík, 2003.

typy, samo je často produktem migrace a jeho další existence či reprodukce je na migraci závislá (Uherek, 2003a:195).

V městském prostředí mají imigranti dobré předpoklady pro začlenění do hostitelské společnosti „díky adaptaci městského obyvatelstva na komunikaci s lidmi, které sice osobně neznají, ovšem reagují na jejich vnější chování, což nevyžaduje jejich dlouhodobou znalost k tomu, aby s nimi vstupovali i do komplikovanějších interakcí“³². Do města imigranty navíc táhne vysoká nabídka zaměstnání, a to nejen v oblasti manuálních, ale i kvalifikovaných prací, která ještě k tomu koresponduje s možností ubytování, byť za tržní ceny. Městské prostředí dále poskytuje značnou koncentraci institucí, které příchozím usnadňují integraci do nového prostředí (Uherek, 2003a:200).

Města jsou cizinci rovněž vyhledávána jako místa, kde se mohou kontaktovat a potkávat s dalšími cizinci. České prostředí je navíc charakteristické tím, že se zde realizuje interakční síť mezi Východem a Západem. Ve městech se zpravidla tvoří více či méně rozsáhlé etnické či příbuzenské sítě, v podstatě cizinecké komunity, které do daného prostoru zpětně přitahují další příslušníky téhož původu. Jednotlivé cizinecké komunity si v urbanizovaném prostoru vytvářejí specifické strategie adaptace na nové prostředí, často se pohybují ve specifických profesích a příjmových kategoriích, čímž přispívají k etnizaci některých činností, dovedností a modelů chování (Uherek, 2003a:200).

Atraktivnost městského prostředí pro cizince potvrzují i statistická data: výsledky sčítání lidu, domů a bytů z roku 2001 ukazují, že „procentuální zastoupení cizinců téměř rovnoměrně stoupá s velikostí obce a jejich koncentrace se jeví jako největší ve městech nad 100 000 obyvatel“³³.

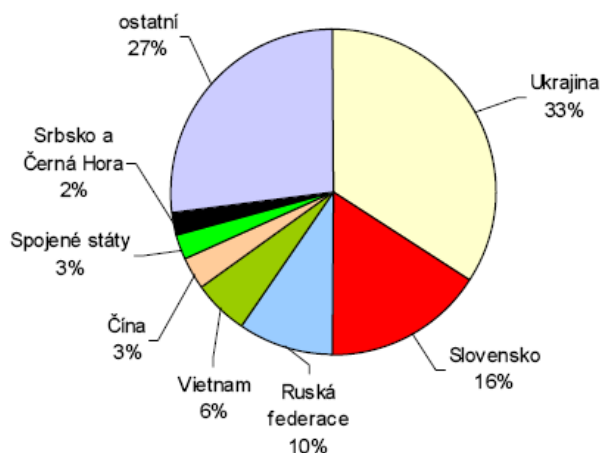
Ekonomickou imigraci do urbanizovaných center podněcuje zejména možnost většího výdělku, podnikání nebo vyšší pravděpodobnost získání zaměstnání. V českém prostředí je však důležitým faktorem, který cizince přitahuje, nejen městskost, ale také blízkost nejbohatších evropských států a styčné body kontaktů s jejich obyvateli (např. mezi sídly nad 10 000 obyvatel vykazovaly při sčítání v roce 2001 nejvyšší koncentraci cizinců příhraniční města Cheb a Aš) (Uherek, 2003a:196).

³² Goffman podle Uherek, 2003a, str. 200.

³³ Uherek, 2003a, str. 195/196.

Na konci roku 2006 žilo v Praze 103 482 cizinců, tj. téměř jedna třetina všech cizinců legálně pobývajících na území České republiky (Cizinci v ČR, 2007:35). Hl. m. Praha s podílem 8,7%³⁴ cizinců z celkového počtu obyvatel Prahy zaujímá významnou pozici mezi městskými sídly s největším počtem cizinců v ČR a navíc „je městem, které poskytuje zaměstnání nejen nekvalifikované pracovní síle z východní Evropy, ale též kvalifikovaná pracovní místa zájemcům ze Západu“³⁵. Ohledně nejčastějších státních občanství cizinců v Praze viz graf 4.

Graf 4: Nejčastější státní občanství cizinců v Praze ke dni 31.12. 2005:

Zdroj: Cizinci v regionech ČR, 2006, str. 17.

Rozmístění cizinců v Praze není rovnoměrné³⁶: největší koncentraci lze zaznamenat v Praze 6, kde dominují občané Ruska, Slovenska a USA, následuje Praha 13 s převahou občanů Ruska, Ukrajiny a Vietnamu. Vyšší počty imigrantů jsou také v Praze 2, kde převládají Slováci a občané USA, v Praze 12 s dominancí Slováků, Vietnamců a Ukrajinců a v Praze 1, kde byl zaznamenán největší počet občanů USA, Slovenska a Německa. Na rozmístění cizinců v Praze má vliv např. blízkost cizích zastupitelstev, nabídka bytů či cena pronájmu. Oficiální statistické údaje o počtech cizinců registrovaných v různých územních jednotkách však nemusí vždy vystihovat jejich skutečné rozmístění. (Uherek, 2003a:199).

³⁴ Vlastní výpočet na základě údajů ČSÚ za rok 2006.

³⁵ Uherek, 2003a, str. 197.

³⁶ Údaje podle sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001.

4. INTEGRACE

4.1. POJEM INTEGRACE

Pojem integrace pochází z latinského *integer* a znamená „celistvý, úplný, neporušený, nedotknutý“, přeneseně pak „scelení, ucelení, sjednocení, spojování do celku, sjednocování“³⁷. Pojem integrace se většinou váže ke snaze o „začleňování sociálně nebo zdravotně znevýhodněných lidí do společnosti“³⁸ a je opakem pojmu sociální vyloučení.

Pojem integrace (na rozdíl od pojmů asimilace nebo akulturace) ovšem jednoznačně neimplikuje, jak bude začlenění vypadat, jak bude závazné a co by měl v rámci integrace dělat integrovaný subjekt a co naopak společnost (Uherek, 2005:3), nicméně Barša (1999:231) považuje teorii integrace za nikoli morálně a politicky neutrální, neboť podle něj je postavena na odmítnutí segregace a sociální exkluze a jejím hodnotovým jádrem jsou ideály svobody, rovnosti a solidarity.

Novosad rozlišuje asimilační a adaptační směr integrace, přičemž asimilační integrace předpokládá, že se znevýhodněná menšina přizpůsobí většině a v maximální míře s ní splyne, zatímco adaptační směr považuje integraci za společný problém majority i minority a doufá ve vznik partnerského vztahu, který by byl pro obě strany přínosem a hodnotou (Matoušek, 2003:86).

Pod hlavičkou integrace se může skrývat směs různých přístupů zaměřených na různé skupiny a zabývajících se různorodými otázkami. Integrovaní politiky jsou totiž „odpovědí na dezintegrační účinky rychlých sociálních, ekonomických a kulturních změn, kterými většina evropských zemí prochází, a zaměřují se na různé skupiny obyvatelstva bez ohledu na to, zda mají přistěhovalecký původ“³⁹.

Každý člen společnosti je do ní integrován specifickým způsobem a nestejnou měrou a každá lokální skupina se tudíž skládá také z menšiny jedinců, jejichž integrace není dostatečná, ačkoliv v této společnosti žijí po celý život a

³⁷ Dohnalová, Malina, 2006, str. 288.

³⁸ Matoušek, 2003, str. 86.

³⁹ Příručka o integraci, 2005, str. 9.

odnikud nemigrovali (Uherek, 2003b). V této práci však budu hovořit o integraci jedině ve smyslu integrace příchozích migrantů.

4.2. INTEGRACE CIZINCŮ

Integrace cizinců představuje nepřetržitý „proces postupného začleňování imigrantů do struktur a vazeb společnosti domácího obyvatelstva. Jedná se o komplexní jev, který je přirozeným důsledkem migrace a který má své politické, právní, ekonomické, sociální, kulturní, psychologické a náboženské aspekty“⁴⁰.

V rámci integrace si imigranti budují nové kontakty, ale zároveň si ponechávají svou minulost i tradice své kultury, jazyk a náboženskou praxi. Přistěhovalci tak „vytvářejí komunity s těmito specifickými znaky, které je vymezují od okolní většinové společnosti a kterou takto obohacují o nové kulturní prvky“⁴¹.

Lze rozlišovat nadměrnou integraci do kultury hostitelské země, tj. hyperintegraci, která je typická pro dospívající děti přistěhovalců, které se za svůj původ stydí a popírají ho. Opačným extrémem je hypointegrace, tj. přílišné zdůrazňování odlišností vlastního etnika, kultury či náboženství, které vede k budování izolovaných ghatt a tak brání úspěšné integraci azylantů do struktur hostitelské společnosti (Matoušek, 2003:86).

Integrace přistěhovalců je „proces trvající několik let, v mnoha případech probíhá ještě i po naturalizaci“⁴² nebo ve druhé či třetí generaci. Opěrným pilířem procesu je odpovědnost, kterou na sebe bere jak přijímající společnost v podobě závazku přijmout přistěhovalce a poskytnout mu možnost seznámit se s jazykem, základními hodnotami a zvyky, tak přistěhovalec, když sám prokáže odhodlání stát se součástí přijímající společnosti“⁴³. O integraci se proto v této souvislosti často hovoří jako o „oboustranném“⁴⁴ či „dvousměrném“⁴⁵ procesu, který se opírá o vzájemná práva a povinnosti imigrantů i hostitelské společnosti.

Integrace imigrantů nespočívá v tom, aby se daný jedinec stal „stejným“ jako příslušníci většinové skupiny, což vlastně ani není možné, protože jednotliví

⁴⁰ Dohnalová, Malina, 2006, str. 288.

⁴¹ Černík, 2003.

⁴² Naturalizací zde rozumím jak nabytí státního občanství, tak zdomácnění v cizím prostředí (Dohnalová, Malina, 2006, str. 456).

⁴³ Příručka o integraci, 2005, str. 14.

⁴⁴ Tamtéž, str. 5.

⁴⁵ Günter, 2006, str. 12.

příslušníci této skupiny také nejsou stejní, nýbrž v tom, že si imigrant „osvojí roli, která se může stát součástí rolí respektovaných danou společností, že jeho chování bude předvídatelné a stane se součástí lokální performance zvané kultura“⁴⁶.

Integrace přistěhovalců má „zásadní význam pro sociální soudržnost a hospodářský rozvoj. Aby se přistěhovalci cítili být součástí naší společnosti, je nutné jim poskytnout spravedlivé zacházení a správné nástroje k plné účasti v životě našich společností“⁴⁷. I mj. Parsons hovoří o nutnosti integrovat jednodušší sociální útvary do celků vývojově složitějších, na čemž závisí přežití složitějších sociálních celků (Uherek, 2003b).

Přijímání nebo odmítání nového prvku je proces, který obvykle směřuje od prvotní uzavřenosti jedince/skupiny k postupnému otevírání, jak ukazuje Genep (1997) na tzv. přechodových rituálech. Obřady, jimž jsou vystaveni cizinci při příchodu na území jiného kmene, jsou ve většině kultur až pozoruhodně shodné – vždy se vyznačují následností etap sblížování domorodců s cizinci, které zahrnují zastavení, čekání, přechod, vstup a nakonec přijetí, přičemž délka a složitost jednotlivých etap se různí (Genep, 1997:34).

Cizinci zpravidla „nemohou hned proniknout na území kmene nebo do vesnice; musejí zdálky ukázat své záměry a podstoupit zkušební dobu čekatelství (...). Pak přichází pomezí období – výměna dárků, obyvatelé nabízejí potraviny, připravují příbytek atd. Nakonec se obřad uzavírá rituály přijetí“⁴⁸.

V evropských státech jsou za integraci cizinců odpovědné státní úřady, které spolupracují s nestátními organizacemi pro podporu imigrantů i s organizacemi pro podporu určitých etnických skupin. Tyto organizace často sehrávají klíčovou úlohu při realizaci integračních programů nebo uvádějí do provozu státní struktury pro úvodní orientaci přistěhovalců.

Česká republika úzce spolupracuje s nestátními organizacemi při realizaci projektů týkajících se bydlení, jazykové přípravy, zařazení na trh práce, psychosociálního poradenství či kulturních aktivit (Příručka o integraci, 2005:27).

⁴⁶ Uherek, 2003b.

⁴⁷ Příručka o integraci, 2005, str. 5.

⁴⁸ Genep, 1997, str. 34.

4.2.1. Integrace cizinců v ČR:

Česká republika začala problematiku integrace přistěhovalců vnímat intenzivněji jako celospolečenský problém teprve koncem 90. let. Proto byla zřízena Komise ministra vnitra pro integraci cizinců, v níž našla uplatnění všechna zainteresovaná ministerstva i další orgány státní správy, nevládní organizace, odborové organizace, zaměstnavatelské svazy i akademická obec, a „byly přijaty dva strategické dokumenty týkající se integrace dlouhodobě legálně usazených cizinců, žijících na území ČR legálně nejméně po dobu jednoho roku – v roce 1999 Zásady koncepce integrace cizinců na území ČR (...) a v roce 2000 Koncepce integrace cizinců na území ČR“⁴⁹.

Na základě těchto dokumentů lze konstatovat, že integrační politika ČR usiluje především o to, aby se právní postavení dlouhodobě a legálně žijících cizinců na území ČR co nejvíce přiblížilo právnímu postavení českých občanů, aby k nim společnost přistupovala čestně a spravedlivě, vycházejíc přitom z principu rovného zacházení a rovných příležitostí, a aby cizinci měli možnost plné integrace v podobě nabytí českého občanství, které teprve umožňuje požívat všechna práva, kterým se těší čeští občané (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:3).

Oba dokumenty zdůrazňují pojetí integrace jako dvoustranného procesu, který předpokládá přizpůsobení jak ze strany cizince, tak ze strany hostitelské společnosti. Ta je odpovědná za vytvoření vstřícného prostředí, které umožní rozvoj kultury imigračních komunit, které jsou považovány za „integrální a obohacující součást společnosti a za plnohodnotné a nezbytné partnery při vytváření multikulturní společnosti“⁵⁰, a zároveň podpoří rozvoj pocitu sounáležitosti cizinců k domácímu obyvatelstvu a dobrých vzájemných vztahů.

Koncepce integrace cizinců si za cílovou skupinu stanovuje jednak cizince, konkrétně dlouhodobě legálně usazené cizince, kteří žijí na území ČR legálně minimálně po dobu jednoho roku, a to bez ohledu na kvalitu jejich právního statusu. Jde zejména o tyto kategorie cizinců: cizinci, jimž byl udělen pobyt, osoby, jimž byl udělen azyl, cizinci, kterým bylo vydáno vízum za účelem sloučení rodiny a stejně tak cizinci, kteří získali státní občanství České republiky. Speciální kategorii cizinců představují nezletilé děti a ženy z přistěhovaleckých a etnických komunit. Zvláštní pozornost by měla být věnována také problematice osamělých žen a cizinců

⁴⁹ Analýza situace a postavení cizinců, 2003, str. 3.

⁵⁰ Zásady koncepce integrace cizinců, 1999, zásada č. 2.

vysokého věku s ohledem na značné riziko jejich možné izolace (Koncepce integrace cizinců, 2000:34-35).

Druhou cílovou skupinu Koncepce integrace cizinců představují občané, resp. laická i odborná veřejnost bez ohledu na příslušnost k minoritě či majoritě. Zde jde především o výchovnou a vzdělávací činnost a aktivity směřující ke zvyšování tolerance a porozumění. Pozornost by přitom měla být zaměřena zejména na úředníky a další pracovníky institucí, kteří vstupují do každodenního kontaktu s cizinci (Koncepce integrace cizinců, 2000:35).

Při stanovení cílů a obsahu politiky vlády v oblasti integrace cizinců i při samotné její realizaci vláda spolupracuje s příslušnými resorty, orgány státní správy, vládními, mezivládními i nevládními organizacemi, akademickými a vědeckými pracovišti a se sdruženími imigrantů. Vláda má navíc podporovat vznik, činnost a rozvoj nevládních organizací, sdružení imigrantů, církevních a charitativních organizací a vytvářet podmínky pro jejich aktivní účast při integraci cizinců (Zásady koncepce integrace cizinců, 1999, zásada č. 9, 10, 12).

V rámci realizace Zásad koncepce integrace cizinců vyzvalo ministerstvo vnitra příslušné nestátní subjekty ke spolupráci a zorganizovalo jejich celorepublikové setkání s cílem navázat kontakt, informovat o aktivitách vlády a ministerstva a specifikovat požadavky na ideové záměry projektů v oblasti integrace cizinců. Po obdržení návrhů pak bylo vybráno několik konkrétních projektů, na jejichž základě ministerstvo vnitra uzavřelo smlouvu s příslušnými nestátními neziskovými organizacemi (Koncepce integrace cizinců, 2000:10).

4.3. ROVINY INTEGRACE

Barša (1999:231-240) rozlišuje tři roviny integrace: integraci kulturní, sociálně-ekonomickou a občansko-politickou (viz tabulka č. 1).

Tabulka 1: Tříúrovňová typologie integrace:

Integrace kulturní	asimilace tavicí tyglík kulturní pluralismus multikulturalismus
záporná alternativa	kulturní segregace
Integrace sociálně-ekonomická	úplná (tj. asimilace) částečná
záporná alternativa	ekonomická segregace
Integrace občansko-politická	asimilace akomodace (neformální/formalizovaná)
záporné alternativy	kontrola většinou (tj. politická segregace) etnicko-kulturní konflikt

Zdroj: Barša, 1999, str. 240.

4.3.1. Integrace kulturní:

Na rovině kulturní integrace lze rozlišovat asimilaci, tavicí tyglík a kulturní pluralismus, jehož silnější formou je multikulturalismus.

„Asimilační integrace proběhne tehdy, opustí-li menšina hodnoty a zvyky, které ji odlišovaly, a rozpustí-li se zcela ve většinové společnosti“⁵¹. Jde o proces postupného splývání kulturních, etnických a sociálních skupin, v němž jedna skupina (obvykle menšinová) ztrácí své specifické rysy a přejímá hodnoty a normy skupiny druhé (většinové, dominantní) (Dohnalová, Malina, 2006:71). Asimilace může být dobrovolná nebo vynucená. Etnicky odlišné skupiny mohou být k asimilaci tlačeni sociální a vzdělávací politikou státu nebo i nevědomě sociálními pracovníky (Matoušek, 2003:30). Asimilační imigrační politika státu se vyznačuje předpokladem, že se cizinec rychle adaptuje na majoritní společnost a splyne s ní, za což platí ztrátou možnosti užívat při kontaktu s veřejnými orgány vlastní jazyk a

⁵¹ Barša, 1999, str. 231.

ztrátou kontaktu s vlastní kulturou. Tento model je v současnosti aplikován např. ve Francii (Matoušek, 2003:83).

„Pokud menšina splyne s celkem, ale zároveň jej přitom obohatí o jisté své rysy, pak mluvíme o tavicím tyglíku“⁵². Pojem tavicího kotle, který lze charakterizovat také jako splynutí etnicky rozdílných populací do nového celku obsahujícího prvky různých kultur, často splývá s představou multikulturalismu, např. v USA. Multikulturalismus, ve smyslu dynamické výměny kulturních statků, vzájemného ovlivňování různorodých kulturních systémů a případně i vzniku systémů kvalitativně nových (Dohnalová, Malina, 2006:431), se v poslední době intenzivně uplatňuje v Nizozemí a v Německu (lidově *Multi-Kulti*), zatímco v USA se používá spíše výraz *melting pot*, čili tavicí kotel, který analogicky vyjadřuje vzájemnou asimilaci jednotlivých kultur v novou entitu (Dohnalová, Malina, 2006:431).

Ke kulturně-pluralistické integraci dochází tehdy, když si „menšina zachová svou kulturní odlišnost a soudržnost, avšak ekonomicky a politicky je pevně vsazena do okolní společnosti. Multikulturalismus pak tuto kulturně-skupinovou mnohost povyšuje na žádoucí a politicky prosazovaný konstitutivní rys dané společnosti“⁵³. Multikulturalismus lze tedy charakterizovat jako „úsilí o vytvoření pluralitní společnosti zahrnující množství odlišných sociokulturních skupin“⁵⁴, jejichž soužití je „založeno na principech tolerance, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráce“⁵⁵ a opírá se o názor, že etnická rozmanitost je obohacením společnosti (Matoušek, 2003:114). Multikulturní imigrační politika státu, jejímž příkladem je Nizozemí, Kanada, Austrálie a do jisté míry USA, podporuje odlišnost přistěhovalců od majoritní společnosti. Imigranti si udržují své zvyky a jazyk i po několik generací, mají stejná práva jako všichni ostatní občané státu a vedle toho jsou jim navíc uznávány a podle možností i uspokojovány odlišné potřeby (Matoušek, 2003:83).

V rámci kulturního pluralismu (nebo multikulturalismu jako jeho silnější varianty) má být kulturním skupinám dána možnost rozvíjet svou svébytnost uvnitř jednoho politického společenství, a to pod podmínkou, že budou respektovat

⁵² Barša, 1999, str. 231.

⁵³ Tamtéž, str. 231.

⁵⁴ Dohnalová, Malina, 2006, str. 431.

⁵⁵ Tamtéž, str. 431.

základní ústavní svobody a práva všech obyvatel a občanů dané společnosti a že se neuzavřou do té míry, že by nebyl ponechán prostor pro nesouhlas, změnu příslušnosti či individuální kontakty mezi skupinami (Barša, 1999:233). Kulturní příslušnost má být z tohoto pohledu vnímána nejen jako něco zděděného, ale především jako předmět svobodné volby člověka. Nejde však o pouhé právo být jiný v soukromí, nýbrž je nutné veřejné uznání odlišnosti, včetně poskytnutí úměrné části veřejných zdrojů na její udržení a rozvoj (Barša, 1999:234).

Budování národních států v Evropě bylo od osvícenství založeno na asimilacionismu, který byl považován za podmínku rovnosti jednotlivců a za předpoklad fungování demokracie a rozvoje solidarity (Barša, 1999:231-232). „Asimilacionismus byl stavěn do protikladu k segregacionismu či hierarchickému pluralismu, aniž byla vnímána jejich skrytá souvislost – totiž to, jak asimilační tlaky vydělují na sociální okraje všechny ty, kteří nechtějí či nejsou s to se asimilovat“⁵⁶ a jak se horizontální oddělení skupin mění na hierarchické plynoucí z toho, že ještě neasimilovaní jsou považováni za kulturně nižší (Barša, 1999:232).

Zápornou alternativou kulturní integrace je kulturní segregace, tj. oddělování a uzavírání určitých společenských skupin, která může být uvalena na menšinu buď zvnějšku většinou nebo zevnitř jí samotnou jakožto obranná reakce na asimilační či eliminační tlak (Barša, 1999:233).

Protože kulturní pluralismus umožňuje reflexivní vztah jednotlivce k jeho původu a kultuře, výsledná multikulturní integrace pak vlastně spočívá v „existenci dvou kolektivních identit u příslušníků jednotlivých skupin – zvláštní identity etnicko-kulturní a společné identity občansko-politické“⁵⁷. Ohniskem této společné kultury jsou společný jazyk a vzdělávací instituce, které občanům zprostředkovávají kulturní znalosti i profesionální dovednosti jakožto základní předpoklady sociálně-ekonomické a občansko-politické integrace (Barša, 1999:234-235).

⁵⁶ Barša, 1999, str. 232.

⁵⁷ Tamtéž, str. 234.

4.3.2. Integrace sociálně-ekonomická:

Sociálně-ekonomická integrace vypovídá o rozmístění etnicko-kulturních skupin v základních sociálních pozicích dané společnosti a může být buď úplná nebo částečná. Úplná, kterou lze nazvat ekonomickou asimilací, nastává tehdy, když nelze zjistit korelaci mezi etnicko-kulturním původem a sociálně-ekonomickým postavením. Jakmile však mají členové určitých skupin výrazně horší šance hospodářského úspěchu než příslušníci jiných skupin, pak hovoříme o integraci částečné (Barša, 1999:235).

V případě ekonomické segregace pak nemají znevýhodněné skupiny žádné nebo statisticky zanedbatelné zastoupení ve vyšších sociálních a příjmových kategoriích. „Index segregace“ srovnává proporční zastoupení menšinové skupiny ve všech relevantních pozicích s tímto zastoupením u většiny, přičemž systematická odchylka dané skupiny od průměrných vzorců a její koncentrace na nejnižších příčkách trhu práce, kvalifikace, vzdělání, příjmu a bohatství, profesionální prestiže, kvality bydlení a zdravotní péče je známkou sociálně-ekonomické segregace⁵⁸. K této vertikální ose segregace Bauböck přidává osu horizontální, tj. koncentrace sídelní a institucionální (geograficky soustředěná obydlí, školy, firmy atd.) (Barša, 1999:235). Horizontální a vertikální segregace jsou ovšem obvykle úzce propojeny, protože „sociální degradace rezidenční oblasti jde většinou ruku v ruce s vyšší koncentrací vertikálně segregovaných menšin“⁵⁹.

Jednou z příčin sociálně-ekonomické a politické segregace menšin často bývá samotná jejich povaha, resp. jejich kulturní standardy a preference, představy o žádoucím způsobu života apod. Na základě toho by měl kulturní pluralismus či multikulturalismus spolu s respektem k dané kolektivní identitě prosazovat i její rekonstrukci či doplnění těmi aspekty většinové kultury, bez jejichž osvojení nebudou příslušníci menšiny schopni dosáhnout alespoň přibližně rovného sociálně-ekonomického a občansko-politického postavení s příslušníky majoritní části populace (Barša, 1999:236-237).

Sociálně-ekonomickou integraci lze zajišťovat v rámci politiky, jejíž náplní bude zabraňovat rasistickému násilí vůči menšinám a jejich diskriminaci

⁵⁸ Barša, 1999, str. 235.

⁵⁹ Tamtéž, str. 235.

v zaměstnání, bydlení a vzdělání a snižovat křiklavé nerovnosti ve výchozích podmínkách naplňování rovných individuálních práv a příležitostí (Barša, 1999:237).

4.3.3. Integrace občansko-politická:

Občansko-politická integrace může mít dvě formy, jednak politickou asimilaci, která představuje „stav, v němž etnická příslušnost neovlivňuje šanci na zaměstnání ve státní správě či na úspěch v soutěži demokratické reprezentace“⁶⁰, což v praxi znamená, že kandidáti na úřednické a politické posty jsou vybírání a voleni nezávisle na svém původu, a jednak akomodaci jakožto „záměrné braní ohledu na etnicko-kulturní menšiny ve státní správě či v mechanismech politické reprezentace na stranické, místní zastupitelské či parlamentní úrovni“⁶¹.

Pod akomodaci spadají různá opatření, jimiž nestátní organizace, politické strany, obce a parlamenty ve své činnosti zohledňují etnicko-kulturní rozdíly a snaží se rozhodovací správní pozice a státní úřady obsazovat příslušníky menšin, aby tak předešly nebezpečí jejich občansko-politické segregace. Akomodace tedy zahrnuje nejrůznější praktiky od neformálních postupů na úrovni sdružení občanské společnosti až po vysoce formalizované a institucionalizované politické procedury (Barša, 1999:239).

Mezi záporné alternativy občansko-politické integrace lze zařadit jednak politickou kontrolu menšin/y většinou, tj. politickou segregaci menšin/y, která je často spjata se segregací sociálně-ekonomickou a kulturní a znamená nepodílení se na normálních procesech politické participace (byť formálně může být zaručena rovnost), a jednak etnický konflikt, který se může vyvinout právě z politické segregace a jemuž předchází odcizení obou stran, při němž se menšinové skupiny cítí politicky, ekonomicky i kulturně vyloučeny a diskriminovány. Vzniklý konflikt může skončit akomodací, nebo v horším případě vyústit v násilnou asimilaci, fyzické vyhlazení či vyhnání jedné ze skupin (Barša, 1999:239-240).

⁶⁰ Barša, 1999, str. 238/239.

⁶¹ Tamtéž, str. 239.

4.4. OBLASTI INTEGRACE CIZINCŮ

V rámci integrace imigrantů lze v zásadě rozlišovat jednak sociálně ekonomickou oblast, která zahrnuje např. získání kvalifikace, přístup na trh práce či přístup k bydlení, a jednak sociálně kulturní sféru, která klade důraz jak na jazykové předpoklady a širší kulturní kompetence, tak na osobní dimenzi integrace, tj. navazování společenských vazeb a frekvenci a intenzitu sociálních interakcí nebo možnost získat v hostitelské zemi státní občanství.

Jednotlivé dimenze integrace jsou ovšem vzájemně propojené a výsledky v jedné oblasti mají vliv na oblasti ostatní. Tak např. pracovní místa jsou velmi cenná pro rozvoj jazykových i širších kulturních dovedností a pro navazování sociálních vazeb. Sociální vazby zároveň rozšiřují ekonomické příležitosti. Získáním zaměstnání se potom zlepšují životní podmínky, stejně jako přístup k dostupnému a kvalitnímu bydlení. Znalost jazyka je obrovským přínosem jak na trhu práce, tak i pro získání dalších příležitostí ke vzdělávání a zároveň svědčí o znalosti hostitelské společnosti a její populace (Příručka o integraci, 2005:10). Naznačená provázanost jednotlivých oblastí integrace vyvolává potřebu komplexní, holistické⁶² integrační politiky.

Za hlavní celkový cíl integrace lze považovat soběstačnost imigrantů ve všech níže uvedených oblastech života, tedy možnost vést nezávislý život, pokud jde o bydlení, zaměstnání, vzdělání, budování sociálních sítí, participaci ve společnosti atd. Nově příchozí i usazení imigranti však budou schopni lépe dosahovat těchto dílčích cílů pouze za předpokladu, že si osvojí určité dovednosti, zejména jazykové znalosti a znalost hostitelské společnosti, které jsou náplní společenské integrace (Příručka o integraci, 2005:10).

Mezi hlavní oblasti integrace přistěhovalců, které ovlivňují jejich postavení v přijímající společnosti, lze zařadit následující body⁶³:

⁶² Sdělení komise Radě a Evropskému parlamentu o přistěhovalectví, integraci a zaměstnanosti, str. 17-26.

⁶³ Volně převzato z: Příručka o integraci, 2005:10-11, Günter, 2006:14-17, Rámec integrační politiky, 2000:6-17, Právní komparativní studie programu migrace, 2003:3-44, Koncepce integrace cizinců na území ČR, 2000:13-30, Uherek, 2005:5-6, Analýza situace a postavení cizinců, 2003:4-40.

4.4.1. Bydlení:

„Jednou z nezbytných potřeb nových imigrantů je přístup k bydlení. V důsledku nižších příjmů a diskriminace jsou imigranti často až příliš početně zastoupeni mezi obyvateli špatných bytů. To pro změnu vede k tomu, že jsou spojováni se sociálními problémy a mohou se stát terčem rasového obtěžování“⁶⁴.

Integrace v oblasti bydlení je tedy významnou dimenzí a indikátorem sociální integrace, a proto se mezi právy, jež by měli přistěhovalci požívat, vyskytuje i právo na bydlení srovnatelné s občany (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:27). To však platí pouze pro cizince s trvalým pobytem, kteří mají při zajištění bydlení v podstatě stejná práva jako občané ČR, včetně nároku na státní podporu v rámci stavebního spoření (Koncepte integrace cizinců, 2000:22).

Imigranti bez trvalého pobytu, pro které již stejná práva jako pro občany neplatí, nemají přístup k bytu s regulovaným nájemným, ani nemohou (jako fyzické osoby) nabývat nemovitosti do vlastnictví. Jsou proto většinou odkázáni na bydlení v nájemních bytech za tržní nájemné nebo v ubytovnách. Některé skupiny cizinců (např. Ukrajinci, Vietnamci) tak žijí v souvislosti s výkonem zaměstnání ve velmi nevyhovujících a nedůstojných podmínkách skupinového ubytování (Koncepte integrace cizinců, 2000:22).

Častým problémem v oblasti bydlení bývá nedostatečná nabídka, nekvalitní bydlení, občas i příliš vysoké nájemné a nadměrné zastoupení přistěhovalců v zanedbaných městských čtvrtích. Nekvalitní bydlení bývá velmi často spojeno s nelegálním pobytem či nelegálním zaměstnáním (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:28).

V případě azylantů je podpora bydlení jednou ze tří částí (vedle bezplatné výuky českého jazyka a podpory pracovního uplatnění) státem řízené integrační politiky, tzv. Státního integračního programu (SIP), který Česká republika zahájila v roce 1996. V oblasti bydlení SIP do značné míry nahrazuje dosud nefunkční český trh s byty a pro většinu azylantů se jedná a prakticky jedinou možností, jak získat stálé a relativně jisté bydlení (Günter, 2006:14). „SIP podporuje formou dotace buďto obec, která azylantovi poskytne tzv. integrační byt nebo přispívá

⁶⁴ Rámec integrační politiky, 2000, str. 12.

azylantovi na nájem v bytě, který si našel sám, a to i u soukromého majitele⁶⁵ (varianty I. – III.⁶⁶, z nichž si azylant předem vybírá).

Naprostá většina azylantů je i po udělení azylu odkázána na přechodné bydlení v tzv. integračních azylových střediscích Ministerstva vnitra, kde již na rozdíl od pobytového střediska, neboli uprchlického tábora, platí nájem a poplatky za služby, čímž se jim alespoň zprostředkovává zkušenost s „normálním“ bydlením (Günter, 2006:14). Tito azylanti do programu zařazení být musí, zatímco azylanti žijící v soukromí do programu zařazení být mohou, a to na vlastní žádost.

Bydlení v integračních azylových střediscích sice již představuje jistý posun oproti pobytovým střediskům, např. co se týče kvality ubytování, volnějšího pohybu a ubytovacích pravidel, avšak svým charakterem a faktem, že se zde opět koncentruje větší množství uprchlíků či azylantů na jednom místě, jsou stále jen jejich pokračováním (Günter, 2006:14). Lze tedy konstatovat, že „teprve získání vlastního bydlení znamená pro azylanty skutečný krok k normálnímu nezávislému životu a k integraci do společnosti“⁶⁷.

4.4.2. Vzdělávání a jazyk:

Cizinci v ČR (resp. děti cizinců) mají v oblasti vzdělávání v zásadě stejná práva a povinnosti jako občané (resp. děti občanů). Podle Listiny základních práv a svobod mají všichni cizinci stejně jako občané ČR právo na vzdělání. Právo každého na vzdělání vyplývá i z Ústavy ČR (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:30).

Devítiletá povinná školní docházka v České republice platí jak pro české občany, tak pro cizince, a to bez ohledu na jejich pobytový status, takže „základní školy musí přijímat i nelegálně pobývajících cizince v příslušném věku. V případě středních a vysokých škol je podmínkou k bezplatnému studiu znalost češtiny“⁶⁸.

Přestože jazykové vzdělávání dětí cizinců na základních školách a úspěšné zvládnutí českého jazyka má klíčový význam pro jejich adaptaci a integraci, školy nemají ze zákona povinnost žáka-cizince doučovat českému jazyku mimořádnou formou studia, přičemž výjimku zde tvoří děti žadatelů o azyl a azylantů do 15 let věku (Právní komparativní studie, 2003:12).

⁶⁵ Günter, 2006, str. 14.

⁶⁶ Státní integrační program (SIP) jako pomoc při hledání bydlení, str. 1.

⁶⁷ Günter, 2006, str. 14.

⁶⁸ Právní komparativní studie programu migrace, 2003, str. 12.

Škola, zejména základní, hraje v integraci cizinců do společnosti důležitou roli. Dětské kolektivy totiž zpravidla nejsou vůči cizincům xenofobní a procesy akulturace splývají s enkulturací (Uherek, 2005:5).

Jazyk sehrává v procesu integrace imigrantů do společnosti významnou úlohu. „Původní jazyk přistěhovalců tvoří nedílnou součást jejich kultury a identity; společnost usilující o pluralistickou kulturní integraci by proto měla v rámci svých možností podporovat uchování a rozvíjení jazyků přistěhovalců. (...) Na druhé straně je ovšem nezbytnou podmínkou úspěšné integrace zvládnutí jazyka většinové společnosti. Neznalost místního jazyka není projevem ‚multikulturality‘, jenž by měl být tolerován (...), nýbrž projevem nedostatku integrace“⁶⁹.

Hostitelská společnost má na jedné straně právo požadovat po přistěhovalcích, kteří se chtějí v její zemi natrvalo usadit, aby si osvojili domácí jazyk. Na druhé straně je však také její povinností jim tento úkol pokud možno usnadnit, např. nabídkou kvalitní a dostupné jazykové výuky. Česká republika má v tomto ohledu velký dluh, protože veškeré aktivity v této oblasti jsou omezeny pouze na specifické skupiny imigrantů (zejm. azylanty a žáky) (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:35-36).

„Zvládnutí určitého stupně češtiny je základním předpokladem pro integraci cizince do české společnosti. Pokud cizinci přicházejí do České republiky v dospělém věku, překonání jazykové bariéry se stává hlavní překážkou jejich společenského a pracovního uplatnění“⁷⁰. Avšak „zatímco vzdělávací instituce pro děti plní integrační funkce kvalitně, pro dospělé nejsou vzdělávací instituce na dostatečné úrovni“⁷¹.

Nedostatečné možnosti pro vzdělávání dospělých, často i jejich malá motivace a slabá schopnost samovýuky má samozřejmě následky, např. v podobě limitace v profesní kariéře, problémů při styku s institucemi a v neposlední řadě uzavírání se celé skupiny do sebe (Uherek, 2005:6). Jedná se o alarmující jev, který je třeba urychleně řešit, protože „postihuje i mladé imigranty a někteří díky této situaci zůstanou po celý život osobami druhého řádu“⁷².

⁶⁹ Analýza situace a postavení cizinců, 2003, str. 35.

⁷⁰ Právní komparativní studie programu migrace, 2003, str. 15.

⁷¹ Uherek, 2005, str. 5.

⁷² Tamtéž, str. 6.

Situace jazykového vzdělávání dospělých je poněkud lepší v případě azylantů (i dětí-azylantů od 15 do 18 let), jimž zákon stanovuje výuku českého jazyka jakožto součást SIP. V rámci jazykové výuky SIP mají azylanti možnost docházet na skupinové kurzy o délce 150 hodin a v současné době se testují kurzy, které by tuto nízkou časovou dotaci prodloužily až na 480 hodin a ještě by navíc obsahovaly i výuku tzv. sociokulturních dovedností, které by azylantům pomohly nejen domluvit se, ale také se lépe orientovat ve zdejších komunikačních pravidlech (Günter, 2006:14).

Výuka českého jazyka pro dospělé cizince je státem organizována pouze pro uznané uprchlíky (v rámci SIP), otevírá se zde tedy značný prostor pro působení NNO v oblasti výuky češtiny i pro ostatní skupiny cizinců.

4.4.3. Zaměstnání a povolání:

„Zaměstnání je pro integraci do společnosti nezbytné. Zajišťuje pravidelný příjem a ekonomickou nezávislost, jistotu, společenské postavení, příležitost k navázání vztahů s lidmi z většinového společenství a také sociální integraci“⁷³.

Zaměstnání a pracovní kolektiv tedy mohou být důležitým činitelem integrace, který však působí kladně jen v případě smíšených pracovních kolektivů. Pokud jsou totiž pracovní týmy sestaveny pouze ze zahraničních dělníků (jako je tomu často u špatně placené nekvalifikované práce), pak mohou naopak působit spíše dezintegračně (Uherek, 2005:6).

Důležitým cílem po splnění základních ekonomických potřeb se pro usazené cizince stává dosažení uznání a profesního postupu na místo s vyšší úrovní a vyšším příjmem. „Dobré místo určuje kvalitu života, projevuje se v úctě k sobě samému a získává imigrantům uznání v širším společenství lidí“⁷⁴.

Imigranti jsou však obvykle vystaveni vícenásobnému kumulativnímu znevýhodnění – často se potýkají s diskriminací, která je jimi vnímána jako rasová, a jejími následky jako např. ztrátou sebedůvěry, musí se vypořádat s bariérou v podobě nedostatečné jazykové vybavenosti, absence uznaných znalostí a vzdělání, malého povědomí o tom, jak hledat práci, či neschopnosti prezentovat své přednosti. V důsledku těchto faktorů pak mají menší pravděpodobnost postupu na kvalifikovanější místo nebo dokonce do vedoucí funkce a naopak je u nich vyšší

⁷³ Rámec integrační politiky, 2000, str. 9.

⁷⁴ Tamtéž, str. 9.

pravděpodobnost nezaměstnanosti nebo špatně placených a jinak nevyhovujících zaměstnání. Mladí potomci přistěhovalců si uvědomují tyto nevalné ekonomické vyhlídky, což může vést k frustraci a pocitu nespravedlnosti, které pak snižují jejich motivaci a úsilí (Rámec integrační politiky, 2000:9-11).

Podpoře zaměstnanosti azylantů, která je nejmladší součástí SIP, by se měly věnovat především úřady práce např. formou nabídky zařazení azylanta do programu tzv. individuálních akčních plánů nebo nabídky rekvalifikací apod. (Günter, 2006:15).

Je třeba, aby vlády, úřady a zaměstnavatelé důsledně podporovaly rovné příležitosti a předcházely diskriminaci na základě etnického původu a xenofobii. „V poskytování rovných příležitostí i odborných a kvalifikačních programů imigrantům a příslušníkům etnických menšin s cílem umožnit jim soutěžit s ostatními za stejných podmínek hrají velkou roli zaměstnavatelé. Investicí do vzdělanostního potenciálu imigrantů a etnických menšin mohou přispět k budování stabilnějších místních společenství a ke vzniku dynamičtější ekonomiky na místní úrovni. (...) Z etnicky rozmanitého složení pracovních sil mohou zaměstnavatelé i těžit. Mají k dispozici zdroj nevyužitého talentu, jehož význam neustále vzrůstá, protože komunity imigrantů a etnických menšin jsou v průměru mladší než zbytek populace a zaujímají rostoucí část trhu práce. Pracovníci různého etnického původu vnášejí do řad zaměstnanců nový pohled, nové zkušenosti, jazykové znalosti, svazky s mateřskou zemí a schopnost těmto zemím porozumět. Takové vlastnosti jsou důležité pro zaměstnavatele soupeřící na etnicky a kulturně rozrůzněných trzích v Evropě i ve zbytku světa“⁷⁵.

Obecně lze rozlišit dvě skupiny cizinců žijících legálně na území ČR po dobu delší než jeden rok, k jejichž postavení se váží dvě odlišné situace. Právní postavení cizinců s uděleným povolením k trvalému pobytu (včetně azylantů) je z hlediska jejich přístupu na trh práce rovnocenné s postavením českých občanů (tzn. nemusí mít povolení k zaměstnání, mohou být registrováni na úřadu práce a využívat služeb státní politiky zaměstnanosti), zatímco cizinci pobývající na území ČR přechodně (tj. s dlouhodobým vízem k pobytu nad 90 dnů a žadatelé o azyl po

⁷⁵ Rámec integrační politiky, 2000, str. 10.

uplynutí 1 roku) mohou v České republice vykonávat zaměstnání zpravidla jen s povolením k zaměstnání a s povolením k pobytu (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:12). Pro některé druhy zaměstnání navíc platí zákonná podmínka českého státního občanství, např. na úseku bezpečnosti státu, v některých oblastech státní správy, justice apod. (Konceptce integrace cizinců, 2000:21).

4.4.4. Společenská integrace:

Hlavní součástí společenské integrace imigranta jsou jednak jazykové předpoklady, tj. znalost českého jazyka, včetně seznámení se s běžnými či slangovými výrazy, a jednak znalost hostitelské společnosti, konkrétně pak znalost okolního prostředí, jaké služby lze využívat a jakým způsobem (např. knihovny, čítárny, sportovní, kulturní a společenská centra), znalost zdejších společenských zvyků a konvencí a každodenních samozřejmostí jako běžný čas aktivit, otevírací doba různých institucí apod.

Známkou úspěšné společenské integrace přistěhovalce je také znalost míst, kde se lze potkávat s lidmi, navázání kontaktů a vybudování sociálních sítí a zejména pak snížení pocitu izolace a marginalizace (Günter, 2006:17).

4.4.5. Zdravotnictví a sociální služby:

„Podle článku 31 Listiny základních práv a svobod má každý právo na ochranu zdraví. Zdravotní péče se zpravidla poskytuje na základě zdravotního pojištění. V případě, že osoba není účastna zdravotního pojištění, případně se jedná o zdravotní péči, která není hrazena ze zdravotního pojištění, poskytuje se zdravotní péče za úhradu. Každý zdravotnický pracovník je povinen poskytovat neprodleně první pomoc každému, jestliže by bez této pomoci byl ohrožen jeho život nebo vážně ohroženo zdraví“⁷⁶. Nově příchozí imigranti (i bez dokumentů) mají tedy právo na zdravotní služby ve stejné kvalitě jako ostatní občané.

Významným předpokladem úspěšné integrace cizinců je připravenost systému sociálního zabezpečení na podporu cizinců při překonávání sociálních překážek spojených s životem v ČR. Velký význam má rovněž jejich postavení v oblasti nemocenského a sociálního pojištění, v níž mají cizinci obdobné postavení jako čeští občané. Pro jejich účast na pojištění tedy není rozhodující občanství ani druh pobytu, ale podmínkou je výkon takového zaměstnání na území

⁷⁶ Informační publikace pro cizince, 2007, str. 37.

ČR, které zakládá účast na nemocenském pojištění zaměstnanců (Koncepte integrace cizinců, 2000:23).

Systém sociálního zabezpečení a poskytování zdravotní péče v ČR je poměrně komplikovaný a pro účely této práce nepovažuji za důležité zde shrnout všechny jeho aspekty. Nicméně je třeba podotknout, že právě tato složitost systému s sebou nese naléhavou potřebu zvýšení informovanosti cizinců ve světových jazycích o systému zdravotní a sociální péče v České republice, o možnostech a podmínkách jeho využívání a o síti zdravotních pojišťoven, které má imigrant k dispozici.

Speciální problém v oblasti poskytování zdravotní péče cizincům představuje potřeba respektovat postavení žen z kulturně odlišného prostředí, které např. z náboženských nebo tradičních důvodů nemohou navštěvovat lékaře-muže apod. (Koncepte integrace cizinců, 2000:26).

4.4.6. Náboženství a kultura:

„Kultura, tradice a náboženství, podobně jako vzdělávání a jazyková příprava cizinců, významně přesahují do všech ostatních oblastí právní a sociální reality života a integrace každého cizince“⁷⁷. Autonomie a seberepekt jedinců jsou úzce spjaty právě s možností uchovávat a rozvíjet svou kulturu a zejména pak s uznáním jejich skupinové identity většinovou společností (Kymlicka, 2001:21).

Postavení cizinců v oblasti kultury a náboženství je zakotveno v Zásadách koncepte integrace cizinců (1999: např. zásady č. 2, 4, 6, 8), kde je mj. deklarována svoboda imigrantů udržovat a rozvíjet svou vlastní náboženskou a kulturní identitu a tradice (zásada č. 6), přičemž kultura každé komunity žijící na našem území je považována za obohacení celého společenství (zásada č. 2). V praxi nebyly identifikovány žádné zásadní legislativní překážky, které by bránily rozvíjení vlastní kultury cizinců (Koncepte integrace cizinců, 2000:28).

Společná víra je jedním ze základních společenských a kulturních atributů každé etnické komunity, protože utužuje vzájemné svazky a společné pořádání náboženských i profánních slavností udržuje identitu jednotlivce v rámci komunity. Imigrantům z rozvinutých zemí obvykle pomáhají pěstovat a prezentovat jejich

⁷⁷ Koncepte integrace cizinců, 2000, str. 30.

kulturu kulturní centra a zastupitelské úřady, zatímco přistěhovalci z chudých zemí jsou většinou odkázáni na pomoc neziskových organizací (Černík, 2003).

Svoboda náboženského vyznání je chráněna zákonem, nicméně podle názoru některých církví a náboženských společností věřící méně početných a méně obvyklých náboženských směrů (např. muslimové, buddhisté či hinduisté) často narážejí v oblasti náboženství a tradic na nedostatek respektu k odlišnostem a na intoleranci a v důsledku toho i na menší možnosti pro realizaci náboženského života. Za příčinu jsou označovány předsudky příslušníků majoritní společnosti, navíc podporované nedostatečnou informovaností a negativním obrazem nabízeným sdělovacími prostředky. Je proto zapotřebí vytvářet podmínky pro odstraňování těchto předsudků a diskriminace cizinců v občanském životě, více informovat občany a podporovat vytváření reálného mediálního obrazu o cizincích (Koncepce integrace cizinců, 2000:29).

Předpokladem spokojeného života a úspěšné integrace cizinců usazených v ČR je však nejen podpora a respekt vůči jejich vlastním tradicím, ale také dostatečná informovanost o kulturním a společenském prostředí v České republice. „Oboustranné zvýšení informovanosti o kultuře, dějinách a tradicích menšinové i většinové společnosti je pokládáno za základní podmínku vytváření multikulturní společnosti. Proto je namístě, aby byly využity všechny dostupné formy těchto aktivit; v úvahu by přicházely např. přednášky a školení na toto téma nebo výroba a distribuce informačních materiálů a literatury, jejichž autory by byli sami cizinci“⁷⁸.

Navzdory respektu k tradicím a odlišnostem některých kultur však nelze vždy plně vyhovět požadavkům cizinců v oblasti tradic, protože kupř. „není možné tolerovat postoje a chování neslučitelné s českým právním řádem (např. vynucené sňatky, polygamie, omezování přístupu ke vzdělání a zdravotnictví nebo zákaz zaměstnání, domácí násilí“⁷⁹, nerovné postavení žen apod.). Je tedy vhodné věnovat pozornost kultuře a náboženství některých komunit s cílem předcházet xenofobním postojům vůči jejich příslušníkům a podporovat mezikulturní komunikaci, ale také „se zřetelem na možnost podpory překonávání některých tradic, které nejsou v souladu s hodnotami demokratické společnosti“⁸⁰.

⁷⁸ Koncepce integrace cizinců, 2000, str. 30.

⁷⁹ Tamtéž, str. 29.

⁸⁰ Analýza situace a postavení cizinců, 2003, str. 39.

4.4.7. Právní postavení:

Rozdíl v definici občana a cizince spočívá v tom, že cizinec není občanem, tj. státním příslušníkem státu, na jehož území pobývá. „Státní občanství je základním poutem mezi občanem a státem, které zajišťuje, že jedinec požívá občanská, politická práva a další práva v celém rozsahu, že je plnoprávným členem společnosti. V případě cizinců, kteří legálně a dlouhodobě pobývají na území hostitelské země, plní analogickou funkci k institutu občanství tzv. „pobytový status“⁸¹, na který se vždy váže určitý rozsah hospodářských, kulturních a sociálních práv a povinností a který má tudíž pro právní postavení cizinců v hostitelské zemi zcela stěžejní význam.

Kvalita právního postavení cizinců by však měla být pojímána nejen z pohledu pobytočných podmínek a režimů, ale také z pohledu otázek týkajících se získávání státního občanství, možností politické participace, jasně stanovených pravidel vyhoštění a ochrany práv a rodinného života legálně pobývajících cizinců (Koncepte integrace cizinců, 2000:14).

Pro imigranty jsou mimořádně důležité spravedlivé, dostupné, transparentní a srozumitelné předpisy o vzniku práva trvalého pobytu, o udělování občanství, o právu na sloučení rodiny atd., zvláště pokud se mají v hostitelské zemi cítit bezpečně a pocítit k ní pouto (Rámeček integrační politiky, 2000:7).

4.4.7.1. Pobytový status:

Podmínky pobytu cizinců na území ČR, včetně pravidel vyhoštění, spravuje zákon o pobytu cizinců na území České republiky⁸², podle něhož je cizinec oprávněn pobývat v ČR přechodně nebo trvale, přičemž z pohledu integrace přistěhovalců má klíčový význam zejména přechodný pobyt v rámci víza nad 90 dní a trvalý pobyt (Koncepte integrace cizinců, 2000:16).

Pobytové statusy jsou zpravidla hierarchicky uspořádány od nejnižšího stupně s omezeným rozsahem práv až po nejvyšší pobytový status, který by měl cizinci „umožnit, aby se za splnění dalších podmínek stal plnoprávným členem hostitelské společnosti tím, že mu zpřístupní naturalizaci (nabytí občanství)“⁸³. „Integrace jako postupný a dlouhodobý proces vyžaduje, aby různé formy

⁸¹ Analýza situace a postavení cizinců, 2003, str. 4.

⁸² Zákon č. 326/1999 Sb.

⁸³ Analýza situace a postavení cizinců, 2003, str. 5.

pobytového statusu byly propojeny tak, aby cizinec žijící na území České republiky nebyl předem vyloučen z možnosti získání lepšího, resp. vyššího pobytového statusu⁸⁴.

„Zajištěný pobyt je nutným předpokladem začlenění imigrantů do společnosti. Bez této jistoty se imigrant nemůže cítit součástí přijímací společnosti a není k integraci nijak motivován“⁸⁵. Veřejné orgány pak také obvykle nemají mnoho důvodů zařadit imigranty s nejistým či dočasným pobytem do sociálních programů, tito imigranti mohou mít navíc omezený přístup ke zdravotnímu a sociálnímu systému. Dočasné povolení k pobytu kromě toho také zhoršuje jejich vyhlídky na zaměstnání a odkazuje je na vykonávání pouze přechodných a málo kvalifikovaných prací (Rámcová integrační politika, 2000:7).

Ke konceptu právní jistoty pobytu se váže zásada, že čím déle cizinec pobývá v hostitelské zemi a čím silnější vazby k ní tím pádem má, tím vyšší by měla být jeho ochrana proti možnému ukončení pobytu a vyhoštění (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:5).

Pobytový status, s nímž souvisí mj. i možnost tzv. sjednocování rodin, je tedy úzce spjat s možností imigrantů vybudovat si v přijímací zemi normální rodinný život, která má klíčový význam jak pro dobrý psychický stav imigrantů, tak pro jejich motivaci a schopnost usadit se (Rámcová integrační politika, 2000:7).

4.4.7.2. Státní občanství:

Státní občanství je z právního hlediska nejvyšším dosažitelným stupněm legislativní integrace cizince do hostitelské společnosti a zároveň jejím prostředkem, výrazem a završením. Udělování občanství upravuje zákon o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky⁸⁶. Podle tohoto zákona může cizinec (nemluvím-li zde o dětech) požádat o udělení občanství po pěti letech trvalého pobytu (a splnění dalších stanovených podmínek), kterého však dosahuje až po deseti letech pobytu přechodného, tedy po patnácti letech pobytu celkem, což je dokonce v rozporu s Evropskou úmluvou, která jako maximální dobu připouští deset let (Právní komparativní studie, 2003:37).

⁸⁴ Koncepce integrace cizinců, 2000, str. 18.

⁸⁵ Rámcová integrační politika, 2000, str. 7.

⁸⁶ Zákon č. 40/1993 Sb.

Význam státního občanství v současnosti nejlépe ilustruje fakt, že některá práva jsou spojována výhradně s institutem občanství, např. právo na přístup na území státu a zákaz vyhoštění občana, právo účasti v národních volbách, právo na diplomatickou ochranu, právo na vlastnictví nemovitostí atd., přičemž občané nemohou být těchto práv zbaveni. Občanství tedy vůbec není prázdným pojmem (Právní komparativní studie, 2003:38).

Získání státního občanství je „prostředkem snazšího zapojení do společnosti. Práva a statut imigrantů dlouhodobě žijících v dané zemi a jejich potomků ve druhé a dalších generacích jsou pro zapojení těchto osob do společnosti i nadále důležité“⁸⁷, ačkoli už se nejedná o nově příchozí migranty. Udělování občanství přistěhovalcům druhé a třetí generace však u nás není dostatečně propracováno a ČR se v této věci nadále řídí tzv. právem krve (ius sanguinis), tedy určováním občanství dětí podle občanství rodičů, a nikoli kritériem místa narození (ius soli), které je ve většině západní Evropy již standardem (Právní komparativní studie, 2003:37).

Nastavení podmínek pro nabývání občanství přistěhovalci má zásadní význam nejen pro samotné imigranty, ale také pro společnost jako celek, protože „utváří její politickou a sociální soudržnost i národní a kulturní identitu“⁸⁸. Občanský status navíc nejlépe zajišťuje výchozí rovnost členů společnosti. „Naturalizace trvale usídlených cizinců je žádoucí a je přínosem pro společnost. Stát proto musí usilovat o vytvoření co nejpříznivějších podmínek pro naturalizaci“⁸⁹.

Jakmile se imigranti usadí a cítí se bezpečně, začnou se považovat za součást své adoptivní země a její společnosti a mohou vůči ní přijímat sociální i politické závazky a brát na sebe povinnosti (Rámec integrační politiky, 2000:7).

4.4.7.3. Politická a zájmová participace a sdružování:

Rozhodující význam pro výsledek celého procesu integrace cizinců má možnost sdružování, od sportovních klubů až po politické strany (Příručka o integraci, 2005:11). Právě zájmová činnost, a zejména pak sport, v němž velice napomáhá multietnický vzorec vrcholových sportovních týmů, je vynikajícím integračním stimulem (Uherek, 2005:6).

⁸⁷ Rámec integrační politiky, 2000, str. 7.

⁸⁸ Právní komparativní studie programu migrace, 2003, str. 37.

⁸⁹ Koncepce integrace cizinců, 2000, str. 19.

„Možnost setkávat se a sdružovat se s ostatními je prvním krokem k integraci do přijímací společnosti. Dalším krokem je účast v politickém životě. Politická práva posilují pocit přináležetosti a chuť účastnit se národního života“⁹⁰. Účast cizinců na politickém a veřejném životě je jedním z dalších předpokladů jejich hlubší integrace do hostitelské společnosti, ačkoliv se tato dimenze života nemusí z pohledu jich samotných jevit jako prioritní, zejména pokud byly důvodem k migraci ekonomické či rodinné okolnosti (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:8).

Politická participace je základním rysem demokratického společenského systému a představuje nejvýznamnější mechanismus vytváření legitimačních řetězců v rámci politického systému (Právní komparativní studie, 2003:29). „Aktivní participace přistěhovalců se opírá o práva a povinnosti, které se postupně dostávají do souladu s právy a povinnostmi občanů. Přístup k institucím, službám a prostředkům občanské angažovanosti vytváří podmínky pro výkon aktivního občanského vystupování“⁹¹.

Právní rámec umožňující co nejširší účast imigrantů na politickém a veřejném životě, jak to vyžadují např. Zásady koncepce integrace cizinců (1999: zásada č. 4, 6 ad.), má však své limity, které vyplývají právě z institutu státního občanství. Určité formy politické participace jsou totiž vyhrazeny pouze občanům (např. volební právo do zákonodárných sborů nebo sdružování v politických stranách). Pro cizince jsou ovšem také otevřeny zákonem upravené formy politické participace jako např. svobodné vyjadřování názorů a podílení se na veřejné diskusi, právo petiční, shromažďovací a spolkové (Analýza situace a postavení cizinců, 2003:9). Tato práva jsou cizincům v souladu s demokratickým charakterem českého právního řádu garantována, jinou otázkou je však faktická možnost cizinců jich využít (Právní komparativní studie, 2003:29).

V oblasti sdružování osob je z legislativního hlediska asi nejvíce problematické zejména postavení cizinců při zakládání občanského sdružení, protože návrh na jeho registraci musejí podat alespoň tři občané, kteří budou tvořit přípravný výbor. Chtějí-li tedy cizinci bez trvalého pobytu v ČR (tj. nemají rodné číslo, které je k tomu zapotřebí) založit občanské sdružení, musí sehnat nejméně tři osoby, které jsou občany nebo alespoň držiteli povolení k trvalému pobytu v ČR,

⁹⁰ Rámec integrační politiky, 2000, str. 7.

⁹¹ Příručka o integraci, 2005, str. 11.

kteří budou představovat přípravný výbor a podají návrh na registraci sdružení (<http://domavcr.ecn.cz/rady.shtml?x=1520103>). Tato diskriminace se týká pouze zakládání sdružení nebo odborových organizací, nikoli vstupování do nich – na to má právo každý bez omezení (Právní komparativní studie, 2003:32).

4.5. PŘEKÁŽKY INTEGRACE⁹²

Imigranti obvykle čelí mnoha překážkám, a to navzdory veškerým garantovaným právům, Státnímu integračnímu programu a dalším aktivitám na podporu jejich integrace. Je však třeba mít na paměti, že úplně „integrovaná“ neboli homogenní není prakticky žádná společnost, nýbrž že „každá společnost je spíše souborem různých, více či méně se překrývajících skupin, komunit a spolků“⁹³.

Cizinci se z počátku mohou potýkat s mnohými z těchto problémů: jazyková bariéra a špatně dostupné jazykové kurzy, nedostatečná znalost pracovního trhu, neporozumění zdejšími zvykům a systémem, kulturní šok, deprese či jiné emoční trauma, deziluze tváří v tvář realitě a následná apatie, potíže se získáváním informací o vzdělávání a rekvalifikaci, izolace a marginalizace, obtíže při řešení praktických problémů a obtíže v přístupu ke službám, na které mají nárok, o zdravotních a finančních problémech nemluvě (Günter, 2006:16-17).

Závažnou překážkou v integraci přistěhovalců bývá rovněž xenofobie a předsudky přijímající společnosti vůči cizincům obecně. Žadatelé o azyl, azylanti i další migranti v České republice bývají „v důsledku neznalosti, často živené mediálními zkratkami či desinformacemi, lidovými mýty a stereotypy“⁹⁴, házeni do jednoho pytle a nahlíženi pouze negativně (Günter, 2006:9).

„Jedním z důsledků negativního obrazu (...) [cizinců] je pak jejich častá diskriminace při hledání zaměstnání, zvýšené problémy s chudobou, bydlením atd.“⁹⁵, a to i přesto, že kupř. azylanti mají mít až na určité výjimky stejná práva jako čeští občané. Právě kvůli neznalosti jejich práv a povinností ze strany úřadů, potenciálních zaměstnavatelů a jiných institucí musejí přistěhovalci často čelit nedůvěře či přímo diskriminačnímu jednání (Günter, 2006:11).

⁹² Volně převzato z: Günter, 2006:10-17.

⁹³ Günter, 2006, str. 16.

⁹⁴ Tamtéž, str. 9.

⁹⁵ Tamtéž, str. 9.

Přístup imigrantů na trh práce a ucházení se o pracovní pozice odpovídající jejich kvalifikaci bývá kromě negativních stereotypů a diskriminace ze strany zaměstnavatelů, jazykových nedostatků migrantů samotných a jejich předchozí dlouhodobé nezaměstnanosti navíc ještě komplikováno faktem, že své vzdělání si zde mohou nechat ověřit (pokud vůbec) jen s velkými obtížemi a nemají dostatek zkušeností s prací v České republice (Günter, 2006:11).

Vedle výše zmiňovaných problémů je jedním ze zásadních limitů jak v přístupu na trh práce a v dalším vzdělávání, tak v oblasti společenské integrace a navazování kontaktů nedostatečná znalost českého jazyka a případně i nedostatek informací o nabízených kurzech češtiny (Günter, 2006:16).

Existují i další omezení, která jsou způsobena buď nějakou „dírou“ v zákoně nebo pravidlem, které sice nemá žádné opodstatnění, ale zneprůjemňuje přistěhovalcům život a komplikuje jejich integraci (Günter, 2006:11).

V případě uprchlíků a žadatelů o azyl je průběh integrace významně ovlivňován hned od počátku jejich pobytu na území České republiky samotnou azylovou procedurou, resp. její délkou a „způsobem strávení“. Azylová procedura se totiž může protáhnout až na několik let. Během této doby však nejsou žadatelé o azyl z určitých důvodů příliš připravováni na normální život v české společnosti a přísná pravidla se naopak dokonce pokoušejí tyto lidi udržet v pobytových střediscích (uprchlických táborech) a příliš je neintegrovat (Günter, 2006:10).

Jedním z hlavních důvodů pro to je fakt, že „naprostá většina – 94% (údaj za rok 2005, v předchozích letech se průměr pohyboval ještě výše, a to až kolem 99%) žádostí o azyl je zamítnuta. Udělení azylu tak v důsledku velice často znamená sice druhou, ale teprve tu zásadní fázi adaptace do nového prostředí“⁹⁶. Ovšem během dlouhého období čekání na rozhodnutí o udělení azylu řada lidí ztratí pracovní návyky, kvalifikaci a také množství psychických sil, což nemůže zůstat bez vlivu na období nadcházející po udělení azylu (Günter, 2006:10).

Výše jmenované faktory ovlivňují postavení cizinců v hostitelské zemi a jejich vnímání sebe sama i vnímání ze strany českých spoluobytel. Všechny faktory se vzájemně podmiňují a kombinují s většinou chybějícími sociálními sítěmi

⁹⁶ Günter, 2006, str. 10.

a celkovou sociální situací přistěhovalců. „Poradenství, osobní asistence, výuka českého jazyka a samozřejmě i dobrovolnické aktivity se pak snaží tyto faktory maximálně eliminovat a poskytovat (...) [příchozím migrantům] naopak širší prostor k osobnímu uplatnění a k integraci do společnosti“⁹⁷.

4.6. PŘEDPOKLADY ÚSPĚŠNÉ INTEGRACE⁹⁸

Integrace nově příchozích i trvale usazených cizinců je „společnou odpovědností mnoha činitelů a vyžaduje aktivní přístup všech zúčastněných“⁹⁹, tzn. nejen participaci imigrantů samotných, ale zejména také přijímající společnosti. „Otevřenost veřejnosti a politika dobrých sousedských vztahů jsou hlavními prvky úspěšné integrace, které je možno podpořit [mj.] dobrovolnickými programy“¹⁰⁰.

Plné zapojení přistěhovalců do společnosti je podmíněno aktivním a otevřeným přístupem a podporou ze strany státu a hostitelské společnosti vůči přistěhovalcům. Je zapotřebí, aby byl pro imigranty zajištěn dostatek příležitostí k účasti ve společnosti a aby byly dodržovány základní liberální normy a hodnoty v oblasti lidských práv, jako je rovný přístup, princip nediskriminace, solidarita, otevřenost, participace a tolerance (Příručka o integraci, 2005:9). To odpovídá pojetí integrace jako dvousměrného procesu, které obrací pozornost i k postojům přijímající společnosti, jejích občanů, struktur a příslušných organizací.

Integraci příchozích migrantů mohou kromě vládních a nevládních činitelů na různých úrovních podpořit také např. zaměstnavatelé poskytnutím přístupu k pracovním místům či odborného výcviku, odborové svazy, náboženské organizace, občanská společnost¹⁰¹, sdružení migrantů, sdělovací prostředky prostřednictvím poskytování vyváženého zpravodajství a formování postojů veřejnosti vůči cizincům, nebo neziskové organizace podporující přistěhovalce v mnoha ohledech (Příručka o integraci, 2005:11).

⁹⁷ Günter, 2006, str. 11.

⁹⁸ Volně převzato z: Příručka o integraci, 2005:9-34, Matoušek, 2003:86-87, Günter, 2006:9-17.

⁹⁹ Příručka o integraci, 2005, str. 11.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 11.

¹⁰¹ Pod pojmem občanská společnost rozumím „prostor mezi rodinou, státem a trhem, kde se lidé sdružují za účelem sledování svých zájmů“ (Vajdová, 2005, str. 17), přičemž jde obvykle o „pozitivní sdružování občanů, které je nezávislé na státu, přispívá k rozvoji občanských hodnot a sociálního kapitálu“ (tamtéž, str. 22). Mezi organizace občanské společnosti patří mj. náboženské a duchovní organizace, kulturní, sportovní a vzdělávací organizace, zájmové spolky jako filatelisté, myslivci, chovatelé či zahrádkáři, místní a sousedské organizace, etnické, národnostní a krajanské organizace atd. (tamtéž, str. 24).

Jedním ze základních předpokladů úspěšné integrace cizinců je holistický¹⁰² přístup k integraci, který zohledňuje „nejen ekonomické a sociální aspekty integrace, ale také otázky kulturní a náboženské rozmanitosti, příslušnosti ke společnosti, participace a politických práv“¹⁰³. Rovněž vzájemná propojenost jednotlivých dimenzí integrace (viz výše) „vyvolává potřebu integrovat přistěhovalce do všech oblastí života společnosti včetně občanské, kulturní a politické oblasti“¹⁰⁴.

¹⁰² Sdělení komise Radě a Evropskému parlamentu o přistěhovalectví, integraci a zaměstnanosti, str. 17-26.

¹⁰³ Tamtéž, str. 18.

¹⁰⁴ Příručka o integraci, 2005, str. 10.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

5. METODOLOGIE

V této kapitole jsou představeny základní metody, které jsem při empirickém průzkumu používala, tj. analýza dokumentů a polostrukturovaný rozhovor, resp. rozhovor pomocí návodu. V původním plánu bylo i provedení zúčastněného pozorování, které mělo proběhnout v rámci projektu Rodina od vedle (viz kap. 7.3.), v němž bych působila v roli dobrovolníka – asistenta při setkání české rodiny s rodinou cizinců. To se však nakonec nekonalo z důvodu nemoci jednoho člena rodiny, tudíž jsem neměla příležitost zúčastněné pozorování realizovat, zkusila jsem si však alespoň roli dobrovolníka a zúčastnila se příprav na ono setkání.

Samotnou empirickou část předchází část teoretická (I. část), v níž jsou s odkazem na odbornou literaturu definovány a široce rozvedeny základní pojmy a jevy, o nichž tato práce pojednává, tj. neziskové organizace (viz kap. 2), cizinci (viz kap. 3) a integrace (viz kap. 4).

5.1. VÝZKUMNÁ STRATEGIE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

5.1.1. Případová studie:

Výzkumnou strategii a metody sběru dat určuje účel výzkumu a výzkumný problém. Vzhledem k tomu, že tato výzkumná práce usiluje o získání porozumění a komplexní a detailní popis jednoho konkrétního případu a jeho významu (a sice neziskové organizace a její role v procesu integrace cizinců), zvolila jsem k řešení problému případovou studii, tedy kvalitativní výzkumnou strategii (Hendl, 2005:104).

Moji roli výzkumníka lze charakterizovat spolu s Dismanem (2002:9) jako roli cizince, „který se snaží přiblížit se kultuře, která není jeho vlastní“¹⁰⁵, protože s neziskovými organizacemi nemám takřka žádné dosavadní zkušenosti. Zároveň jsem byla výzkumníkem jakožto „prostředkem sběru dat a analýzy“¹⁰⁶.

Kvalitativní výzkum nevyžaduje stanovení hypotéz, neboť jeho cílem není jako v kvantitativním výzkumu testování hypotéz. Podstatou kvalitativního výzkumu je dle Dismana (2002:286) naopak vytváření nových teorií, nového porozumění, získání vhledu do co největšího množství dimenzí daného problému. Snažila jsem

¹⁰⁵ Disman, 2002, str. 9.

¹⁰⁶ Hendl, 2005, str. 223.

se tedy komplexně znázornit danou neziskovou organizaci, představit její vznik, poslání a cíle, složení zaměstnanců, cílovou skupinu klientů, financování a eventuální spolupráce, a stejně tak komplexně představit projekty, které daná organizace realizuje v oblasti integrace cizinců.

Není tedy třeba stanovovat hypotézy, je však účinné, jak doporučuje Chenail (1998:30), načrtnout alespoň jakýsi programový cíl výzkumu či hlavní výzkumnou otázku, k níž se výzkumník neustále vrací při každé volbě dalšího kroku a výběru metod, což mu umožní nevzdálit se od původního záměru.

5.1.2. Výzkumné otázky:

Hlavní výzkumné otázky tohoto výzkumu tedy zní:

- ♦ *Jakou roli hrají nestátní neziskové organizace (na území hl. m. Prahy) v oblasti integrace cizinců do české společnosti?*

Z toho důvodu uvádím v kap. 6 přehled všech pražských neziskových organizací činných v oblasti integrace cizinců, kde jsou stručně představeny jejich hlavní aktivity a projekty podporující začlenění imigrantů do společnosti.

- ♦ *Jak a jakými prostředky přispívá vybraná organizace k procesu integrace cizinců do majoritní společnosti?*

V návaznosti na tuto otázku jsou v kap. 7 prezentovány mj. stěžejní projekty, které daná organizace realizuje, přičemž důraz je kladen zejména na poslání a smysl těchto projektů, na cílovou skupinu, motivace účastníků, přínosy a výsledky atd.

5.2. VÝBĚR PŘÍPADU

Nejprve je třeba definovat, co považuji za případ, tzn. neziskovou organizaci, která se zabývá integrací cizinců, a poté provést výběr případu. Případ nepředstavuje statistickou jednotku, takže jeho výběr závisí na účelu studie. Účelový výběr je podle Dismana (2002:112) založen pouze na úsudku výzkumníka o tom, co chce zkoumat a ukázat a podle toho vybere případ, který to reprezentuje nejlépe.

Prvním krokem výběru, který zároveň slouží i jako jakési nastínění současné situace na poli neziskových organizací, je v této práci výčet všech pražských neziskových organizací (obsažený v kap. 6), které mají ve svém programu konkrétní péči o cizince, případně i téma migrace a multikulturality (1. kritérium), a jejich stručná charakteristika. Z tohoto souboru jsem pak na základě dalších dvou upřesňujících kritérií vybrala jednu organizaci pro případovou studii.

- ♦ 1. kritérium: musí jít o nestátní neziskovou organizaci, která se zabývá integrací cizinců obecně (resp. jejíž cílovou skupinu tvoří cizinci, ať už uprchlíci, azylanti či trvale usazení cizinci) nebo problematikou migrace a multikulturality a která zároveň sídlí a působí na území hlavního města Prahy; vyloučeny byly tedy organizace mimopražské i mezinárodní a ty, které se zaměřují na konkrétní etnické skupiny;
- ♦ 2. kritérium: cílovou skupinou by měli být cizinci trvale či dlouhodobě usazení v ČR a projekty organizace by měly konkrétním způsobem napomáhat integraci cizinců do společnosti;
- ♦ 3. kritérium: rozhodnutí o konečném výběru proběhlo na základě posouzení projektů těch organizací, které ve výběru zbyly, jednak ohledně možnosti zapojit se do projektu a velkou roli hrály rovněž subjektivní sympatie vůči projektům a přístupnost organizace. Z celkového souboru jsem tedy nakonec vybrala občanské sdružení Slovo 21, které realizuje mj. projekt Rodina od vedle, jehož jsem se chtěla aktivně zúčastnit jako dobrovolník, a vydává bulletin pro cizince a o cizincích Slovo.

5.3. METODY SBĚRU DAT

V kvalitativním výzkumu se fáze sběru a interpretace dat překrývají, resp. probíhají paralelně, takže mezi oběma fázemi existuje interaktivní vztah. Kvalitativní výzkum má obecně mnohem méně oddělených operací, které jsou navíc prováděny současně, v jediném kroku. Výzkum tedy zahrnuje souběžný sběr dat, analýzu a interpretaci. (Hendl, 2005:50).

Podle Hendla (2005:104) má případová studie jakožto jeden z přístupů kvalitativního výzkumu nejobecnější charakter, protože se v ní mohou překrývat a uplatňovat mj. prvky výzkumu etnografického či biografického, případně směr

nejrůznějších kvalitativních a kvantitativních metod. Sběr dat tedy probíhá pomocí mnoha zdrojů.

V případové studii jsem aplikovala postup triangulace, tak jak jej prezentuje např. Chenail (1998:29), tzn. používala jsem různé sady dat, kombinovala metody, aplikovala různé pohledy na zkoumanou otázku (objektivní fungování organizace čerpané mj. z písemných materiálů a subjektivní názory a dojmy představitelů čerpané z rozhovorů) a využívala různorodé zdroje informací (rozhovory, nejrůznější písemné materiály a dokumenty, internet atd.). Účelem triangulace je lokalizovat význam daného fenoménu v okolním světě a zároveň zvýšit kvalitu výzkumu, neboť správnost získaných poznatků je podporována větším množstvím různých metod a hledisek (Chenail, 1998:29; Hendl, 2005:339).

Za prvotní prostředek sběru dat jsem ze začátku zvolila zkoumání veškerých dostupných dokumentů, které je doplněno polostrukturovanými rozhovory (resp. rozhovory pomocí návodu) s příslušnými osobami. Jednotlivé metody, materiály a jedinci pro rozhovor byli vždy vybíráni s ohledem na to, jaký typ informace bylo žádoucí získat.

5.3.1. Analýza dokumentů:

Pod dokumenty si lze představit cokoliv napsané či prostě zaznamenané, co nebylo vytvořeno za účelem daného výzkumu (Hendl, 2005:204). Studovala jsem jak literaturu odbornou (tj. odborné texty o neziskovém sektoru, výzkumné zprávy apod.), která mi posloužila jako znalostní báze (zejm. pro teoretickou část práce), tak i literaturu neodbornou (Strauss, Corbinová, 1999:32), což představovalo analýzu všech dostupných dokumentů souvisejících se zkoumanou organizací a její činností, tj. úředních dokumentů (stanov a výroční zprávy za rok 2006), materiálů o projektech (publikace *Výsledky anketního šetření v rámci projektu „Rodina odvedle“* aneb *„Co přinesl rodinám první rok projektu“*, publikace *Žijí vedle nás* a jednotlivé výtisky bulletinu Slovo), virtuální data (webové stránky o.s. Slovo 21) a propagační tisky (plakát Rodina od vedle 2007).

Cílem analýzy všech zmíněných odborných i neodborných písemných zdrojů bylo vytvořit teoretickou bázi faktů o dané organizaci – o její struktuře, poslání, činnosti, realizovaných projektech, výsledcích apod. – na níž jsem pak stavěla při dotazování, během něhož byly získané informace upřesněny a doplněny.

5.3.2. Rozhovor pomocí návodu:

V rámci případové studie jsem 24.4. 2008 v sídle občanského sdružení Slovo 21 uskutečnila tři polostrukturované rozhovory, resp. rozhovory pomocí návodu (Hendl, 2005:174), se zaměstnanci o.s. Slovo 21.

Jedinci byli vybíráni podle požadovaného druhu informace – ohledně bulletinu Slovo jsem tedy hovořila s jeho šéfredaktorem Dragoljubem Matičem (D.M.) a ohledně projektu Rodina od vedle s jeho loňskou koordinátorkou Barborou Šubrtovou (B.Š.) a koordinátorkou všech uplynulých ročníků (kromě prvního) Bulgan Rico (B.R.).

Rozhovory jsem využila jednak pro doplnění či vyjasnění faktických informací získaných studiem dokumentů a jednak pro získání nových údajů týkajících se zejm. postojů a názorů respondentů. V interview jsem se tedy z velké části zaměřila na jejich osobní zkušenosti a dojmy ohledně projektu, kladné stránky i pocíťované problémy.

Při rozhovorech jsem vycházela z předem připravené osnovy či jakéhosi seznamu témat (viz přílohy č. 2, 3, 4), které jsem chtěla s dotyčným respondentem probrat. Tento návod mi jednak pomohl udržet zaměření rozhovoru a vždy se opět vrátit k diskutovanému tématu a jednak nic důležitého neopomenout. Rozhodnutí ohledně přesné formulace a pořadí otázek se uskutečnilo až v samotném průběhu rozhovoru. Tato forma interview výborně vyhovuje kvalitativnímu výzkumu, protože výzkumník se může přizpůsobit respondentovi a okolnostem a informace tak jsou získávány pružně a efektivně.

5.4. HODNOCENÍ KVALITY VÝZKUMU

V kvalitativním výzkumu není možné aplikovat standardní postupy pro kontrolu kvality výsledků a celé studie. Metodologové Lincoln a Guba (Hendl, 2005:338-340) proto navrhli speciálně pro kvalitativní výzkum následující koncepty validity: hodnověrnost, důvěryhodnost, přenositelnost a potvrditelnost, které budu považovat za základ při hodnocení kvality tohoto výzkumu.

Hodnověrnost kvalitativního výzkumu je ustavena jinak než u výzkumu kvantitativního, a sice naprostou jasností analytického procesu, jehož každý krok musí být v závěrečné zprávě předložen čtenáři, aby mohla být jeho logická správnost sledována i laikem. Snažila jsem se tedy krok za krokem reprodukovat,

jak jsem k závěrům došla. Pro větší transparentnost jsou v textu také předloženy charakteristické příklady a citace kritických frází z rozhovorů.

Důvěryhodnost, resp. pravdivost, studie jsem se snažila zajistit hlavně použitím triangulace (tj. použitím různých metod, různých sad dat, rozhovorů s různými tazateli atd.), která by měla zaručit správnost získaných tvrzení. Zaručení pravdivosti studie navíc předpokládá minimalizaci náhodných a systematických chyb a subjektivních zkreslení, plynoucích z faktu, že prostředkem sběru a interpretace dat je sám výzkumník, který se může nechtěně dopustit omylu nebo podlehnout tendenci ignorovat fakta, která jsou v konfliktu s jeho dosavadními názory.

Možnost zobecnění a přenositelnosti závěrů je v kvalitativním výzkumu spekulativní a problematická, protože pracuje s konkrétními, často účelně vybranými subjekty a objekty, které tudíž nemohou plnit funkci statistického vzorku. Právě zohlednění kontextu a lokální, historické či sociální situace a podmínek v kvalitativním výzkumu znemožňuje případnou generalizaci. Osobně se však domnívám, že hloubková analýza jednoho případu může sloužit alespoň jako ilustrace a možná analogie k ostatním podobným případům.

Kritérium potvrditelnosti nehraje v kvalitativním výzkumu velkou roli, protože testování hypotéz není jeho cílem a pro svůj pružný a nestrukturovaný charakter ho lze navíc jen těžko replikovat. Závěrečná studie by však měla obsahovat dost informací, aby bylo možno posoudit adekvátnost procesu zkoumání a získaných poznatků a případně umožnit replikaci výzkumu.

5.5. ETICKÉ OTÁZKY VÝZKUMU

Zajištění etické korektnosti výzkumu v mém případě zahrnovalo zejména získání souhlasu se záznamem rozhovoru, citováním a archivací rozhovoru od příslušných osob. Bylo také potřeba zjistit, zda si přejí dodržet zásadu anonymity, na čemž nikdo z nich ani netrval, proto uvádím jejich celá jména.

Protože se výzkum nepotýkal s citlivými informacemi a nebyly využívány postupy, které vyžadují zatajení skutečností ani o výzkumu, ani o mé roli jakožto výzkumníka, předpokládám, že emoční újma účastníkům nehrozila.

6. PŘEHLED NNO

Tato kapitola nabízí abecedně seřazený seznam NNO¹⁰⁷, jejichž cílovou skupinu tvoří cizinci, ať už jde o uprchlíky, azylanty či trvale usazené imigranty.

Do následujícího přehledu jsou ovšem zahrnuty pouze organizace, které sídlí a působí v hl. m. Praze, a jejichž činnost se explicitně zabývá konkrétní pomocí cizincům obecně a/nebo podporou a šířením multikulturality a tolerance ve společnosti. Nejsou zde tudíž zahrnuty ani mimopražské či mezinárodní organizace, ani ty, které se zaměřují na konkrétní etnické skupiny jako jsou komunity imigrantů a krajanské spolky¹⁰⁸.

Jednotlivé NNO jsou schématicky rozděleny do tabulek, v nichž je vždy nejprve uvedena cílová skupina, na kterou se daná organizace zaměřuje, dále pak deklarované cíle a poslání.

Další část tabulky je věnována činnosti organizace – jejím projektům a aktivitám, přičemž jde jednak o činnosti, které se nějak dotýkají problematiky integrace cizinců a multikulturní tematiky, a jednak aktivity realizované buď pravidelně, trvale či v posledních letech.

Poslední řádek tabulky pak obsahuje upřesnění ohledně právní formy konkrétní NNO, datum vzniku, kontaktní adresu a internetové stránky.

¹⁰⁷ Seznam organizací je čerpán z těchto zdrojů: http://cizinci.mpsv.cz/files/clanky/471/prehled_NNO.doc, <http://www.domavcr.cz/adresar-kontaktu?category=1®ion=2> a sestaven podle zadaných kritérií (viz kap. 5). Údaje o jednotlivých NNO jsou čerpány převážně z jejich internetových stránek, stanov a výročních zpráv.

¹⁰⁸ V přehledu rovněž chybí Asociace uprchlíků v České republice, o níž se mi nepodařilo zjistit žádné údaje.

6.1. BERKAT – KC INBÁZE			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • migranti; • uprchlíci; • cizinci všech druhů pobytu 		<ul style="list-style-type: none"> • vzdělávání (kurzy, češtiny, angličtiny a dalších jazyků; kurzy práce na počítači); • sociální a právní poradenství a psychoterapie; • podpora a pomoc při hledání zaměstnání; • dobrovolnictví (učení a doučování; aktivity s dětmi; osobní asistence); • Berkat dětem - aktivity dobrovolníků s dětmi (pravidelné akce pro děti; letní tábory); • ethnocatering; • mateřské centrum InBáze - dětský koutek; • multikulturní skupiny KRUIHY (ženské skupiny; mužský klub); • šicí dílna – panenky 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • InBáze je komunitní centrum pro migranty, cizince a všechny, kdo se chtějí navzájem poznávat; • cílem InBáze je poskytovat cizincům žijícím v Praze vzdělávání a další podporu při vstupu na trh práce a integraci do české společnosti a zároveň být přátelským místem pro setkávání a vzájemné poznávání 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	2001 (KC InBáze v roce 2006)	Rumunská 24, Praha 2	http://www.berkat.cz/sekce.php?id=1

6.2. CENTRUM PRO INTEGRACI CIZINCŮ (CIC)			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • azylanti; • cizinci, zejména znevýhodnění zdravotním stavem a věkem; • trvale nebo dlouhodobě usazení cizinci; • imigranti s českým občanstvím 		<ul style="list-style-type: none"> • bezplatné sociální poradenství; • podpora zaměstnanosti; • dobrovolnická služba (Dobrovolníci jako průvodci azylantů a cizinců trvale usazených v ČR); • projekt výuky lektorů ČJ a kurzů češtiny pro cizince; • nízkoprahové kurzy ČJ pro cizince ve vybraných regionech ČR; • programy zaměřené na kvalitu služeb a personálu; • monitoring projevů rasismu a xenofobie v České republice; • praktické rady a tipy pro potenciální zaměstnavatele cizinců s trvalým pobytem a azylantů; • účast na různých meziresortních komisích, výborech či pracovních skupinách 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • podporovat integraci cizinců do české společnosti a obohacovat českou společnost o jinou životní filozofii, nové priority a hodnoty; • ovlivňovat celkové společenské a legislativní prostředí tak, aby bylo pro imigranty přístupnější, spravedlivější a více podporovalo jejich společenskou participaci a integraci; • pomáhat imigrantům stát se našimi spoluobčany a plnoprávními členy české společnosti 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	2003	Kubelíkova 55, Praha 3	http://www.cicpraha.org/index2.php

6.3. CENTRUM PRO OTÁZKY MIGRACE (COM)			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> cizinci se zájmem o dlouhodobý či trvalý život v ČR 		<ul style="list-style-type: none"> bezplatné právní a sociální poradenství; psychologická poradna; poradenská činnost (i telefonická a internetová poradna); aktivity podporující začlenění cizinců do společnosti jako např. multietnická skupinová setkání, výtvarné skupiny, besedy, realizace koncertů a jiných akcí pro veřejnost; multikulturní skupiny (ve spolupráci s o.s. Berkat v KC InBáze: ženská, mužská a dětská skupina); publikační činnost; dobrovolnictví (asistence jednotlivým klientům; pomoc zajištění chodu organizace, tlumočení atd.); účast na aktivitách KC InBáze (o.s. Berkat); projekt Zvýšení šancí migrantů při vstupu na trh práce 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> snaha vytvořit v ČR podmínky pro snazší integraci cizinců (tj. nastavení transparentních pravidel ze strany státu, jasně definovaná očekávání a předvídatelné výhody pro cizince, individuální práce s cizincem ze strany neziskových organizací); systematicky a objektivně informovat českou veřejnost o cizincích pobývajících v ČR, a to hlavně prostřednictvím médií, besed, setkání na školách a kulturních akcí 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	1998	Senovážná 2, Praha 1	http://www.migrace.com/

6.4. ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR (ČHV)			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> skupiny obyvatelstva, u nichž ochrana lidských práv vyžaduje zvláštní pozornost (děti, ženy, cizinci, senioři, vězni a zadržení); cizinci dlouhodobě pobývajících na území ČR, příp. jejich rodiny 		<ul style="list-style-type: none"> komplexní sociálně právní poradna pro cizince na podporu jejich integrace v ČR; informační letáky pro cizince; vedle cizinecké problematiky ČHV působí v oblasti vězenství a trestní justice, trhu práce a sociálního začleňování, práv žen, práv seniorů a výchovy policie 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> sledovat a připomínkovat zákonodárnou činnost týkající se lidských a občanských práv; monitoring stavu lidských práv v ČR se zvláštním důrazem na vybrané oblasti; výchova k lidským právům; poskytovat bezplatné právní poradenství jednotlivcům, jejichž lidská práva byla porušena 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	1990	Štefánikova 21, Praha 5	http://www.helcom.cz/

6.5. ČLOVĚK V TÍSNI			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • studenti, pedagogové ZŠ a SŠ a další profesní skupiny; • česká veřejnost, státní správa a média; • lidé vyloučení ze společnosti, dlouhodobě nezaměstnaní a trvale závislí na sociálních dávkách 		<ul style="list-style-type: none"> • vzdělávací a informační programy (např. Jeden svět na školách, program Migrace, projekt RAXEN ad.); • programy sociální integrace (terénní sociální práce zaměřená na řešení situace v českých „sociálních ghettech“ zahrnující pracovní poradenství, doučování atd.); • mezinárodní festival dokumentárních filmů o lidských právech Jeden svět; • humanitární projekty v ČR i ve světě; • rozvojové projekty v Evropě, Asii a Africe 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • pomáhat v krizových oblastech a situacích a podporovat dodržování lidských práv; • zmírnit rasové a národnostní předsudky a xenofobii v České republice a podporovat toleranci a respekt k minoritním skupinám; • zvyšovat informovanost české veřejnosti o situaci v zemích postižených válkami či totalitárním režimem a o globálních problémech současného světa; • poskytovat objektivní informace o migraci v českém, evropském i světovém měřítku, bořit stereotypy o přistěhovalcích a přispívat tak k lepšímu soužití imigrantů a většinové společnosti 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
obecně prospěšná společnost	1992	Sokolská 18, Praha 2	http://clovekvtisni.cz/index.php

6.6. DIAKONIE ČESKOBRATRSKÉ CÍRKVE EVANGELICKÉ			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • cizinci pobývající v „zařízení pro zajištění cizinců“, tj. cizinci nelegálně se zdržující v ČR; • žadatelé o azyl a azylanti; • senioři, postižení lidé, lidé v obtížné životní situaci a umírající 		<ul style="list-style-type: none"> • práce s cizinci pobývajícími v „zařízení pro zajištění cizinců“; • terénní pomoc uprchlíkům (materiální podpora uprchlickým táborem, pomoc při hledání zaměstnání či studia, při jednání na českých úřadech, pomoc novým azylantům při vybavování tzv. integračního bytu atp.); • vedle uprchlické a cizinecké problematiky se Diakonie ČCE věnuje péči o seniory, o umírající, o lidi s postižením, o lidi v obtížné situaci atd. 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • organizovat, zajišťovat a poskytovat ve svých zařízeních sociální, zdravotní, pedagogickou a pastorační péči lidem, kteří se v důsledku věku, zdravotního postižení, nemoci, osamocení či ohrožení dostali do nepříznivé životní situace 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
církevní právnická osoba	1989	Belgická 22, Praha 2	http://www.diakoniecce.cz/

6.7. EVROPSKÁ KONTAKTNÍ SKUPINA (EKS)			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • ženy; • cizinky – ženy z etnických menšin 		<ul style="list-style-type: none"> • nevšední interaktivní vzdělávací semináře a workshopy; • organizování mezinárodních konferencí; • podpůrné skupiny pro ženy; • realizace sociologických výzkumů; • projekt Buďte IN při integraci! • projekt Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy; • projekt Na rovinu; • projekt Životní a duchovní hodnoty žen jako klíč k tolerantní a multikulturní Evropě; • publikační činnost 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • usilovat o zvýšení obecného povědomí o situaci a postavení žen na trhu práce; • boj proti rasismu a diskriminaci namířeným proti ženám z etnických menšin; • prosazovat rovné příležitosti mezi muži a ženami; • měnit zažitá genderové stereotypy a předsudky 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	2002	Žitná 45, Praha 1	http://www.ekscr.cz/

6.8. CHARITA ČESKÁ REPUBLIKA – ARCIDIECÉZNÍ CHARITA PRAHA			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • ilegální migranti; • žadatelé o azyl a azylanti; • cizinci s různými formami pobytu; • obecně pak lidé v nouzi (zdravotně či mentálně postižení, matky s dětmi, lidé bez přístřeší, senioři, sociálně slabé rodiny atd.) 		<ul style="list-style-type: none"> • projekt Pomoc migrantům a uprchlíkům; • sociální poradenství; • odborné a specializované právní poradenství, včetně právního zastupování a osobní asistence při jednání s úřady, institucemi či policií; • materiální pomoc a příp. poskytnutí ubytování; • volnočasové aktivity pro žadatele o azyl v přijímacím středisku na letišti Ruzyně a pro cizince a žadatele o azyl v zařízení pro zajištění cizinců ve Velkých Přílepech; • dobrovolnictví; • kromě projektů zaměřených na uprchlíky a migranty provozuje ADCH Praha i činnost směřující k jiným potřebným skupinám obyvatel 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • pomoc bližním v nouzi bez ohledu na jejich rasu, národnost, náboženství nebo státní a politickou příslušnost; • poskytovat sociální a zdravotní služby a charitativní a humanitární pomoc 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
církevní právnická osoba	1993	Londýnská 44, Praha 2	http://www.charita.cz/ (http://www.charita-adopce.cz/index.php)

6.9. META – SDRUŽENÍ PRO PŘÍLEŽITOSTI MLADÝCH MIGRANTŮ			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • mladí cizinci (16 – 30 let) bez rozdílu typu pobytu, kteří dlouhodobě pobývají na území hl. m. Prahy; • případně i rodiče mladých migrantů 		<ul style="list-style-type: none"> • Poradenské a informační centrum pro mladé migranty (PIC) (poradenství ohledně výběru školy, budoucího povolání, rekvalifikace apod.); • sociální poradenství; • dobrovolnictví (práce s klienty; zapojení se do chodu organizace); • kurzy češtiny a angličtiny; • vzdělávací aktivity (přípravné kurzy, individuální a skupinové doučování; semináře a školení); • nabídka využití knihovny a studovny; • publikační činnost; • přednášková a popularizační činnost 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • prostřednictvím poskytování poradenství, dalších sociálních služeb a vzdělávacích aktivit podporovat mladé migranty; • svou činností přispět k oboustranně přínosnému a bezkonfliktnímu soužití cizinců a většinové společnosti; • monitorovat a aktivně přispívat k dodržování práv migrantů a jejich rovnému přístupu ke vzdělání; • přispívat k prevenci sociálního vyloučení mladých migrantů a s ním spojených sociálně patologických jevů; • podporovat integraci cizinců do české společnosti, zvyšovat informovanost odborné i laické veřejnosti o problematice migrace a přispívat ke zvyšování odbornosti pracovníků působících v oblasti sociálních služeb a vzdělávání 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	2004	Rumunská 29, Praha 2	http://www.meta-os.cz/pic/Default.aspx?culture=cs

6.10. MULTIKULTURNÍ CENTRUM PRAHA (MKC)	
Cílová skupina:	Projekty a aktivity:
<ul style="list-style-type: none"> • nejširší veřejnost, laická i odborná; • děti, studenti, školy, učitelé, knihovníci atd. 	<ul style="list-style-type: none"> • vzdělávací, kulturní a informační aktivity; • provoz internetových stránek o migraci – http://www.migraceonline.cz/; • multikulturní vzdělávání (např. spolupráce na projektu Czechkid – multikulturalita očima dětí nebo multikulturní rubrika v časopisu Mateřídouška) a kurzy pro jednotlivé cílové skupiny; • projekt Volnočasové aktivity pro uprchlíky; • kulturní pořady (např. Oranžová stužka 2008, Dialog kultur, Koncert proti rasismu ad.); • výzkumná a publikační činnost; • projekty Rozmanitost do knihoven a Knihovna jako brána k integraci cizinců v EU; • veřejná knihovna s multikulturní tematikou
Cíle a poslání:	
<ul style="list-style-type: none"> • přispět k lepšímu vzájemnému porozumění lidí z různých kultur a jejich společnému soužití v České republice; • podporovat interkulturní gramotnost jednotlivců a institucí v ČR; • ovlivňovat jednotlivce a instituce směrem k vytváření vhodných podmínek pro fungující pluralitní společnost v ČR; • vytvářet prostor pro komunikaci, poznávání a výzkum rozmanitých evropských i mimoevropských kultur a identit; • iniciovat diskusi o migračních procesech, o utváření kulturní a etnické identity, vztazích mezi menšinami a většinami, národu a nacionalismu, kulturní pluralitě, vzdělávání a státní politice a o postojích k jinakosti 	

Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	1999	Vodičkova 36, Praha 1	http://www.mkc.cz/cz/uvod.html

6.11. ORGANIZACE NA PODPORU INTEGRACE MENŠIN (OPIM)

Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • zaměstnanci a úředníci veřejné správy a jejich zaměstnavatelé; • pracovníci vzdělávacích institucí a nevládních organizací; • veřejnost, studenti a školy; • cizinci, uprchlíci, imigranti; • lidé s postižením; • příslušníci nejrůznějších menšin 		<ul style="list-style-type: none"> • lidskoprávní školicí kurzy pro pracovníky vzdělávacích institucí a nevládních organizací a pro zaměstnance veřejné správy (výhledově i pro soukromé subjekty); • integrační programy proti předsudkům; • projekt Živá knihovna, s podtitulem Nesud' knihu podle obalu; • aktivity na podporu mezikulturního dialogu a integrace menšin; • účast na mezinárodní kampani „Každý jsme jiný – všichni rovnoprávní“ 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • podpora integrace cizích kultur do české společnosti; • podpora boje proti diskriminaci, rasové nesnášenlivosti, xenofobii a jiným formám intolerance v České republice; • zmírňování vytvořených stereotypů a předsudků vůči jiným kulturám; • šířit povědomí o lidských právech a pomáhat českým občanům a menšinám žijícím v ČR skrze vzdělávací a informační programy a společenské aktivity poznávat svá práva a umět se jich domoci; • vybudovat společnost, kde jsou zachovány základní lidské hodnoty jako důstojnost, rovnost a spravedlnost, a kde se dodržují základní lidská práva a svobody 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	2001	Dlouhá 16, Praha 1	http://www.opim.cz/

6.12. ORGANIZACE PRO POMOC UPRCHLÍKŮM (OPU)

Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • žadatelé o azyl a azylanti; • ostatní cizinci; • zvýšená pozornost je věnována ohroženým skupinám mezi uprchlíky, tj. dětem/nezletilým bez doprovodu, ženám ve zranitelném postavení, osobám nemocným a postiženým; • studenti VŠ 		<ul style="list-style-type: none"> • právní, sociální a psychologická pomoc; • projekt Na rovinu (ve spolupráci s EKS); • projekt Regularizace jako jeden z nástrojů v boji proti nelegální migraci; • projekt Integrace znevýhodněných skupin migrantů; • vzdělávací programy pro studenty vysokých škol, které si kladou za cíl výchovu budoucích odborníků v oblasti právní a sociální práce s uprchlíky a migranty (projekt Právní klinika a Sociální 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • pomáhat uprchlíkům a ostatním cizincům na území ČR, kteří jsou ve své vlasti pronásledováni z důvodu politického, etnického, 			

náboženského, rasového nebo kvůli své příslušnosti k určité sociální skupině, a také těm, kteří již v ČR požívají práva azylu a dočasné ochrany;		<ul style="list-style-type: none"> • účast na mezinárodním projektu Podpora trvalého řešení situace nezletilých žadatelů o azyl v ČR; • vyjadřování se k návrhům zákonů v oblasti uprchlické a cizinecké problematiky; • dobrovolnictví 	
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	1991	Kovářská 4, Praha 9	http://www.opu.cz/

6.13. PORADNA PRO INTEGRACI (PPI)

Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • azylanti; • dlouhodobě usazení cizinci 		<ul style="list-style-type: none"> • bezplatné sociální a právní poradenství a asistence; • provoz komunitního multikulturního centra (Ústí nad Labem); • kurzy českého a anglického jazyka a práce na počítači v Praze; • publikační činnost; • projekt Aktivní přístup k zaměstnání; • projekt Integrace azylantů na trh práce v ČR a Integrace azylantů a cizinců na pracovní trh v hl. m. Praze 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • hájit lidská práva lidí s uděleným azylem i dalších cizinců v ČR a pomoci jim tak stát se rovnocennými členy naší společnosti; • vytvořit a realizovat funkční systém plné integrace azylantů a ostatních cizinců v ČR (zaměření jak na konkrétní klienty, tak na aktivity směřující k ovlivňování politiky a společenské atmosféry v oblasti uprchlictví a migrace); • zlepšovat povědomí veřejnosti o problematice azylantů a cizinců s trvalým a dlouhodobým pobytem a pomáhat tak redukovat případné xenofobní postoje českých občanů, zaměstnanců státní správy a samosprávy apod. 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	1997	Senovážná 2, Praha 1	www.p-p-i.cz

6.14. PORADNA PRO OBČANSTVÍ, OBČANSKÁ A LIDSKÁ PRÁVA			
Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • cizinci a menšiny; • ohrožené rodiny; • veřejnost (většinu klientů tvoří sociálně slabí lidé) 		<ul style="list-style-type: none"> • právní poradenství v oblasti práv cizinců, státního občanství a podmínek pobytu cizinců; • právní poradenství obětem (v případech podezření na diskriminaci v trestním řízení, bydlení, zaměstnání, přístupu na veřejná místa či v případě rasově motivovaných útoků); • programy zaměřené na oblast integrace a rozvoje národnostních menšin a cizinců; • projekt Antidiskriminační odborná kampaň; • publikační portál http://www.diskriminace.cz/do-uvod/; • projekt Antidiskriminační vzdělávání příslušníků Policie ČR; • projekt Diskriminace a rovné příležitosti; • program Migrace (vypracována právní komparativní studie); • přednášky a semináře se zaměřením na aktuální problémy platné legislativy; • publikační činnost 	
Cíle a poslání:			
<ul style="list-style-type: none"> • úsilí o zvyšování právního povědomí občanů; • podávat podněty ve věci sladování vnitrostátních právních předpisů s ratifikovanými úmluvami o lidských právech a základních svobodách; • potírání diskriminace, prosazování rovných příležitostí a pomoc rodinám; • sledovat legislativní postupy přijímání nových zákonů a problémy jejich uvádění do praxe a připomínkovat návrhy zákonů 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	1999	Petrská 29, Praha 1	http://www.poradna-prava.cz/

6.15. PORADNA PRO UPRCHLÍKY (PPU)	
Cílová skupina:	
<ul style="list-style-type: none"> • žadatelé o azyl; • ostatní cizinci 	
Cíle a poslání:	
<ul style="list-style-type: none"> • poskytovat všestrannou podporu lidem z tzv. neprivilegovaných částí světa, kteří z nejrůznějších důvodů opouštějí svou zemi a snaží se nalézt nový domov v České republice; • poskytovat neselektivní poradenství, což ve svém důsledku znamená prevenci kriminality; • působit na širokou veřejnost s cílem rozvíjet toleranci a potírat xenofobii a rasismus; • ovlivňovat českou legislativu v oblasti migrace a uprchlického práva 	
Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • právní a sociální služby; • psychosociální asistence; • asistence nezletilým žadatelům bez doprovodu; • poradenská činnost (i telefonická a internetová poradna); • výuka českého jazyka pro cizince v Pobytových střediscích i v Praze; • Multikulturní centrum Teplice; • legislativní činnost; • působení na veřejnost; • projekt Můj byt, můj hrad, můj život; • projekt Dvanáctka; • Ženská multikulturní skupina; • projekt "Proč mají zůstat stranou? - komplexní posílení pracovního potenciálu žadatelů o azyl" 	

Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	2002	Senovážná 2, Praha 1	http://www.uprchlici.cz/

6.16. Slovo 21

Cílová skupina:		Projekty a aktivity:	
<ul style="list-style-type: none"> • cizinci žijící v ČR; • Romové 		<ul style="list-style-type: none"> • projekty vzdělávací, kulturní, mediální; • projekty na zvyšování veřejné informovanosti o menšinách a cizincích; 	
Cíle a poslání:		<ul style="list-style-type: none"> • romské projekty; • projekty týkající se integrace cizinců; • projekt Rodina od vedle; • projekt Žijí vedle nás; • Slovo – bulletin pro cizince a o cizincích; • ediční a publikační činnost 	
<ul style="list-style-type: none"> • boj proti rasismu a xenofobii; • ochrana lidských práv; • budování tolerance vůči minoritám; • podporovat vzdělávání a integraci menšin 			
Právní forma:	Vznik:	Adresa:	Internetové stránky:
občanské sdružení	1999	Francouzská 2, Praha 2	http://www.slovo21.cz/

7. PŘÍPADOVÁ STUDIE

Tato kapitola zahrnuje případovou studii o vybrané neziskové organizaci, tj. o občanském sdružení Slovo 21, s podpřípady zaměřenými na jeho stěžejní projekty v oblasti integrace cizinců.

První podkapitola nabízí stručné seznámení s touto organizací, zejména co se její historie týče, jejího poslání a cílů, zaměření a aktivit, složení zaměstnanců, spolupráce atp. V dalších dvou podkapitolách jsou pak představeny dva hlavní projekty na podporu integrace cizinců, tj. bulletin Slovo a projekt Rodina od vedle.

Údaje v této kapitole jsou čerpány jednak z rozhovorů provedených s několika zaměstnanci a jednak z internetových stránek dané organizace, výroční zprávy za rok 2006 a dalších materiálů (více viz metodologie v kap. 6).

7.1. Slovo 21

Občanské sdružení Slovo 21 bylo založeno v roce 1999 v Praze a v současnosti uskutečňuje vzdělávací, kulturní a mediální projekty, jejichž cílem je mj. zvyšování veřejné informovanosti o problematice menšin a cizinců.

Kromě projektů zaměřených na integraci cizinců žijících v České republice realizuje Slovo 21 i projekty na podporu inkluze Romů do společnosti, za všechny uvedme např. každoroční romský festival Khamoro, romskou ženskou skupinu Manushe nebo projekt Podpora Romů v Praze, který nabízí bezplatné kurzy a rekvalifikace (www.slovo21.cz/).

Pro účely této práce se však zaměřím výlučně na aktivity týkající se integrace cizinců, tj. pravidelně uskutečňovaný projekt Rodina od vedle (viz kap. 7.3.) a informativní bulletin pro cizince a o cizincích Slovo (viz kap. 7.2.).

K hlavním cílům a posláním občanského sdružení Slovo 21 se řadí zejména boj proti rasismu a xenofobii, ochrana lidských práv a práv menšin, budování tolerance vůči minoritám, genderová rovnost a podpora vzdělávání a integrace menšin a cizinců. Organizace se považuje za otevřenou novým myšlenkám a iniciativám (Výroční zpráva za rok 2006:3; www.slovo21.cz/).

Občanské sdružení je relativně malé – v současné době ho tvoří jedenáct zaměstnanců, z nichž někteří jsou navíc externími pracovníky. Několik

zaměstnanců jsou původem cizinci. Nepostradatelnou složkou organizace jsou také dobrovolníci, bez nichž by např. vůbec nebylo možné realizovat projekt Rodina od vedle, v němž fungují jako asistenti při setkání rodin.

Slovo 21 spolupracuje se státními i nestátními organizacemi a institucemi z České republiky i zahraničí (www.slovo21.cz/).

7.2. SLOVO – BULLETIN PRO CIZINCE A O CIZINCÍCH

7.2.1. O bulletinu:

Bulletin Slovo vychází od roku 2003 a jeho iniciátorem a „duchovním otcem“ je současný šéfredaktor Dragoljub Matić (dále jen D.M.), který sám pochází ze Srbska, kde rovněž působil jako novinář. V České republice žije již dvacet let a v o.s. Slovo 21 pracuje od roku 2003 jako externista. Redakce bulletinu má kromě šéfredaktora ještě další tři členy, kteří jsou ovšem externími spolupracovníky. Svými články do bulletinu přispívají mj. i nevládní organizace, cizinci a Češi.

Již samotný podtitul - bulletin pro cizince a o cizincích – „napovídá, že nejde pouze o informační publikaci pro cizince žijící v České republice, ale že je určen také majoritní společnosti“¹⁰⁹. Kromě užitečných informací ze strany vlády a nestátních organizací se totiž věnuje také událostem ve společenské a kulturní sféře.

K založení bulletinu vedlo D.M. zjištění na základě účasti u několika kulatých stolů, že cizinci v České republice nejsou dostatečně informováni, že chybí zdroj, který by uceleně informoval např. o legislativních změnách apod. Z toho důvodu byl vznikající pramen nazván bulletin, a nikoli časopis, protože monitoruje informace, které se objevují v tisku a v médiích vůbec a vedle toho obsahuje příspěvky od dalších subjektů. (Rozhovor s D.M.).

Ačkoli se jedná o bulletin (nejen) pro cizince, je vydáván pouze v českém jazyce, a to proto, jak říká sám šéfredaktor D.M., „že čeština je integrační jazyk a že jestli někdo chce žít tady, tak musí umět česky“¹¹⁰.

¹⁰⁹ Výroční zpráva o.s. Slovo 21 za rok 2006, str. 13.

¹¹⁰ Rozhovor s šéfredaktorem bulletinu D. Matićem, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

7.2.2. Cíl a poslání bulletinu:

Hlavním cílem bulletinu je pomoci cizincům „orientovat se ve spleťtém bludišti právních předpisů, opatření a povinností, a tak jim (a potažmo i české společnosti) usnadnit nesnadný proces integrace“¹¹¹.

Vlastními slovy šéfredaktora je cílem bulletinu to, „aby se cizinecká komunita informovala o tom, co se fakticky děje v České republice, počínaje od legislativy až po konkrétní události, které se tady dějí, a také aby Češi poznali, jaký je ve skutečnosti život cizinců tady (...), aby i Češi poznali, co to je být cizincem“¹¹².

7.2.3. Obsah a náplň:

Protože se jedná o bulletin nejen pro cizince, ale i o cizincích, tak se redakce snaží o co nejširší výběr textů – vedle praktických informací z oblasti legislativy či realizovaných programů a projektů bulletin obsahuje i příběhy ze života, komentáře, názory, upoutávky na nejrůznější kulturní akce, úsměvné úvahy cizinců o češtině, rozhovory s významnými osobnostmi cizího původu, recepty cizokrajných jídel atd. „Smyslem bulletinu je tedy nejen informovat, ale také podporovat multikulturnost a příznivý vztah Čechů k národnostním menšinám“¹¹³.

Bulletin má několik stálých rubrik (jako např. Práce, Střípky do mozaiky integrace, Co se dělo, co se děje, co se bude dít, Cizinci v regionech, Projekty, Zaostřeno na..., Jak dál v EU?), kromě toho pak poskytuje články zabývající se aktuální situací, např. změnami souvisejícími se vstupem ČR do Schengenu či novelami cizineckého zákona, informace ze sportu či kultury a mnoho dalšího (viz výše).

7.2.4. Náklad a distribuce:

Bulletin Slovo vychází v nákladu 3000 kusů, avšak nepravidelně. Je totiž poskytován bezplatně, takže to, kolik čísel bude možné každý rok financovat, záleží vždy výhradně na tom, kolik finančních prostředků se na jeho vydávání podaří získat. Např. zatímco v roce 2005 nebylo v důsledku nedostatku peněz vydáno ani jediné číslo, v roce 2007, kdy nejvíc peněz přišlo od evropských fondů a

¹¹¹ Výroční zpráva o.s. Slovo 21 za rok 2006, str. 13.

¹¹² Rozhovor s šéfredaktorem bulletinu D. Matičem, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹¹³ Výroční zpráva o.s. Slovo 21 za rok 2006, str. 13.

kromě toho na jedno číslo věnované Praze přispěl i Magistrát hl. m. Prahy, vyšlo doposud nejvíc, tj. čtyři čísla. (Rozhovor s D.M.).

Vydávání bulletinu je každoročně podporováno MPSV ČR (od doby, kdy cizinecká agenda přešla pod jeho správu) a blokovými granty z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti. Ze získaných peněz je financována i distribuce bulletinu po České republice. (Rozhovor s D.M.).

Bulletin je distribuován do krajských a městských knihoven, na různá ministerstva, do cizineckých sdružení, na velvyslanectví (zejména velvyslanectví východních zemí), dále pak subjektům zabývajícím se cizineckou problematikou nebo těm, kteří častěji přicházejí do kontaktu s cizinci, i jedincům z řad široké veřejnosti, kteří si bulletin buď telefonicky nebo e-mailem objednájí nebo si osobně přijdou. Bulletin je také příležitostně rozdáván na různých kulturních akcích pořádaných o.s. Slovo 21, také např. rodinám při setkání na projektu Rodina od vedle apod. (Rozhovor s D.M.).

Redakce tedy jednak aktivně vyhledává instituce, kam bude výtisky bulletinu dodávat, a jednak si o ně jednotlivé instituce a subjekty mohou samy zažádat. Obecně lze konstatovat, že s každým dalším číslem se rozsah distribuční sítě bulletinu rozšiřuje.

7.2.5. Problémy:

Mezi hlavní problémy, které redakce pocítuje v souvislosti s vydáváním bulletinu, patří mj. problémy finanční, ovšem slovy šéfredaktora: „to, jaké jsou dotace, nahrazuje takový nějaký entuziasmus... Protože kdybychom dávali velké honoráře, tak by lidé samozřejmě častěji psali...“¹¹⁴.

Největším problémem, s nímž se již léta potýkají, je však podle něj snaha o to, „aby i cizinci více přispívali, aby se více cizinců účastnilo, i když neumějí dobře česky, ale my bychom to opravili, to není problém... ale zdráhají se vůbec něco česky napsat, protože vědí, jakou znalost mají...“¹¹⁵.

¹¹⁴ Rozhovor s šéfredaktorem bulletinu D. Matičem, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹¹⁵ Tamtéž.

7.3. RODINA OD VEDLE

7.3.1. O projektu:

Rodina od vedle je originálním projektem občanského sdružení Slovo 21, který je zaměřen na integraci cizinců dlouhodobě nebo trvale žijících v České republice. Jeho iniciátorkou je ředitelka o.s. Slovo 21 Jelena Silajdžič. Projekt se uskutečňuje každoročně od roku 2004 (vždy v listopadu) a „netradiční formou napomáhá k integraci cizinců do české společnosti a podporuje vytvoření příznivého klimatu pro vznik multikulturní společnosti“¹¹⁶.

Tento projekt, který je ojedinelý svým individuálním a osobním přístupem, spočívá v tom, že se české rodiny v jeden určitý den setkají u společného nedělního oběda s rodinami cizinců žijících v ČR. Jedna z rodin pozve na základě předchozí domluvy druhou rodinu na tradiční jídlo k sobě domů. Společný oběd se koná v témž termínu ve všech krajích České republiky. „Během neformální konverzace mají všichni zúčastnění příležitost dozvědět se mnoho o zemi a kultuře svých hostů. Vznikají přátelství i spolupráce“¹¹⁷.

Občanské sdružení Slovo 21 se touto cestou snaží, byť po malých krůčcích, podporovat toleranci vůči imigrantům, odstraňovat předsudky a bojovat proti xenofobii.

7.3.2. Cíl a smysl projektu:

Hlavním cílem projektu je napomoci cizincům, kteří si za svůj nový domov vybrali Českou republiku, tj. zejména dlouhodobě či trvale usazeným imigrantům, zapojit se do české společnosti, najít nové přátele a známé, zkrátka integrovat se, a přispět tak k realizaci vládní Koncepce integrace cizinců na území ČR.

Kladné zkušenosti z uplynulých ročníků prokázaly, že tato setkání v domácím prostředí „mohou probíhat ve velice přátelské a vstřícné atmosféře a jsou pro zúčastněné rodiny příjemným zážitkem. Rodiny se vzájemně lépe poznají, sblíží se, poznají jinou kulturu, zvyky a odlišnosti a tím si lépe porozumí“¹¹⁸.

Loňská koordinátorka Barbora Šubrtová (dále jen B.Š.) na projektu kladně hodnotí nejvíc právě „to, jakou formou seznamuje cizince s Čechy, že je to takové nenásilné, sice na začátku jsou možná trochu v křeči, jsou z toho takoví nejistí, že

¹¹⁶ Výroční zpráva o.s. Slovo 21 za rok 2006, str. 12.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 12.

¹¹⁸ <http://www.slovo21.cz/index.php?id=rodiny2006>.

jdou na návštěvu k cizím lidem, ale pak (...) je to ve výsledku lepší, když se pak už všichni uvolní, po tom jídle si povídají normálně, než nějaké strojené setkávání... Určitě ta domácí atmosféra je vždycky lepší – minimálně jedné straně dá pocit pohodlí, že jsou jakoby doma a nemusí se cítit divně. Tohle, si myslím, že je na tom jedna z nejlepších věcí“¹¹⁹.

Dalším cílem projektu Rodina od vedle je nejen odstraňování předsudků majoritní společnosti vůči cizincům, ale i odstraňování stereotypů, které mají cizinci o Čechách, jak mi sdělila koordinátorka projektu Bulgan Rico (dále jen B.R.), která pochází z Mongolska a v ČR žije od roku 1989 a má s projektem vlastní zkušenost, protože prvního ročníku se zúčastnila v roli člena rodiny cizinců, která šla navštívit rodinu českou. Tato vlastní zkušenost v kůži cizince ji přivedla k názoru, že tento projekt „neodbourává jenom ten stereotyp, ty předsudky, které mají Češi vůči cizincům, ale i předsudky ze strany cizinců... protože ti cizinci, jakmile všude čtou, média je popisují takto a tam jsou nevítaní a tady jsou – já nevím co – berou práci Čechům atd., tak se samozřejmě necítí být vítaní. Ale až přímo na místě, když jdou na tu návštěvu a seznámí se s tou českou rodinou, tak si vlastně řeknou ‚no jo, to, co jsem si já myslel, to nebyla pravda, to nejsou všichni Češi, že nás tady takhle jako nemusí‘ a tak“¹²⁰.

Uplynulé ročníky, z nichž zůstávají mezi Čechy a cizinci mnohá přátelství a další setkávání, potvrdily „význam a přínos projektu Rodina od vedle nejen jako specifického prostředku na podporu integrace cizinců, ale i jako obyčejného ‚kontaktního‘ mostu mezi lidmi, kteří by se třeba jinak ani nikdy nesešli, a přesto si mají co říci“¹²¹.

7.3.3. Cílová skupina:

Projekt Rodina od vedle je přednostně zaměřen na cizince, kteří žijí v České republice trvale nebo dlouhodobě, protože zejména jejich integraci do české společnosti je smysluplné podporovat. Do projektu se však může zapojit kdokoli, žádné skupiny imigrantů nejsou vyloučeny, a to nejen z toho důvodu, že cizinců se do projektu vždy hlásí méně než Čechů. Jedinou podmínkou je vlastnictví jakéhokoli druhu povolení k pobytu. (Rozhovor s B.Š.).

¹¹⁹ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹²⁰ Rozhovor s koordinátorkou projektu B. Rico, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹²¹ Lachmanová, Drbohlav, 2005, str. 8.

Lze však říci, že koordinátoři projektu se při kontaktování cizinců orientují přednostně na cizince z tzv. třetích zemí a „nikoli na cizince z Německa, z Anglie nebo z Ameriky – ti ani nějak nemají jaksi tu potřebu nebo... problém s tím se integrovat nebo neintegrovat...“¹²².

Projektu se nemusí nutně účastnit tradiční formy rodiny (byť se většinou skutečně jedná o manželé s dětmi), ale samozřejmě i nesezdané bezdětné páry nebo páry s dětmi či bezdětní manželé nebo třeba i jen maminky s dětmi či vícegenerační rodiny. Jak to okomentovala koordinátorka B.Š.: „Demografická situace se prostě mění, takže by bylo pro nás i pro lidi ochuzující, kdybychom se pořád jen zaměřovali na rodiny s dětmi“¹²³.

Při párování rodin se organizátoři řídí zejména tím, aby rodiny měly něco společného, většinou zejména podobný sociální status, dále pak aby si manželské či partnerské páry byly blízké i věkově, v nejlepším případě i věkem dětí, aby měli podobné koníčky, v mimopražských lokalitách je rozhodující rovněž geografická blízkost atd. Cílem je to, aby rodiny měly příležitost přirozenou cestou najít co nejvíce společných témat k rozhovoru a navázání vztahu, který by měl v ideálním případě pokračovat i v budoucnu. (Rozhovor s B.Š.).

„Ve většině případů se nám rodiny daří seznámit tak, že mají společných více věcí a ty kontakty přetrvávají i nadále. Stalo se nám, to byla jedna hrozně hezká věc, že jedna česká rodina byla seznámena s rodinou Ukrajinců, kteří byli záchranáři, a česká rodina jim pomohla najít uplatnění v oboru, což se jim tady několik let nedařilo. Takže zůstávají přátelství, lidé se navštěvují i po tom jediném obědě“¹²⁴.

7.3.4. Tým organizátorů:

Na projektu vždy spolupracují dva zaměstnanci o.s. Slovo 21, protože je velmi náročné zkoordinovat celý projekt, sehnat asistenty a rodiny, sladit vše dohromady a hlídat, aby se všechno podařilo. Přičemž jeden z nich má na starost spíše realizaci projektu v Praze a druhý organizuje celý projekt, který se kromě Prahy uskutečňuje ve stejný den a hodinu i v ostatních krajích České republiky. Na

¹²² Rozhovor s koordinátorkou projektu B. Rico, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹²³ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹²⁴ Rozhovor s koordinátorkou projektu B. Šubrtovou; zdroj: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/21610#3>.

projektu se tudíž kromě nich podílejí také krajší koordinátoři, kteří řídí setkání rodin v dalších městech. (Rozhovor s B.Š.).

Nepostradatelnou součástí projektu Rodina od vedle jsou dobrovolníci (neboli asistenti), kterých bylo např. v prvním ročníku až stovka. Bez nich by totiž nebylo možné setkání tak velkého počtu rodin takřka v jednom okamžiku vůbec uskutečnit. Někteří dobrovolníci se projektu účastní opakovaně, což je výhoda, protože „už vědí, jak to chodí a nemusíme jim nic vysvětlovat, jenom dostanou kontakt na tu rodinu a všechno už pak zařídí sami, což je pro nás velké ulehčení“¹²⁵.

Role dobrovolníka v projektu spočívá jednak v tom, že kontaktuje obě rodiny, informuje je o druhé rodině a průběhu setkání a zjistí některé důležité informace (více viz níže), a jednak fotograficky zdokumentuje setkání obou rodin jako doklad toho, že se opravdu uskutečnilo. (Rozhovor s B.Š.).

Asistenta při setkání rodin každý rok dělá např. i šéfredaktor bulletin Slovo D.M., o němž již byla řeč výše. Rovněž obě koordinátorky projektu, s nimiž jsem hovořila, mají se setkáním rodin vlastní zkušenost – B.Š. jako asistentka ještě z doby, než nastoupila do o.s. Slovo 21 nejprve na poloviční a posléze na plný úvazek, a B.R. se projektu v prvním ročníku zúčastnila dokonce jako člen rodiny cizinců, která šla navštívit českou rodinu. Tato její vlastní zkušenost v roli cizince, který by měl jít na návštěvu k Čechům, je velkým přínosem, protože díky ní chápe, co cizinci pociťují, jaké mají předsudky a může je úspěšně přesvědčovat k účasti na projektu.

7.3.5. Příprava a průběh setkání:

Samotnému setkání obou rodin vždy předchází v nejlepším případě osobní setkání jednotlivých rodin s asistentem, nebo alespoň telefonický kontakt, v rámci něhož má asistent za úkol jednak rodiny informovat o průběhu setkání a sdělit podstatné údaje o druhé rodině a jednak zjistit a do připraveného dotazníku (viz příloha č. 6) zaznamenat nejrůznější údaje o obou rodinách, od věku, počtu dětí a povolání partnerů, přes zájmy jednotlivých členů rodiny, až po zvyky v jídle.

Co se právě stravování týče, má asistent za úkol zjistit, zda existuje něco, co rodinní příslušníci např. z důvodu víry či alergie nepozřou, zda nejsou např.

¹²⁵ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

vegetariáni, nebo nejí vepřové maso apod., aby tím předešel následnému nedorozumění či trapné situaci. (Rozhovor s B.Š.).

Účelem předchozího setkání asistenta s každou rodiny zvláště je to, aby obě rodiny předem „alespoň trošičku věděly, s kým se setkají, případně o čem se spolu můžou bavit, jak se spolu můžou bavit, jestli v češtině nebo v nějakém jiném jazyce“¹²⁶.

V přesně stanovený čas se pak obě rodiny a asistent setkají u jedné z nich doma při společném nedělním obědě. Asistent zde funguje jako jakýsi „komunikační most mezi rodinami“¹²⁷ – zejména v prvních chvílích, kdy může zavládnout stud nebo tréma, slouží k tomu, aby jim pomohl překonat počáteční ostych, rozproudil hovor apod., protože sice ví o jednotlivých rodinách málo, ale více než jedna o druhé. (Rozhovor s B.Š.).

U některých setkání se dokonce už i plakalo, „například rodina ze Srbska, která nechtěla žít ve válce a rozhodla se přijít do České republiky. Pán má rád rybaření, viděl, že město Aš má v erbu ryby a rozhodli se tam jít. Až po příjezdu do Aše zjistili, že nejbližší řeka je 50 km daleko, ale usadili se tam a zůstali. Srbská rodina se setkala s rodinou českou a u jejich setkání tekly slzy.“¹²⁸

7.3.6. Získávání účastníků:

Existuje několik způsobů, jak jsou získávány rodiny, které se projektu účastní. Rodiny se mohou jednak samy přihlásit a kontaktovat Slovo 21 telefonicky nebo e-mailem. Touto cestou se obvykle hlásí zejména české rodiny. Zájem Čechů je vždy dostatečně velký na to, aby byla zaplněna minimální hranice projektu, kterou je každý rok zapotřebí předem stanovit. České rodiny tuto kapacitu většinou samy naplní i bez toho, aniž by je koordinátoři museli aktivně shánět. (Rozhovor s B.Š.).

Cizince, z jejichž strany je zpravidla menší zájem, pak koordinátoři aktivně kontaktují např. v různých sdruženích či spolcích cizinců v Praze nebo v jiném městě, kde se projekt realizuje, a nabízejí jim, aby se zapojili. Dále pak prostřednictvím neziskových organizací, které mají cizince za klienty, krajských úřadů, škol, někdy také organizátoři rozdávají letáky při nejrůznějších

¹²⁶ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹²⁷ Výraz použitý B.Š.; zdroj: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/21610>.

¹²⁸ Rozhovor s výkonnou ředitelkou Slova 21 J. Silajdžič; zdroj: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/20255#3>.

příležitostech, kde se vyskytují cizinci, např. také na Multikulturních večerech (viz dále). Rovněž „cizinci, kteří mají s projektem dobré zkušenosti, tak předávají kontakty dalším, kteří by rádi poznali českou rodinu, protože jinak nemají možnost“¹²⁹. (Rozhovor s B.R.).

Je také snaha o to, aby si někteří asistenti našli „svoje rodiny“ sami. Organizátoři projektu také shánějí cizince např. přes známé, kteří znají cizince žijící v České republice, kteří by se chtěli do projektu zapojit, apod. Získávání cizinců tedy probíhá většinou jinými způsoby než reklamní kampaní a ve většině případů právě prostřednictvím osobního kontaktu s cizincem. (Rozhovor s B.Š. a B.R.).

Koordinátoři zkrátka rozhazují sítě na všechny strany a snaží se o to, aby se podařilo sehnat alespoň tolik rodin cizinců, aby byla zaplněna ona minimální hranice. To se obvykle daří, nedaří se však vždy získat pro projekt tolik cizinců, aby české rodiny, které by se chtěly společného oběda zúčastnit, nepřebývaly. (Rozhovor s B.Š.).

Široká veřejnost má možnost se o projektu dozvědět prostřednictvím reklamní kampaně, která o projektu informuje prostřednictvím letáků, spotů a rozhovorů v rádiu, reportáží v České televizi nebo plakátů (viz příloha č. 5) vybízejících Čechy a cizince ve všech regionech ČR, aby se do projektu zapojili, ať už v roli člena rodiny, která bude hostem či hostitelem, nebo jako dobrovolník. Právě díky reklamní kampani většinou není problém v získávání českých rodin. I dobrovolníků je obvykle dostatek, takže není potřeba další nutně shánět. (Rozhovor s B.Š.).

7.3.7. Motivace účastníků:

O pravděpodobných motivacích rodin k účasti v projektu jsem hovořila s koordinátorkami projektu B.Š. a B.R. Motivace českých rodin je podle B.Š. zřejmá: „jsou to zvědaví lidé, kteří prostě rádi poznají cizince, a tady je to pro ně vlastně hodně jednoduché tím, že se jenom přihlásí a my už jim někoho najdeme, než aby se museli sami někde seznamovat (...). Nebo další důvod – že třeba znají cizince a chtějí poznat ještě další, nebo znají smíšené páry atd. Takže tady to všechno je pro ně nějaký impuls, že by rádi někoho poznali... anebo prostě jenom zaslechnou něco o tom projektu a řeknou si, že to vyzkouší“¹³⁰.

¹²⁹ Rozhovor s koordinátorkou projektu B. Rico, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹³⁰ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

Motivací Čechů také často bývá touha „poznat jinou kulturu. (...) Často nám chodí požadavky typu ‚chtěli bychom indickou rodinu‘ nebo ‚chtěli bychom anglicky mluvící rodinu‘ atd.“¹³¹.

Cizince motivuje k účasti na projektu např. „to, že už jsou tady přece jenom pár let a ještě nikoho neznají, nebo že jim chybí nějaký bližší vztah s někým, nebo v té své rodné zemi měli blízké vztahy, pořád se chodili navštěvovat nebo spolu někam vyrazili nebo něco, ale tady že nemají nikoho a když už, tak jenom z té své komunity. Takže tady ten zájem je, aby se poznali s Čechy a ti Češi jim taky řeknou, kdy kam můžou jít, co zajímavého vidět...“¹³². Kromě snahy poznat českou kulturu může za účastí cizinců v projektu stát mj. i domněnka, že „česká rodina dejme tomu ekonomicky zlepšit jejich situaci a že by jim třeba pomohli sehnat práci na odpovídající úrovni“¹³³.

Motivace dobrovolníků se naopak nacházejí na velmi široké škále, protože skupina lidí, kteří mají zájem se setkání rodin zúčastnit v roli asistenta, je značně různorodá, a proto nelze generalizovat – „na jedné straně jsou studenti, na druhé straně jsme třeba měli i paní před důchodem, která má prostě hodně volného času a slyšela o tom a chtěla to dělat. Nebo to jsou třeba cizinci, kteří s námi spolupracují (...) Nebo asistenty dělají nebo v minulosti dělaly i některé kolegyně, nebo třeba jejich známí, kteří jsou taky cizinci, a pro toho cizince je to pak takové dobré, že tam není úplně sám“¹³⁴.

7.3.8. Jednotlivé ročníky projektu¹³⁵:

7.3.8.1. První ročník:

První ročník projektu Rodina od vedle proběhl 28. listopadu 2004 ve 14 krajích České republiky a zapojilo se do něj 100 českých rodin a 100 rodin cizinců. Projektu se přímo účastnilo 200 rodin, vedle toho 100 dobrovolníků-asistentů a tým organizátorů, celkem tedy 829 osob 43 národností. V rámci prvního ročníku pozvali Češi cizince k sobě domů na tradiční české jídlo.

¹³¹ Rozhovor s koordinátorkou projektu B. Rico, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹³⁵ Údaje čerpány z www.slovo21.cz.

Nejširší veřejnost byla o přípravách a průběhu projektu informována prostřednictvím mediální kampaně, která proběhla ve spolupráci s televizí, rozhlasem a tištěnými médii na celostátní a regionální úrovni.

„V průběhu příprav a realizace projektu vznikl 20ti minutový dokument *Rodina od vedle* zobrazující výběr rodin, sestavení týmu dobrovolníků, přípravy setkání rodin i samotné setkání. Představují se v něm vybrané české rodiny a rodiny cizinců žijící v ČR“¹³⁶.

7.3.8.2. Druhý ročník:

Druhý ročník se uskutečnil 20. listopadu 2005 a zahrnoval setkání 56 českých rodin a 56 rodin cizinců z 29 států (např. z Angoly, Arménie, Běloruska, Bosny a Hercegoviny, Čečenska, Číny, Etiopie, Gruzie, Indie, Iránu, Kubu, Mongolska, Ruska, Řecka, Ukrajiny, USA, Vietnamu ad.).

K obědu se sešly nejen nové rodiny, ale také se opakovalo setkání některých z těch, které společně stolovaly již v roce 2004. Avšak zatímco první ročník byli hostiteli české rodiny, druhý ročník „byl ve znamení kuchařského umění rodin cizinců, které pozvaly ‚na oplátku‘ na oběd druhou stranu“¹³⁷.

V rámci projektu byl ve spolupráci s Katedrou sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty UK v Praze proveden longitudinální průzkum mapující projekt *Rodina od vedle* od jeho počátku v roce 2004. Obsahoval výsledky anketního dotazování účastníků prvního ročníku a jeho cílem bylo „pokusit se zpětně zhodnotit subjektivní přínosy projektu pro rodiny cizinců i Čechů a zachytit eventuální dílčí posuny v procesu adaptace/integrace cizinců“¹³⁸.

Výstupem průzkumu je brožura *Výsledky anketního šetření v rámci projektu „Rodina odvedle“ aneb „Co přinesl rodinám první rok projektu“*, která obsahuje kvalitativní i kvantitativní data.

Z ankety mj. vyplynulo, že s druhou rodinou se v průběhu roku vidělo přes polovinu respondentů a v drtivé většině šlo dokonce o několikanásobná setkání při různých příležitostech a na různých místech. Ti, kteří se již nesešli, uvádějí jako

¹³⁶ <http://www.slovo21.cz/index.php?id=rodiny2004>; kurzíva – D.S.

¹³⁷ Lachmanová, Drbohlav, 2005, str. 3.

¹³⁸ Tamtéž, str. 3.

nejčastější důvod časovou zaneprázdněnost, ztrátu kontaktu nebo to, že si „prostě nesešli“ (Lachmanová, Drbohlav, 2005:5).

Za největší přínos setkání u společného oběda bylo považováno bližší poznání života druhé rodiny, dále pak pro české rodiny získání nových kulturních poznatků o jiných etnikách, zatímco cizinci upřednostňovali získání nových známých či přátel. Mezi další pozitiva se řadí např. skutečnost, že někteří cizinci se zde cítí lépe, „když ví, že je Češi nezavrhuji“, posílení sebevědomí, získání nových kamarádů pro děti či výměna kuchařských receptů (Lachmanová, Drbohlav, 2005:5-6).

7.3.8.3. Třetí ročník:

V rámci třetího ročníku projektu Rodina od vedle se v neděli 26. listopadu 2006 ve všech krajích České republiky uskutečnil společný oběd 51 rodin cizinců z 28 různých zemí světa a 51 českých rodin, kterého se zúčastnilo celkem 399 členů rodin, 73 asistentů a 12 koordinátorů (Výroční zpráva za rok 2006:12).

Třetí ročník se od předchozích dvou lišil v tom, že nebylo předem určeno, která rodina bude v projektu figurovat jako hostitel, resp. návštěva, a záleželo výhradně na přání konkrétní rodiny. Ve stanovený den hostitelská rodina opět připravila typický oběd a rodina, která se ho zúčastnila jako návštěva, přinesla pro hostitele symbolický dárek.

Doprovodným projektem třetího ročníku byl projekt realizovaný na školách s názvem Žijí vedle nás, jehož se zúčastnilo téměř 80 základních, středních a vysokých škol ve všech krajích, v nichž se uskutečnila hodina multikulturní výchovy vždy za účasti jednoho cizince žijícího v ČR. Během hodiny byl promítán dokument Rodina od vedle natočený v prvním roce projektu a následovala beseda s přítomným cizincem, který se s žáky podělil o svůj životní příběh, své zkušenosti, zážitky a potíže a odpovídal na jejich otázky. V rámci projektu proběhla také anketa pro žáky, studenty i učitele týkající se jejich vnímání cizinců a zkušeností s nimi.

Cílem projektu Žijí vedle nás bylo „ukázat dětem a mládeži rozmanitost názorů a pohledů, zprostředkovat osobní setkání s cizinci a také ukázat na potřebu zavedení hodin multikulturní výchovy mezi povinné vyučovací předměty“¹³⁹.

¹³⁹ Žijí vedle nás 06, 2006, str. 8.

Výstupem celého projektu je publikace *Žijí vedle nás 06*, která zahrnuje výsledky anketního šetření mezi účastníky školních besed s cizinci, grafy hodnotící jejich vztah a zkušenosti s cizinci, jejich názor na hodiny multikulturní výchovy apod. Dále pak obsahuje životní příběhy vybraných cizinců, zprávy z krajů ohledně projektu a výběr odpovědí z ankety.

7.3.8.4. Čtvrtý ročník:

V neděli 18. listopadu 2007 se již po čtvrté konal projekt Rodina od vedle, kdy ke společnému obědu zasedlo ve všech krajích České republiky celkem 60 rodin ze 24 států světa.

„Součástí projektu Rodina od vedle se v letošním roce staly tzv. multikulturní večery, které se konaly ve všech krajích ČR. Na těchto večerech se měly možnost sejít rodiny, které se projektu v minulosti zúčastnily, jejich přátelé a široká veřejnost. Náplní každého večera bylo promítání dokumentu Rodina od vedle, který vznikl v prvním roce projektu a bohatý kulturní program, který představil kulturu cizinců žijících v ČR. Vedle hudebních a tanečních vystoupení měli návštěvníci možnost ochutnat tradiční pokrmy různých světových kuchyní“¹⁴⁰.

7.3.9. Problémy:

O úskalích pocíťovaných v souvislosti s realizací projektu jsem hovořila s B.Š., která jmenovala dva hlavní problémy. Jednak problémy finanční, protože „my dáváme samozřejmě finanční náhradu rodinám za ten oběd a vždycky jakoby to dopadne tak, že nejmíň ohodnoceni jsou ti lidé, kteří to celé organizují, což podle mě je problém a je to nespravedlivé, protože ty lidi je pak samozřejmě těžké udržet...protože je to hrozná zodpovědnost, když se něco potom pokazí, tak se nám může klidně stát, že budeme muset všechny ty peníze, co jsme dostali za ten grant, vrátit, což by nás samozřejmě položilo, protože nemáme prostě k dispozici několik set tisíc korun, a když se to potom jednou utratí, tak to nejde dát zpátky...“¹⁴¹.

Dalším problémem je podle B.Š. fakt, „že se nedaří sehnat tolik cizinců... pokud jsou totiž společenšší a znají se s Čechy a nebojí se tohoto, tak už jsou to většinou ti, kteří zas tak moc integrovat nepotřebují... a ti, pro které to je, kteří ještě

¹⁴⁰ <http://www.slovo21.cz/index.php?id=rodiny2007>.

¹⁴¹ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

nemají moc kontaktů, většinou jen se svojí komunitou, tak ti se zase hrozně často stydí a říkají si ‚co tam budeme dělat, neumíme moc dobře česky‘ a jsou takoví ostýchaví, takže tam spíš právě máme problém ty lidi přesvědčit¹⁴².

Cizinců, kteří se zapojují do projektu, je každý rok v poměru k Čechům, kteří mají zájem se účastnit, vždy méně, a to podle B.R. jednak proto, že „je to minorita a také proto, že cizinci, kteří tady jsou, přijeli většinou za prací, takže s sebou netahají rodinu. Až postupem času, když zjistí, že tady chtějí zůstat a usadit se, tak za nimi přijede dítě a manželka (...). Takže cizinců tady je dost, se říká, ale rodin jako takových je málo“¹⁴³.

Tento zprvu spíše odtažitý postoj cizinců k projektu potvrzuje i koordinátorka B.R. Jak sama říká: „Když mě oslovili s tímhle návrhem, že by moje celá rodina šla navštívit úplně cizí českou rodinu, kterou vůbec nezná, tak jsem si říkala ‚vy jste se zbláznili, jako co tam budu asi dělat... jak vím, že ta česká rodina nás chce poznat a zrovna nás a tak‘. Prostě jsem nechtěla... ‚ti Češi jsou jako úplně mimo, oni se bojí a já tam k nim vlezu domů... to ani náhodou“¹⁴⁴.

Ptala jsem se jí také na to, co jí tedy nakonec přimělo k tomu, že se její rodina projektu zúčastnila, ačkoli ona sama byla zpočátku absolutně proti a měla pocit, že se někam vnucuje. „Přesvědčil mě spíš manžel, já jsem říkala, že ani náhodou, že prostě nepůjdu, nepůjdu, nepůjdu, že to prostě nemám to v sobě, že bych šla k někomu cizímu do bytu (...) Ale manžel říkal, že ne, že prostě když ta rodina nás chce poznat, to znamená, že oni mají zájem pozvat nás k sobě (...). A pak také bylo řečeno, že to není nijak závazné, že se nemusíme setkávat jednou týdně nebo jednou měsíčně, že to není povinné... že jde o to, aby se ti lidi sešli, poznali se navzájem a řekli si o sobě, co a jak... A byla jsem naprosto příjemně překvapená, s tou rodinou se sice nesetkáváme vůbec, ale v tom roce, jak jsme se poprvé potkali, tak hned týden na to byli u nás na návštěvě a druhý rok jsme se v rámci projektu také vzájemně navštívili“¹⁴⁵.

S nedostatkem cizinců zmiňovaným výše souvisí další potíž, která nastává v případě, že některá z rodin účast v projektu na poslední chvíli odřekne. „Je to samozřejmě na dobrovolné bázi a nemůžeš nikoho do ničeho nutit, a když prostě nechce, tak nechce, a potom je to pro nás takové, že když nám někdo na poslední

¹⁴² Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹⁴³ Rozhovor s koordinátorkou projektu B. Rico, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

chvíli zruší svojí účast, tak je to pro nás úplně šílené, protože my máme přesně ten stanovený počet, který musíme dodržet a když to prostě někdo takhle zruší na poslední chvíli, tak je skoro nemožné najít někoho nového, kdo se rozhodne během jednoho dne a za dva dny jde na návštěvu k cizím lidem“¹⁴⁶.

Za závažný problém považuje B.R. také nefunkčnost médií v krajích. Např. v Olomouci média výborně spolupracují, mají zájem informovat o tom, co se v jejich kraji děje, ale v jiných krajích nikoli – „všechno je jaksi v Praze... prostě když se setkávají rodiny v Praze a my samozřejmě musíme a chceme – to je také jednou z priorit projektu –, aby se široká veřejnost dozvěděla o tom, že se někde nějaká rodina setká s jinou rodinou (...), tak ta média se vlastně orientují jenom na tu Prahu, resp. jsou shromážděna jenom v Praze a skoro všude jinde je nedostatek“¹⁴⁷.

7.3.10. Financování projektu:

Projekt byl v jednotlivých letech financován z různých zdrojů. Pravidelně jej podporuje MPSV ČR, příležitostně pak Magistrát hl.m. Prahy, UNHCR nebo některé kraje. Loňský ročník byl podpořen mj. blokovým grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

Mediálním partnerem projektu je pravidelně Český rozhlas. (Rozhovor s B.Š. a B.R.).

¹⁴⁶ Rozhovor s loňskou koordinátorkou projektu B. Šubrtovou, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

¹⁴⁷ Rozhovor s koordinátorkou projektu B. Rico, uskutečněný 24.4. 2008 v sídle o.s. Slovo 21.

8. ZÁVĚR

V této práci jsem si kladla dvě hlavní výzkumné otázky (viz kap. 5.1.2), které se na závěr pokusím rozebrat a zodpovědět.

- ♦ *Jakou roli hrají nestátní neziskové organizace (na území hl. m. Prahy) v oblasti integrace cizinců do české společnosti?*

V Praze, jakožto městě s nejvyšší koncentrací cizinců v České republice, působí relativně velké množství neziskových organizací (konkrétně 17¹⁴⁸), jejichž cílovou skupinu tvoří cizinci, přičemž zdaleka nejčastější právní formou je občanské sdružení (celkem 13), dále pak církevní právnická osoba (2) a obecně prospěšná společnost (1).

Souhrnně lze konstatovat, že uvedené NNO se zaměřují na všechny osoby spadající do cílové skupiny Koncepce integrace cizinců na území ČR – tzn. jak na cizince (tj. uprchlíky, azylanty a především na dlouhodobě usazené cizince), tak na specifické skupiny migrantů, které jakožto obzvlášť ohrožené vyžadují zvláštní pozornost (děti, nezletilí, senioři, ženy apod.), tak také na laickou i odbornou veřejnost.

Činnosti a aktivity těchto organizací se pohybují na velmi širokém spektru. Jedná se jednak o poradenské aktivity v oblasti sociální a právní, jednak o informační a vzdělávací činnost, zejména v oblasti výuky českého jazyka pro cizince a výchovy k toleranci ve školách či pro nejširší veřejnost a odborné pracovníky. Dále pak o volnočasové aktivity a programy, které nahrazují chybějící sociální sítě a zprostředkovávají kontakty s Čechy. Neziskové organizace také napomáhají pěstovat jedinečnou kulturu etnických menšin a podporují multikulturalitu ve společnosti.

Neziskové organizace jsou také často aktivními aktéry co se legislativy v oblasti cizinecké a uprchlické problematiky týče, např. zaujímají postoje a vyjadřují se k vládním návrhům zákonů, působí v mezíresortních komisích či pracovních skupinách apod.

¹⁴⁸ Přehled NNO v kap. 6 zahrnuje pouze 16 z nich, protože chybí Asociace uprchlíků v České republice, o níž se mi nepodařilo zjistit zadané údaje.

NNO se „podílejí na odpovědnosti za integrační proces a zajišťují přímý kontakt mezi místními občany a migranty. Protože spolupracují s různými vládními úrovněmi, soukromým sektorem, nadacemi, jinými nevládními organizacemi a místními skupinami jako prováděcími organizacemi a partnery, přispívají k dialogu ve společnosti o žádoucích výsledcích a o možných cestách k integraci“¹⁴⁹.

Role neziskových organizací v oblasti integrace cizinců je dle mého názoru značná a nenahraditelná. Nejenže tyto organizace realizují nejrůznější projekty, které konkrétním způsobem napomáhají integraci cizinců do české společnosti, ale také působí na domácí obyvatelstvo a snaží se ho aktivně zapojovat do některých svých projektů, čímž usilují o zmírnění xenofobie a rasismu a zvýšení tolerance a porozumění v české společnosti.

- ♦ *Jak a jakými prostředky přispívá daná organizace k procesu integrace cizinců do majoritní společnosti?*

Občanské sdružení Slovo 21 podporuje integraci cizinců do společnosti dvěma hlavními projekty, a sice projektem Rodina od vedle a vydáváním bulletinu pro cizince a o cizincích Slovo. Oba tyto projekty se zaměřují jak na cizince samotné, tak na většinovou společnost, čímž splňují jeden z nejdůležitějších předpokladů úspěšné integrace cizinců jakožto oboustranného procesu.

Projekt Rodina od vedle přispívá k integraci cizinců tak, že zprostředkovává seznámení cizinců s Čechy v domácím prostředí, za účelem poznání vzájemných kultur a v ideálním případě navázání dlouhodobějšího přátelství. Češi mají možnost poznat odlišnou kulturu, vžít se do situace druhého a porozumět jeho problémům, což může vést ke změně zažitých názorů, ba dokonce k odstranění předsudků a získání nového pohledu na skutečnost.

Cizinci naopak získávají kontakty s domácím obyvatelstvem a poznávají českou kulturu, mají příležitost nalézt nové známé, kteří jim mohou být nápomocní v mnoha směrech, od prostého zdroje informací a rad, co se kde děje, jak se zde tráví čas, kam vyrazit za zábavou či s dětmi apod., až po naplnění hluboké potřeby po blízkém přátelském vztahu, který sníží jejich pocit izolace. Prostřednictvím častější komunikace s Čechy se také cizinci mohou postupně zdokonalovat

¹⁴⁹ Günter, 2006, str. 27.

v českém jazyce a nabývat sebevědomí. Tento projekt se tedy nejvíce zaměřuje právě na podporu společenské integrace příchozích migrantů (viz kap. 4.4.4.). Rovněž ruší stereotyp cizinců o Čechách a jejich xenofobním postoji, protože je živým důkazem toho, že někteří Češi mají zájem se s nimi seznámit a pozvat je k sobě domů na oběd.

Ačkoli se zdá, že tento projekt je takřka ideální, velkým problémem je nedostatek cizinců, kteří by se ho chtěli sami od sebe zúčastnit. Není to snad ani tak jejich nezájem o integraci či o kontakty s domácím obyvatelstvem, jako spíš stud, nízké sebevědomí, předsudky či nepochopení, proč by se měli „vtírat k cizím lidem“ apod. Z toho důvodu by bylo žádoucí v agitaci se přednostně zaměřit právě na cizince a na to, čím by jim mohla být účast v projektu přínosem, nadhodit téma jejich obav a toho, co jim brání a přesvědčit je o opaku. Zdá se tedy, že je potřeba trochu změnit jejich postoje ještě před tím, než se rozhodnou, že to do toho půjdou.

Bulletin Slovo, na rozdíl od Rodiny od vedle, která se podílí hlavně na společenské integraci cizinců, plní v první řadě funkci informační (příp. vzdělávací) s poměrně širokým záběrem témat, a to jak směrem k cizincům, tak směrem k většinové společnosti. Cizincům podává informace o všem možném, co se jejich postavení týká a co by je mohlo zajímat, Čechům zase přibližuje život přistěhovalců, jejich kulturu i potíže a umožňuje jim tak poznat a přijmout multikulturalitu české společnosti.

Kromě těchto dvou stěžejních aktivit realizovalo Slovo 21 v minulosti ještě další projekty podporující integraci cizinců, např. projekt na školách Žijí vedle nás, který přispíval k výchově k toleranci a proti rasismu. Tím, že žákům a učitelům zprostředkoval mj. setkání s konkrétním cizincem žijícím v ČR, který jim povyprávěl o svém údělu, umožnil, aby se na svět jednou podívali trochu jinýma očima a tím získali i větší porozumění a toleranci vůči imigrantům a zamysleli se nad svými předsudky vůči nim.

9. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- *Analýza situace a postavení cizinců dlouhodobě žijících na území České republiky*. 2003. (dostupné na www.mvcr.cz/azyl/integrace2/koncepce/zajisteni/ukoly/analiza03.pdf).
- BARŠA, P.: *Politická teorie multikulturalismu*. Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 1999.
- BARŠA, P., BARŠOVÁ, A.: *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. MU v Brně, Mezinárodní politologický ústav, Brno, 2005.
- *Cizinci v České republice 2007*. Český statistický úřad, Praha, 2007.
- *Cizinci v regionech ČR. Ročník 2006*. Český statistický úřad, MPSV ČR, Praha, 2006.
- ČERNÍK, J.: *Imigrační komunity v České republice*. 2003. (dostupné na <http://domavcr.ecn.cz/lideazeme.shtml?x=152341>).
- DISMAN, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Karolinum, Praha, 2002.
- DOHNALOVÁ, M., MALINA, J., MÜLLER, K.: *Občanská společnost: minulost – současnost – budoucnost*. Nadace Universitas Masarykiana, Brno, Akademické nakladatelství CERM, Brno, MU v Brně, Nakladatelství a vydavatelství Nauma, Brno, 2003.
- DOHNALOVÁ, M., MALINA, J.: *Slovník antropologie občanské společnosti*. Akademické nakladatelství CERM, Brno, 2006.
- DUBEN, R.: *Ekonomika veřejného sektoru II. (Některá teoretická východiska, formy a nástroje realizace činností ve veřejném sektoru)*. VŠE, Praha, 2001.
- DUBEN, R.: *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti*. Codex Bohemia, Praha, 1996.

-
- GENNEP, A.: *Přechodové rituály*. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 1997.
 - GÜNTER, V.: *Jak a proč být průvodcem azylanta. Příručka (nejen) pro dobrovolníky*. Centrum pro integraci cizinců, o.s., Praha, 2006.
 - HENDL, J.: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Portál, Praha, 2005.
 - CHENAIL, R.J.: *Jak srovnat kvalitativní výzkum do latě?* Biograf (15-16): 30 odst., 1998.
 - *Informační publikace pro cizince. Česká republika*. MPSV, Praha, 2007. (dostupné na http://cizinci.mpsv.cz/files/clanky/446/inf_brozura_cestina.pdf).
 - *Koncepce integrace cizinců na území ČR*. MV ČR, 2000. (dostupné na www.mvcr.cz/azyl/integrace2.html).
 - KYMLICKA, W.: *Politics in the vernacular: nationalism, multiculturalism and citizenship*. Oxford University Press, Oxford, 2001.
 - LACHMANOVÁ, L., DRBOHLAV, D.: *Výsledky anketního šetření v rámci projektu „Rodina odvedle“ aneb „Co přinesl rodinám první rok projektu“*. Slovo 21, Praha, 2005.
 - MATOUŠEK, O.: *Slovník sociální práce*. Portál, Praha, 2003.
 - *Právní komparativní studie programu migrace*. Poradna pro občanství, občanská a lidská práva, Praha, 2003. (dostupné na www.cizinci.cz/clanek.php?lg=1&id=106).
 - *Příručka o integraci pro tvůrce politik a odborníky z praxe*. MPSV, Praha, 2005.
 - *Rámec integrační politiky*. Rada Evropy, 2000. (dostupné na www.mvcr.cz/azyl/integrace2.html).
 - ROUBALOVÁ, V., GÜNTEROVÁ, T., KOSTLÁN, F.: *Příchozí*. Nakladatelství G plus G, Praha, 2005.
 - *Sdělení komise Radě a Evropskému parlamentu o přistěhovalectví, integraci a zaměstnanosti*. (dostupné na www.cizinci.cz/files/clanky/80/sdeleni.pdf).

-
- *Státní integrační program (SIP) jako pomoc při hledání bydlení.* (dostupné na www.cicpraha.org/dokumenty/ostatni/sip.pdf).
 - STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J.: *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie.* Sdružení Podané ruce, Boskovice, Albert, Brno, 1999.
 - ŠIŠKOVÁ, T. (ED.): *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století.* Portál, Praha, 2001.
 - TOMEŠ, I., A KOL.: *Sociální správa.* Portál, Praha, 2002.
 - UHEREK, Z.: *Integrace cizinců z hlediska emického a etického.* 2005. (dostupné na www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1955240).
 - UHEREK, Z.: *Cizinecké komunity a městský prostor v České republice.* In: Sociologický časopis, Vol. 39, č. 2: 193 – 216, Praha, 2003a.
 - UHEREK, Z.: *Společenská integrace migračních skupin - základní pojmy a problémové okruhy.* 2003b. (dostupné na www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=1957538).
 - VAJDOVÁ, T.: *Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje. Zpráva z projektu CIVICUS Civil Society Index pro ČR.* Akademické nakladatelství CERM, Brno, 2005.
 - *Výroční zpráva o.s. Slovo 21 za rok 2006.*
 - *Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky.* 1999. (dostupné na www.cizinci.cz/files/clanky/77/Zasady_vlady_integrace.pdf).
 - *Žijí vedle nás 06.* Slovo 21, Praha, 2006.
 - *Život cizinců v ČR 2007.* Český statistický úřad, Praha, 2007.

Internetové zdroje:

www.cizinci.cz

www.mvcr.cz/azyl/

www.mvcr.cz/azyl/integrace.html

<http://domavcr.ecn.cz/>

www.migraceonline.cz/e-knihovna/

http://diskriminace.info//dp-migrace/tabulka_pobytu.html

www.cicpraha.org/

www.czso.cz/csu/cizinci.nsf/kapitola/uvod

http://cizinci.mpsv.cz/files/clanky/471/prehled_NNO.doc

www.domavcr.cz/adresar-kontaktu?category=1®ion=2

www.unhcr.cz/

www.slovo21.cz/

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/20255#3>

<http://romove.radio.cz/cz/clanek/21610#3>

Internetové stránky NNO pojednávaných v 6. kapitole:

www.berkat.cz/sekce.php?id=1

www.cicpraha.org/index2.php

www.migrace.com/

www.helcom.cz/

<http://clovekvtsni.cz/index.php>

www.diakoniecce.cz/

www.ekscr.cz/

www.charita-adopce.cz/index.php

www.meta-os.cz/pic/Default.aspx?culture=cs

www.mkc.cz/cz/uvod.html

www.opim.cz/

www.opu.cz/

www.p-p-i.cz

www.poradna-prava.cz/

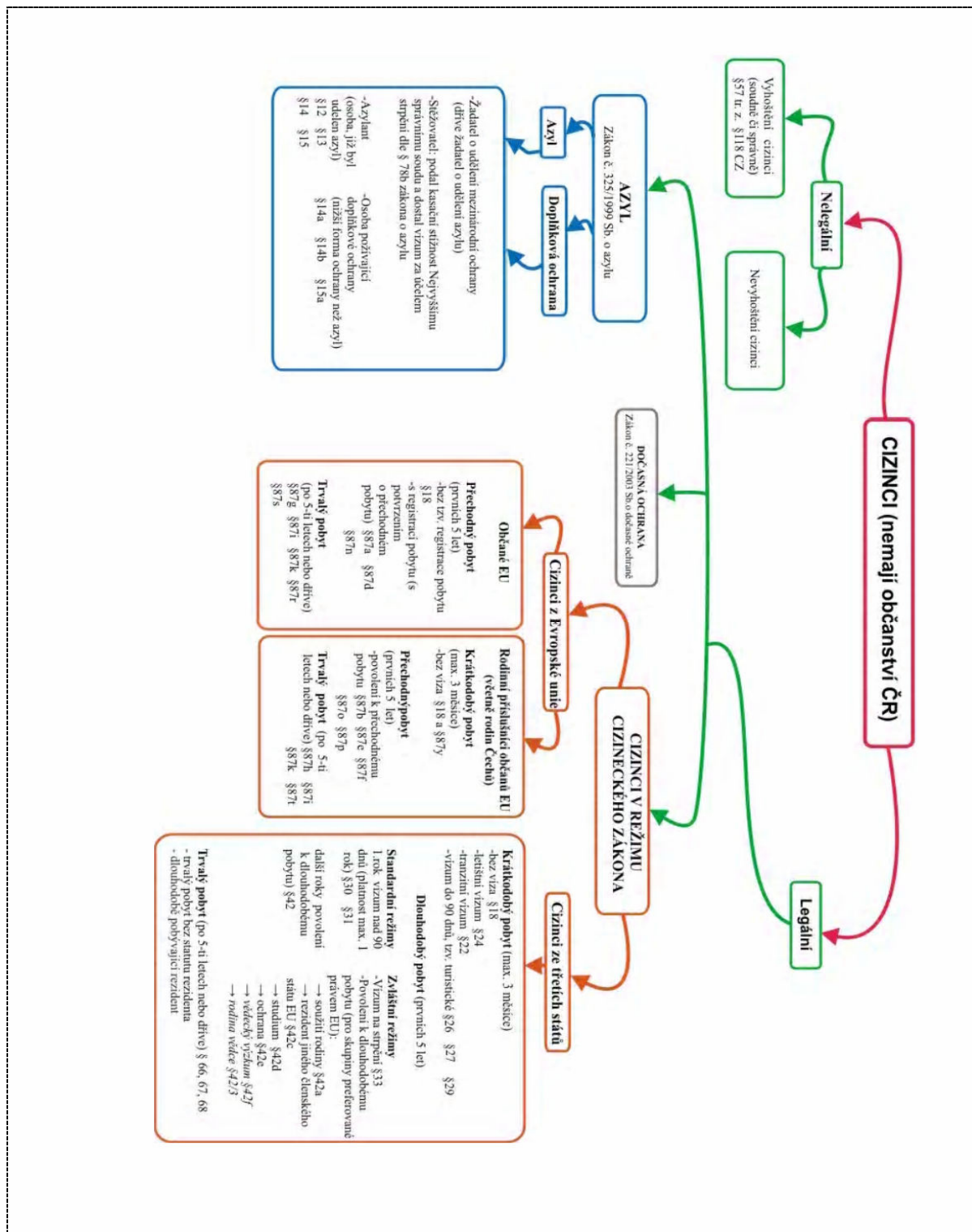
www.uprchlici.cz/

www.slovo21.cz/

10. PŘÍLOHY

Příloha č. 1:

Tabulka druhů pobytu:

Zdroj: http://diskriminace.info//dp-migrace/tabulka_pobytu.html

Příloha č. 2:***Rozhovor pomocí návodu – 24.4. 2008, sídlo o.s. Slovo 21***

Respondent: Barbora Šubrtová – koordinátorka loňského ročníku projektu Rodina od vedle

- zajistit souhlas s nahráváním rozhovoru a zjistit, zda uvést jméno;
- jak dlouho pracuje (plný či částečný úvazek?) v tomto občanském sdružení, její profese atd.;
- o projektu:
 - kdy vznikl, kdo to inicioval, co je cílem, čím je přínosný, čím je zajímavý/ojedinělý, případně vlastní zkušenost z minulých ročníků?,
 - kdo je cílovou skupinou,
 - kolik rodin (českých a rodin cizinců) se účastnilo, jaký byl zájem z obou stran, jaké motivace asi rodiny mají, nejčastější národnosti cizinců,
 - role a úkol dobrovolníka v projektu, kolik dobrovolníků (kdo?), motivace dobrovolníků,
 - jak získávají klienty (české rodiny i cizince) a dobrovolníky, na co je lákají, co jim může účast na projektu dát,
 - zpětná vazba od účastníků,
 - financování projektu a kdo se celkově na projektu jakkoli podílí – spolupráce s jinými NNO?;
- jak probíhají přípravy na projekt a v jakém předstihu;
- co následuje po projektu – Multikulturní večery?;
- co se jí na tomto projektu líbí;
- a naopak problémy, s nimiž se potýkají (co by se podle ní mělo/dalo zlepšit)

Příloha č. 3:***Rozhovor pomocí návodu – 24.4. 2008, sídlo o.s. Slovo 21***

Respondent: Bulgan Rico – koordinátorka uplynulých ročníků projektu Rodina od vedle

- zajistit souhlas s nahráváním rozhovoru a zjistit, zda uvést jméno;
- jak dlouho pracuje v tomto občanském sdružení, její profese atd.;
- o projektu:
 - kdy vznikl, kdo to inicioval, co je cílem, čím je přínosný, čím je zajímavý/ojedinělý, případně vlastní zkušenost?,
 - kdo je cílovou skupinou,
 - kolik rodin (českých a rodin cizinců) se účastnilo, jaký byl zájem z obou stran, jaké motivace asi rodiny mají, nejčastější národnosti cizinců,
 - role a úkol dobrovolníka v projektu, kolik dobrovolníků (kdo?), motivace dobrovolníků,
 - jak získávají klienty (české rodiny i cizince) a dobrovolníky, na co je lákají, co jim může účast na projektu dát,
 - liší se jednotlivé ročníky nějak, možnost inovace?;
- jak probíhají přípravy na projekt a v jakém předstihu (kdy se bude letos konat?), Multikulturní večery?;
- co se jí na projektu líbí;
- problémy, s nimiž se potýkají a které intenzivně pociťuje (co by se podle ní mělo/dalo zlepšit)

Příloha č. 4:***Rozhovor pomocí návodu – 24.4. 2008, sídlo o.s. Slovo 21******Respondent:*** Dragoljub Matić – šéfredaktor bulletinu Slovo

- získat souhlas s nahráváním rozhovoru a zjistit, zda uvést jméno;
- jak dlouho pracuje (plný či částečný úvazek?) v tomto občanském sdružení, jeho profese atd.;
- náplň jeho práce šéfredaktora;
- bulletin Slovo:
 - jak dlouho už vychází, jak často, kdy vyšel poprvé, kdo byl iniciátorem, kdo jsou čtenáři, v jakých jazycích vychází,
 - náklad a distribuce,
 - kdo píše články a přispívá, redakce,
 - obsah, témata, rubriky,
 - co je cílem bulletinu,
 - financování bulletinu;
- problémy, které v současnosti intenzivně pociťuje (co by se podle něj mělo/dalo zlepšit)

Příloha č. 5:**Plakát – Rodina od vedle 2007:**

rodina
OD \ VEDLE

POZNEJTE SVÉ SOUSEDY U SPOLEČNÉHO OBĚDA
18. 11. 2007 VE 13. 00

ČEŠI, RÁDI BYSTE SE SEZNÁMILI S CIZINCI, KTEŘÍ ŽIJÍ VE VAŠEM REGIONU
A NEVÍTE JAK? CIZINCI, CHCETE POZNAT ČESKÉ RODINY VE VAŠEM OKOLÍ?

PŘIPOJTE SE K VELKÉMU PROJEKTU RODINA OD VEDLE
A VYUŽIJTE MOŽNOSTI SE NAVZÁJEM POZNAT!

MÁTE-LI ZÁJEM ZAPOJIT SE DO PROJEKTU JAKO RODINA
NEBO DOBROVOLNÍK, KONTAKTUJTE NÁS NA:
Tel.: 222 518 554 nebo EMAILEM slovo21@centrum.cz

Občanské sdružení Slovo 21, Francouzská 2, Praha 2, www.slovo21.cz

Podpořeno grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

Mediaální partner:

Příloha č. 6:**Formulář pro dobrovolníky – asistenty:**

FORMULÁŘ PRO ASISTENTY

❖ Rodinný stav:**Manželé:**

Věk:

Povolání:

Zaměstnání:

Kde?

Adresa:

Zájmy:

Sport?

Kultura? Divadlo, hudba...

Děti :

Věk:

Škola(jaká škola):

Zájmy: (sport, hudba, kroužek..)

Kde rodina žije? (domek, byt, jak velký)

Adresa:

Domácí mazlíček?

Jak tráví rodina volný čas:

Dovolené ? v zahraničí? Jaké země? Moře /lyže...

❖ Jakými jazyky mluví?❖ Mají zájem poznat konkrétní národnost?Jakou?❖ **U cizinců, jestli znají českou kuchyni- co mají rádi, co ne?****Pokud je něco co nejedí!!!!!! Zjistit (vegetariáni, vepřové...)**